

Manuál

boje proti segregaci romských dětí v předškolním a základním vzdělávání

Od šetření k rozhodování

**Adél Kegye
Crina Elena Morteau**

Editace Lilla Farkas

*Nadace Šance dětem
(Chance for Children Foundation)
Budapešť, 2013*

Obsah

Úvod.....	6
Kapitola 1 Definice segregace.....	8
1.1. Sociologická interpretace segregace	8
1.2. Interpretace segregace na mezinárodní úrovni.....	9
1.3. Interpretace segregace na evropské úrovni	10
1.4. Interpretace segregace na národní úrovni.....	11
Tabulka 1: Národní definice segregace	13
Kapitola 2 Mezinárodní standardy proti diskriminaci ve veřejném školství	14
2.1. Ochrana Evropské unie proti diskriminaci.....	14
2.1.2 Rasová antidiskriminační směrnice (RED)	14
Tabulka 2: Národní zákony transponující RED ve vztahu ke vzdělávání romských dětí.....	15
2.1.2. Přímá diskriminace podle RED	15
2.2. Segregace v důsledku nedostatečných jazykových znalostí	18
2.3. Segregace založená na volbě rodičů nebo jejich souhlasu	18
2.4. Tzv. pozitivní opatření jako zdůvodnění segregace	19
2.5. Postavení neziskových organizací podle RED.....	20
Tabulka 3: Požadavky na postavení NGO.....	20
2.6. Mezinárodní nástroje proti diskriminaci ve vzdělávání	20
2.6.1 Obecný úvod	20
2.6.2 Úmluva proti diskriminaci v oblasti vzdělání z roku 1960.....	21
2.6.3 Mezinárodní úmluva o vyloučení všech forem rasové diskriminace (ICERD) z roku 1965	22
2.6.4 Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech z roku 1966	22
2.6.5 Úmluva o právech dítěte z roku 1989.....	22
2.6.6 Evropská úmluva o lidských právech a základních svobodách 1950.....	23
Tabulka 4: Podepsání, přístup/ratifikace a nabytí právní moci Protokolu č. 12	23
2.6.7 Rámcová úmluva na ochranu národnostních menšin z roku 1995 (FCNM)	24
Kapitola 3 Definice romství	24
3.1. Rasový a etnický původ	24
3.2. Definice romství	25
3.3. Romové a národní zákony transponující RED	26
3.4. Trojitý ochranný status Romů	26
Tabulka 5: Národní definice romské menšiny.....	26
3.5. Menšinový jazyk	27
Tabulka 6: Menšinové postavení podle menšinového jazyka	27
3.6. Komparátor.....	28

3.7.	Sociální atributy	28
3.8.	Připisovaná etnická příslušnost versus etnická identita	29
3.9.	Sběr etnických dat k zajištění antidiskriminačního práva	29
3.9.1.	Sběr etnických dat v praxi.....	30
	Tabulka 7: Předpokládané etnicita v případě Gyöngyöspata	32
3.9.3.	Zástupný termín: status sociálního znevýhodnění	32
	Tabulka 8: Národní definice sociálního znevýhodnění	33
Kapitola 4	Příprava komunity na strategickou litigaci	34
4.1.	Co je třeba zvážit.....	34
4.2	Jak vybírat odpůrce	34
4.2.1.	Bulharsko	34
4.2.2.	Slovensko	35
4.2.3.	Rumunsko.....	36
4.2.4.	Řecko.....	37
4.2.5.	Česká republika	39
Kapitola 5	Soudní rozhodnutí ve věcech segregace ve školství	40
5.1.	Spojené státy americké.....	41
5.1.1.	Brown versus Školská rada v Topeku, Nejvyšší soud (1954).....	41
5.1.2.	Swann proti Školská rada v Charlotte-Mecklenbure, Nejvyšší soud (1970).....	41
5.2.	Soudní rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva (angl. zkr. ECtHR)	42
5.2.1.	D.H. a ostatní proti České republice (2007)	43
5.2.2.	Sampanis a ostatní proti Řecku (2008).....	45
5.2.3.	Orsus a další proti Chorvatsku (2010).....	46
5.2.4.	Sampani a ostatní proti Řecku (2010)	47
5.2.5.	Horváth a Kiss proti Maďarsku (případ chybné diagnostiky)	47
5.2.6.	Dojan a další proti Německu (2011) – limity volby rodičů ve vztahu ke svobodě náboženství.....	50
5.3.	Maďarsko	51
5.3.1.	Desegregační rozhodnutí v případě Miskolc	52
5.3.2.	Desegregační případ Hajdúhadház	53
	Tabulka 9: Poměr romských žáků v Hajdúhadház	53
5.3.3.	Případ náhrady škod v Miskolci	55
5.3.3.	Případ desegregace v Győr	56
5.3.5.	Desegregační případ Jászladány	58
5.3.6.	Horváth a Kiss proti Maďarsku, ECtHR, 2013 – viz kapitola 5.2.5.....	60
5.3.7.	Současné litigační snahy CFCF.....	60
5.3.8.	Desegregační případ v Gyöngyöspata.....	60
5.3.9.	Případ opětovné segregace v Nyíregyháza.....	61
5.4.	Bulharsko	62
5.4.1.	Romská nadace Baht a Evropské centrum za romská práva proti 75. škole Todora Kableskova, městu Sofia a Ministerstvu školství a vědy (2003).....	62
5.4.2.	ERRC proti Ministerstvu školství, městu Sofii a 103. škole (2004).....	63
5.4.3.	Romské děti z 1. školy Sv. Cyrila a Matoděje v Blagoevgradu proti obci Blagoevgrad (2004)	64
5.4.4.	ERRC a Romani Baht proti Ihtimanské škole (2004).....	65
5.4.5.	Romani Baht proti Blagoevgradské škole pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (2005) .	65

5.4.6. ERRC proti 103. sofijské škole, městu Sofia a Ministerstvu školství (2005).....	66
5.5. Slovensko	66
5.5.1 Poradňa pre občianske a ľudské práva proti základní a mateřské škole v ŠM a obci ŠM (2012)	66
5.6. Česká republika	68
5.6.1. Suchý proti České republice (2012)	68
5.7. Řecko.....	69
5.8. Rumunsko.....	69
5.8.1. Ciurescu Pompiliu proti Daba Lenuța (2010).....	70
5.8.2. Desegregační případ v Craiova (2009).....	70
5.8.3. Romani CRISS proti škole č. 55 Josika Miklos (2008).....	70
5.8.4. CRISS proti Škole automechaniků a Romani CRISS proti Sportovní střední škole (2007).....	70
5.8.5. NCCD proti Macinské škole, vyšetřování z úřední povinnosti (2006).....	71
5.8.6. Romani CRISS proti škole v Cehei (2003)	71
5.8.7. NCCD proti škole č. 1 v Glině, škole č.1 a 2 z Jilavy, okres Ilfov	71
Kapitola 6 Prokazování nároku.....	72
6.1. Přesun důkazního břemene.....	72
6.2. Národní zákony a přesun důkazního břemene	75
Tabulka 10: Přesouvá se důkazní břemeno?.....	75
6.3. Zdroje informací.....	75
Tabulka 11: Zdroje informací.....	75
6.4. Specifický důkaz: situační testing	75
6.5. Statistiky.....	76
6.6. Proces dotazování a žádosti FOI	77
6.7. Obecně známé skutečnosti	77
Tabulka 12: Etnická data jako obecně známá skutečnost v maďarské judikatuře.....	78
6.8. Listinné důkazy	78
Tabulka 13: Etnická data převzatá z listinných důkazů v maďarské judikatuře.....	78
6.9. Základní informace v segregačních případech.....	79
Tabulka 14: Informace, které je v segregačních případech nutné předložit	79
6.10. Ospravedlnění rozdílného zacházení	79
Tabulka 15: Zdůvodnění rozdílného zacházení podle mezinárodního, evropského a národního práva	81
Kapitola 7 Sankce a nápravná opatření.....	81
7.1. Sankce podle rasové antidiskriminační směrnice (RED).....	82
7.2. Sankce ECtHR v případech vzdělávání Romů.....	83
7.2.1. D.H a ostatní proti České republice	83
7.2.2. Orsus a další proti Chorvatsku	84
7.2.3. Sampanis a další proti Řecku	84
7.2.4. Horváth a Kiss proti Maďarsku	84
7.3. Různorodost a inkluzivní vzdělávání v případě romských dětí	84
7.4. Jaká nápravná opatření u soudu požadovat	87
7.4.1 Desegregační plány	87

7.4.2. Desegregace založená na soudním rozhodnutí.....	88
Tabulka 16: Desegregační opatření obsažená v žalobě v případě v Gyöngyöspatě	88
7.4.3. Desegregace z iniciativy NGO ve Vidinu, Bulharsko	88
7.4.4. Desegregace na základě politické vůle.....	89
7.4.5. Maďarský školní integrační program	90
7.4.6. Tzv. bussing	90
7.4.7. Změna obvodů	93
Překreslení hranic školních obvodů může být také nápravným prostředkem proti segregaci a přinést romským žákům právo zapsat se do integrovaných škol. Ždáné takové opatření však nebylo soudy ve sledované oblasti uloženo. v některých případech, které CFCF litigovala však žalované samosprávy samy školní obvody změnilly a umožnily romským dětem přístup na integrované školy.....	93
Kapitola 8. Role tzv. equality bodies a školských inspektorátů.....	93
8.1. Equality bodies – tělesa rovného zacházení.....	93
8.1.1. Typy equality bodies.....	94
Tabulka 17: Equality bodies a jejich kompetence ve veřejném vzdělávání	94
8.1.2. Prostředky nápravy nabízené equality body	95
Tabulka 18: Komeptence a praktiky equality body ve vztahu k desegregačním plánům.....	95
8.2. Školské inspektoráty a další administrativní orgány.....	96
8.2.1. Inspekční protokol.....	96
Tabulka 19: Inspekční protokol.....	96
8.2.2. Amicus curiae a intervence	98
Kapitola 9 Další kroky v boji proti segregaci	99
Tabulka 20: Další kroky v boji proti segregaci	99

Úvod

Předkládaná kniha nepřináší výsledky nových výzkumů, ale klade si za cíl shromáždit již existující znalosti, argumenty, rozhodovací praxi soudů a pokrokové myšlenky, které podporují boj proti segregaci romských dětí v předškolním a základním vzdělávání.

Mnohé z předkládaných úvah vzešly z diskuze na regionálním semináři, který se konal v Budapešti ve dnech 25. – 28. února 2013. Rádi bychom proto poděkovali Vandě Durbakové, Štefanovi Ivancovi, Daniele Mihaylové, Theodorosovi Alexandridisovi, Orsolyaovi Szendreyovi, Gáborovi Daróczimu, Iuliusi Rostasovi, Istvánovi Hallerovi a Justině Ionescuové za jejich názory na níže probírané otázky.

Manuál vychází zejména z těchto publikací (odkazy na internetové zdroje v angličtině):

- Timo Makkonen: Měření diskriminace, sběr dat a antidiskriminační právo, 2006, http://www.migpolgroup.org/publications_detail.php?id=162
- Lilla Farkas: Segregace romských dětí ve vzdělávání, řešení strukturální diskriminace prostřednictvím antidiskriminační směrnice, 2007, http://www.non-discrimination.net/content/media/Segregation%20of%20Roma%20Children%20in%20Education%2_en.pdf
- Isabelle Rorive: Dokazování diskriminačních případů, Role situačního testingu, MPG, 2009, http://www.migpolgroup.com/public/docs/153.ProvingDiscriminationCases_theRoleofSituationTesting_EN_03.09.pdf
- K romské inkluzi: Přehled iniciativ v romském vzdělávání ve střední a jihovýchodní Evropě, UNICEF, 2009, http://www.unicef.org/ceecis/ROMA_PAPER_FINAL_LAST.pdf
- Evropská komise: Zákaz diskriminace podle evropských lidskoprávních zákonů – relevance rasové antidiskriminační směrnice a směrnice o rovnosti v zaměstnání, 2005, http://www.nondiscrimination.net/content/media/The%20prohibition%20of%20discrimination%20under%20European%20human%20rights%20law_en.pdf
- Sina van den Bogaert: Segregace Romů ve školství: Přímá nebo nepřímá diskriminace? Analýza paralel a rozdílů mezi směrnicí Rady č. 2000/43/EC a nedávnou judikaturou ECtHR v otázkách romského vzdělávání, http://www.zaoerv.de/71_2011/71_2011_4_a_719_754.pdf
- Agentura základních práv: Rasová antidiskriminační směrnice: Aplikace a výzvy, 2012, <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/racial-equality-directive-application-and-challenges>
- Kristin Henrard: Stejná práva versus zvláštní práva? Ochrana menšin a zákaz diskriminace, http://www.migpolgroup.org/publications_detail.php?id=167
- Jennifer Devroye: Příklad D.H. a ostatní proti České republice, 2009, <http://www.law.northwestern.edu/journals/jihr/v7/n1/3/Devroye.pdf>
- Evropská komise: Srovnávací studie antidiskriminačních zákonů Spojených států, Kanady, Jihoafrické republiky a Indie, <http://www.non-discrimination.net/content/anti-discrimination-legislation-us-canada-south-africa-and-india-comparative-analysis-0>
- Orsolya Szendrey: Krátké shrnutí nástrojů školských politik zajišťujících rovné příležitosti pro vícenásobně znevýhodněné děti, zejména Romy v Maďarsku

- Rovný přístup Romů ke kvalitnímu vzdělání (I. díl), OSI, 2007
- Iulius Rostas: Deset let poté – Historie desegregace Romů ve školství ve střední a východní Evropě, 2012, CEU Press, Budapešť
- Lilla Farkas: Omezené možnosti výkonu evropských antidiskriminačních zákonů, Případová studie procesních novinek: žaloba *actio popularis* v Maďarsku, Erasmus Law Review, 3. díl, 3. vydání, 2010
- OSCE konference ve Varšavě (2010): Implementace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věcech diskriminace romských dětí ve školství (Chorvatsko, Řecko, Česká republika)
- Lilla Farkas, Simeon Petrovski: Manuál pro výcvik soudců, OSCE, 2012
- UNESCO: Otevřený spis na inkluzivní vzdělávání, 2001, <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001252/125237eo.pdf>
- Evropská komise proti rasismu a netoleranci, Vysvětlující memorandum, Obecná politická doporučení č. 7: Národní legislativa na potírání rasismu a rasové diskriminace, 2002, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n7/ecri03-8%20recommendation%20nr%207.pdf

Nadace Šance dětem, Projekt rovných příležitostí, řecký Helsinský výbor, slovenská Poradňa pre občianske a ľudské práva a rumunská Národní rada pro boj s diskriminací – ti všichni v posledních deseti letech monitorovali segregaci romských dětí na základních školách, litigovali tyto případy a pořádali proti ní komunitní akce. Předkládaný manuál vychází ze společné diskuze na regionálním workshopu o boji proti segregaci a shromažďuje zkušenosti z činnosti těchto nevládních organizací a jednotlivých odborníků, kteří společně s jiným nevládními organizacemi bojují za rovný přístup romských dětí ke kvalitnímu vzdělání.

Začněme tam, kde také účastníci workshopu zahájili debatu! Gábor Daróczi, bývalý ministerský komisař pro integraci sociálně znevýhodněných a romských dětí shrnul “techniky segregace“, se kterými se během výkonu své funkce setkal:

1. dělení školních obvodů – např. takové rozdělení, které odráží bytovou segregaci
2. tzv. catch-up vzdělávání – organizace výuky v oddělených třídách, budovách nebo školách pro děti, které jsou “pozadu”, včetně žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí s (mentálním) postižením
3. menšinové vzdělávání v romštině nebo ve většinovém jazyce s důrazem na romskou kulturu a tradice
4. speciální výuka – zřizování tříd se speciální výukou cizího jazyku, sportu nebo hudby
5. církevní školy
6. stavění, reorganizování nebo znovu otevírání škol v blízkosti romských lokalit
7. nedostatek bezplatné dopravy, která by Romům umožnila dojíždět do integrovaných škol
8. dodatečné finanční náklady – např. třídní sbírky, drahé školní výlety, speciální učebnice
9. status soukromého žáka
10. studijní skupiny vybírané podle “talentu” nebo schopností

1.1. Sociologická interpretace segregace

Segregace označuje nedobrovolnou fyzickou separaci Romů a ne-Romů, kterou ukazuje nadprůměrné zastoupení Romů ve školách a třídách. Segregace brání sociální integraci, posiluje předsudky a rasismus ve většinové i menšinové společnosti. Tím je segregace sama o sobě nebezpečná – pro většiny i menšiny. Selhání některých aktérů školského systému zabezpečit inkluzivní vzdělávání a menší očekávání od romských dětí ve srovnání s většinovými žáky vytváří institucionální diskriminaci.¹ Ta vede ke zvýšené absenci Romů a jejich předčasnému ukončení vzdělání, tedy k efektivnímu vyloučení Romů ze škol. I v případě, že se konkrétní učitel, sociální pracovník nebo osoby s rozhodovacími pravomocemi vědomě nepodílí na diskriminačním jednání, výsledkem může stále být exkluze. To samozřejmě neznamená, že romské děti a/nebo rodiče nemohou být sami odpovědní za horší výsledky, zvýšenou absenci nebo předčasné ukončení vzdělání. Jejich individuální vzdělání však musí být vždy zkoumáno v institucionálním kontextu. Institucionální diskriminace označuje kolektivní selhání organizace v zajištění odpovídajících a profesionálních služeb Romům prostřednictvím bezděčných předsudků, neznalosti, bezmyšlenkovitosti a rasové stereotypizace. Strukturální diskriminace ukazuje na segregaci a institucionální diskriminaci, stejně jako na diskriminační dopad organizačních procesů, ať už ve školách, regionálních nebo národních školských úřadech, které mohou zahrnovat nerovnosti v příležitostech a omezení volby.

V Maďarsku jsou hlavní formou segregace tzv. *romské školy* s většinou romských žáků, *romské třídy* v běžných školách, a systematické odklánění romských dětí do speciálních škol pro mentálně postižené žáky. Právo rodičů vybrat pro své děti způsob vzdělávání a školu je garantováno ústavou. V praxi nejsou skutečné omezení, výběr v rámci veřejného školského systému však bývá omezena finanční situací rodiny. Jakmile dosáhne poměr romských žáků určité výše (15-20%), ne-romští rodiče přestávají tolerovat jejich přítomnost a své děti přehlašují. Jako první odchází děti bohatých rodičů, pak ti, kdo si mohou dovolit docházku dětí do vzdálenějších škol. Na konci tohoto procesu zůstává pouze několik ne-romských dětí, které jsou většinou vícenásobně znevýhodněny, stejně jako většina romských žáků. Tato tzv. *bílá letka* vyústila v extrémní rozdíly mezi školami ve větších městech a školami v sousedství menších obcí.

Přední výzkumy Programu mezinárodního hodnocení žáků (angl. zkratka PISA) zdůrazňují skutečnost, že maďarský školský systém poskytuje ve srovnání zemí Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (angl. zkratka OECD) menší příležitosti dětem z chudých rodin a těm, jejichž rodiče mají nižší vzdělání (OECD PISA, 2000, 2003, 2006, 2009). Mezi všemi skupinami znevýhodněných dětí jsou nejvíce ohroženy romské děti. Podle výzkumu PISA z roku 2000 je padesátkrát méně pravděpodobné, že romské dítě dokončí středoškolské vzdělání oproti jeho ne-romskému vrstevníkovi z průměrného sociálního prostředí. Tyto romské děti nemají rovné příležitosti získat kvalifikaci, která by jim později umožnila vést úspěšný život v současné společnosti. Podle analýz PISA z let 2000, 2003, 2006 a 2009, jsou výsledky žáků v maďarském školském systému více ovlivněny socio-ekonomickým pozadím dítěte, než je průměr zemí OECD. Maďarsko zaujímá přední příčky na této škále dlouhodobě, což znamená, že mezi zkoumanými veřejnými školskými systémy

---

¹ Následující pojednání o sociologické interpretaci segregace je výňatkem z práce Orsolya Szendrey, *Krátké shrnutí nástrojů školské politiky zajišťujících rovný přístup vícenásobně znevýhodněných dětí, zejména Romů v Maďarsku*

dávají Maďaři nižší šance dětem z rodin s nižším vzděláním, menšími kulturními výhodami a horší finanční situací.

Výzkum provedený ve školním roce 2003-2004 ukázal, že v Maďarsku bylo 178 základních škol, ve kterých byla většina žáků romských (a 40% romských žáků ve školním věku navštěvovalo tyto školy).² Většina těchto romských škol nevznikla v důsledku spontánní bytové segregace, ale na základě výběru více privilegovaných rodičů a rozhodnutí místních aktérů. Ve školách, kde je vyšší než průměrné procento romských žáků, je nižší než průměrný standard vzdělání, slabší lidské zdroje (např. více hodin učných nekvalifikovanými učiteli) a materiální podmínky. Kvalita vzdělání v segregovaných školách se nevyhnutelně snižuje s nižším počtem žáků, protože méně žáků znamená nižší *per capita* podporu školy. Výzkum dále potvrdil, že čím více je škola segregovaná, tím nákladnější se vzdělávání stává, protože tyto školy jsou většinou v menších obcích v nejvíce deprivovaných oblastech Maďarska. Kertesi a Kézdi také zjistili, že čím vyšší je poměr romských žáků na škole, kvalita vzdělání nevyhnutelně klesá, protože je těžší na tyto školy přilákat a udržet zde schopné a motivované učitele a poskytovat stejnou úroveň služeb v horších infrastrukturních a technických podmínkách.³ Autoři výzkumu opakovaně zdůrazňují, že segregace znamená akumulaci vzdělávacích problémů ve škole nebo třídě, což nevyhnutelně vede ke snížení kvality vzdělání. Dalším důležitým faktorem stojícím za horšími studijními výsledky v homogenních třídách nebo školách je ovlivňování mezi vrstevníky – očekávání spolužáků má výrazný dopad na motivaci a úspěch znevýhodněných dětí.

Z uvedeného vyplývá, že romští žáci v segregovaných školách mají předurčenou budoucnost. Nižší kvality vzdělání a horší studijní výsledky zapříčiňují dlouhodobě vysokou úroveň nezaměstnanosti v romské populaci.

1.2. Interpretace segregace na mezinárodní úrovni

Ačkoliv je rasová segregace obzvláště závažnou formou diskriminace, výslovně ji zmiňuje pouze několik málo mezinárodních lidskoprávních dokumentů. Jen jeden z nich, Úmluva UNESCO proti diskriminaci ve školství (angl. zkratka CADE) z roku 1960, pak výslovně zakazuje segregaci na základě rasy ve školství. Analýzu dokumentu najdete v kapitole 2.

Článek 3 Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace (angl. zkr. ICERD) stanoví, že „smluvní státy zvláště odsuzují rasovou segregaci a apartheid a zavazují se na územích spadajících pod jejich pravomoc předcházet, zakázat a vymýtit všechny praktiky tohoto druhu.“ Ve svém Závěrečném doporučení XIX (1995) uvádí Výbor pro odstranění rasové diskriminace, že „povinnost vymýtit všechny praktiky této povahy obsahuje povinnost vymýtit důsledky těchto praktik zavedených nebo tolerovaných předchozími vládami smluvního státu nebo vnucenými silami zvenčí.“ Výbor dále konstatuje, že „zatímco podmínky pro úplnou nebo částečnou segregaci mohou být v některých zemích vytvořené vládní politikou, podmínky pro částečnou segregaci mohou být také nezamýšleným vedlejším produktem činnosti soukromých osob.“ Případ bytové segregace Romů v Evropě spadá do oblasti zakázané diskriminace, tak jak je interpretovaná Výborem: „V mnoha městech je bytové rozložení ovlivňováno skupinovými rozdíly v příjmech, které jsou někdy spojeny s rozdíly rasy, barvy, původu a národnostního nebo etnického původu, takže obyvatelé mohou být stigmatizováni a jednotlivci mohou být oběťmi diskriminace, ve které jsou rasové důvody smíšeny s jinými.“ Podle čl. 3 ICERD nejsou smluvní státy zavázány jen zakázat všechny praktiky segregace, ale také jim předcházet a vymýtit je.

---

² Havas a Liskó 2004

³ Kertesi a Kézdi 2004

1.3. Interpretace segregace na evropské úrovni

Ani na úrovni Evropské unie, ani na úrovni Rady Evropy není segregace (právně) definovaná. Je však bezpochyby protiprávní a zakázaná jak podle Rasové antidiskriminační směrnice⁴, tak podle Evropské úmluvy o lidských právech (angl. zkr. ECHR). Evropský soud pro lidská práva (angl. zkr. ECtHR) při několika příležitostech odsoudil státy za neschopnost ukončit segregaci romských dětí.

Segregace negativně ovlivňuje kulturní a sociální integraci. Segregované menšiny tak mají např. problém s rozvojem jazykových dovedností a s formováním sociálních vztahů ve většinové společnosti. To stigmatizuje romské děti a vytváří v nich komplex méněcennosti. Když k segregaci dochází ve školním prostředí, je potlačeno základní lidské právo žáků na vzdělání a následně také další lidská práva, což vede ke spirále marginalizace, nesnášenlivosti a izolace.

Evropská komise proti rasismu a nesnášenlivosti (angl. zkr. ECRI) definuje segregaci jako „činnost, kterou (právnícká nebo fyzická) osoba separuje jiné osoby” z důvodu jako jsou rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, národnost nebo národnostní či etnický původ, „bez objektivního a rozumného zdůvodnění, v souladu s navrhovanou definicí diskriminace”.⁵ Bohužel, tato definice – ze které lze dovodit, že zakázaná je pouze aktivní, úmyslná segregace – může být zavádějící a je bezpochyby v rozporu s čl. 3 ICERD.

Rasová antidiskriminační směrnice (angl. zkr. RED) segregaci výslovně nedefinuje. Zaměřuje se bohužel na méně příznivé zacházení bez dalšího rozlišení, co takové zacházení zahrnuje, např. zachovávaní fakticky segregované školy může být klasifikováno jako přímá diskriminace. Podle definice RED navíc není třeba dokazovat úmysl, podobně jako dle čl. 1 a 3 ICERD a čl. 14 ECHR. V případě RED dostačuje prokázat, že účel nebo důsledek zacházení byl diskriminační. Z toho vyplývá, že pokud zřízení nebo zachování romských tříd odráží bytovou segregaci, může se stále jednat o přímou rasovou diskriminaci ve školství, pro kterou RED nenabízí žádné ospravedlnění.

Přestože transpozicí RED členské státy EU posílily ochranu proti diskriminaci, současný antidiskriminační rámec není zcela vhodný k boji se systematickou diskriminací a/nebo segregací Romů ve školství. Antidiskriminační zákony poskytují náhrady pro jednotlivce, kteří utrpěli škody vlivem činnosti nebo nečinnosti konkrétního pachatele. Skutečnost, že RED byla transponovaná do národních právních systémů, znamená, že segregace romských dětí ve školství může a má být zpochybňovaná a litigovaná na národní úrovni.

Školní segregace Romů se však ukázala být výsledkem jak jednotlivých rozhodnutí, tak celého souboru pravidel, praktik a tradic, které vytváří školský systém. Školní segregace není náhodná; dopadá na mnoho Romů napříč Evropou. K řešení takového systematického problému nestačí přivést k soudu školu nebo zřizovatele školy, nebo dokonce ministerstvo školství. Změna vyžaduje proaktivní a dlouhodobé zapojení školských institucí na všech úrovních, tak aby byla fyzická separace Romů a ne-Romů skutečně eliminovaná; je třeba

---

⁴ Směrnice Rady č. 2000/43/EC ze dne 29. června 2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasovou nebo etnickou příslušnost, dostupná z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:20:01:32000L0043:CS:PDF>

⁵ Evropská komise proti rasismu a netoleranci, Vysvětlující memorandum, Obecná politická doporučení č. 7: Národní legislativa k potírání rasismu a rasové diskriminace (2002), dostupné z http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n7/ecri03-8%20recommendation%20nr%207.pdf (v angličtině)

revidovat školské politiky a soustavně monitorovat jejich dopady, tak aby byla možnost segregace do budoucna vyloučena.⁶

Podle Agentury Evropské unie pro základní práva (angl. zkr. FRA), segregace ve školství bývá průvodní jev bytové segregace.⁷ V mnoha případech může situaci vyřešit dovážení dětí do nesegregovaných škol speciálními autobusy (tzv. bussing), v mnoha dalších případech není ani tzv. bussing potřeba, protože nesegregované školy jsou v těsné blízkosti segregovaných. Mohou však nastat i situace, kdy velké vzdálenosti tzv. bussing neumožňují. Odpovědnost za segregaci musí být v takových případech zvažovaná v kontextu volby romských obyvatel zůstat nebo se přestěhovat. Samozřejmě, pokud se Romové skutečně nechtějí přestěhovat, není jejich separace nedobrovolná. V této situaci je nepravděpodobné, že by sami namítali segregaci. Pokud se však přestěhovat chtějí, ale nemají možnost to udělat kvůli své (extrémní) chudobě, je zřejmá odpovědnost státních orgánů za udržování této situace, protože nedokázaly zajistit přístup k nesegregovanému vzdělání a bydlení. Příklady takových situací nalezneme v několika deprivovaných vesnicích na východním Slovensku, v severovýchodním Maďarsku a jižním Bulharsku, které jsou buď výlučně osídleny Romy, nebo zde tzv. *bílá letka* zanechala v místních školách pouze romské děti.

1.4. Interpretace segregace na národní úrovni

Na úrovni jednotlivých států lze najít definici školní segregace v antidiskriminačních zákonech nebo jiných zákonech vztahujících se k rovnosti a/nebo vzdělání. Níže je tabulka těchto definic v národních zákonech (pokud existují) a typy segregace definované judikaturou. Tabulka slouží k základnímu srovnání definic segregace ve školství (popř. jejich neexistenci) napříč sledovaným regionem.

Definice se v jednotlivých státech značně liší. Žaloby proti segregaci musí být z národních definic v občanských zákonících nebo přestupkovém právu (v Rumunsku) vycházet. Podle základních zásad občanského práva, mají orgány odpovědné za segregaci – školy, místní a ústřední vládní orgány – povinnost přijmout opatření proti porušení občanského práva.

V Maďarsku je segregace definovaná jako „jednání (nebo nečinnost) vedoucí k separaci jednotlivce nebo skupiny od jiných jednotlivců nebo skupin ve srovnatelné situaci na základě [rasy, etnického původu, apod.], pokud zákony takovou segregaci výslovně nedovolují“.⁸

V Bulharsku existuje názor, že je národní definice v rozporu s evropskými zákony, protože „výslovně požaduje, aby byla separace ‚nucená‘.“⁹ Bulharská definice stanoví, že „rasová segregace znamená vydání předpisu, jednání nebo nečinnost, které vedou k *povinné*

---

⁶ Evropské centrum pro romská práva (angl. zkr. ERRC), Dopad legislativy a politik na školní segregaci romských dětí, Studie antidiskriminačních zákonů a vládních opatření pro potírání segregace ve školství v Bulharsku, České republice, Maďarsku, Rumunsku a Slovensku (2007) str. 3, dostupný z: <http://www.errc.org/cms/upload/media/02/36/m00000236.pdf> (v angličtině)

⁷ Lilla Farkas: Segregace romských dětí ve vzdělávání (řešení strukturální diskriminace prostřednictvím antidiskriminační směrnice), Evropská síť právních expertů na antidiskriminaci (2007), dostupný z: <http://www.non-discrimination.net/content/media/Segregation%20of%20Roma%20Children%20in%20Education%20en.pdf> (v angličtině)

⁸ Čl. 10 odst. 2 zák. č. CXXV z roku 2003, o rovném zacházení a podpoře rovných příležitostí

⁹ Zpráva o opatřeních proti diskriminaci, Směrnice č. 2000/43/EC a 2000/78/EC, Country Report z roku 2011, Bulharsko, Margarita Ilieva (2011), str. 7, dostupný z: http://www.non-discrimination.net/content/media/2010-BG-Country%20Report%20LN_final.pdf (v angličtině)

(zvýraznění přidáno) separaci, rozdělení a odloučení osob na základě jejich rasy, etnicity nebo barvy pleti“.¹⁰

Slovenský školský zákon zakazuje všechny formy diskriminace, zejména segregaci.¹¹ Ve svém prvním rozhodnutí ve věci oddělených romských a ne-romských tříd odsoudil slovenský soud segregaci na základě etnického původu a vyhodnotil ji jako přímou diskriminaci.¹²

V Rumunsku Národní rada pro potírání diskriminace uvedla, že segregace je nejhorší forma diskriminace.¹³ Rumunský antidiskriminační zákon však segregaci výslovně nezmiňuje. Byla definovaná v návrhu školského zákona z roku 2009, který byl později prohlášen Ústavním soudem za neústavní, nyní je uvedena ve Sdělení Ministerstva školství č. No 28463/2010. Původní navrhovaná definice zněla: „segregace je závažná forma diskriminace spočívající ve fyzické separaci, úmyslné, nebo nevědomé, menšinových dětí od zbytku dětí ve skupině, třídě, budově, instituci nebo jiném školském zařízení, tak že je poměr menšinových dětí k celkovému počtu dětí v konkrétní jednotce nepřiměřený ve srovnání s poměrem dané věkové skupiny v rámci celkové dětské populace ve stejné správní/územní jednotce.“¹⁴ Podle školského zákona z roku 2009 mohlo rasovou nebo etnickou segregaci ospravedlnit vzdělávání v mateřském jazyce.¹⁵ Na rozdíl od uvedených definic vymezuje Spojené království segregaci jednoduše jako přímou diskriminaci.¹⁶

---

¹⁰ Zákon o ochraně před diskriminací, č. 86/30.09.2003, Dodatečná ustanovení §1 odst.6

¹¹ §3 písm. b), zák. č. 245/2008. Z. z., o výchově a vzdělávání (školský zákon). §2 odst. 2 tohoto zákona definuje školní integraci jako vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami ve třídách a školách vytvořených pro žáky bez speciálních vzdělávacích potřeb

¹² Viz odkaz na přímou diskriminaci v §2 odst. 2 slovenského antidiskriminačního zákona na str. 4 rozhodnutí Okresného soudu Prešov sp. zn. 25 C 133/10-229, lšožka č. 8110216181, dostupný z: <http://poradna-prava.sk/wp-content/uploads/2012/11/PDF-129-MB.pdf> (ve slovenštině)

¹³ V případě Gline, 22A Bis/2006 uvádí, že je to také forma přímé diskriminace

¹⁴ §5 odst. 48 školského zákona z roku 2009

¹⁵ §8 odst. 6 školského zákona z roku 2009

¹⁶ Ve Spojeném království je přímá diskriminace definovaná v §13 odst. 1 antidiskriminačního zákona z roku 2010: „osoba A diskriminuje osobu B, pokud s ní zachází méně příznivě, než by zacházela s jinou osobou, a to z důvodu chráněného znaku“. Podle §13 odst. 5 pokud je chráněným znakem rasová příslušnost, méně příznivé zacházení zahrnuje segregaci osoby B od ostatních. Dostupný z: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/section/13> (v angličtině)

Tabulka 1: Národní definice segregace

Země	Zákon	Definice segregace	Typy segregace definované judikaturou
BG (Bulharsko)	Zákon o ochraně proti diskriminaci (angl. zkr. ADL)	ADL, Dodatečná ustanovení, §1 odst. 6: „Rasová segregace znamená vydání předpisu, činnost nebo nečinnost vedoucí k povinnému oddělení, rozdělení nebo odloučení osob na základě jejich rasy, etnicity nebo barvy pleti.	Rezidenční segregace (výlučně romské školy); Segregace uvnitř škol; Špatná diagnostika
SK (Slovensko)	Školský zákon, §3 písm. d) ¹⁷	Neexistuje	Neexistuje
CZ (Česká republika)	X	Neexistuje	Neexistuje
GR (Řecko)	Oběžník Ministerstva školství	Je doporučeno, aby byli romští žáci umístěni do všech tříd, protože zásadou interkulturního školství je maximum 50% žáků z jednoho kulturního prostředí ve třídě. V případech, kdy je hranice 50% překročena, musí být informován školní inspektor, aby mohl situaci řešit. ¹⁸	Romské školy (vysoké procento Romů nebo výlučně romské školy, ne však zvláštní školy) Romské třídy
HU (Maďarsko)	Zákon o rovném zacházení	Protiprávní segregace je jednání, které separuje jednotlivce nebo skupiny jednotlivců v podobné situaci na základě jejich chráněného znaku, aniž by to zákon výslovně dovoloval.	Spontánní, třídní, školní
RO (Rumunsko)	Ministerská vyhláška č. 1540/2007	Školní segregace označuje fyzické oddělení, úmyslné nebo neúmyslné, romských dětí od neromských dětí ve škole, třídě, budově nebo v jiných zařízeních, ve kterých je množství romských dětí ve srovnání s neromskými dětmi nepřiměřeně vysoké oproti procentnímu zastoupení romských dětí školního věku v celkové populaci školního věku v územně administrativní jednotce, tj. městě či obci. Nejedná se o segregaci, pokud je skupina/třída/škola sestávající z velké části či výlučně z romských dětí zřízených za účelem vyučovat děti v romském jazyce nebo bilingválně (např. rumunsko-romsky/maďarsko-romsky).	Školní segregace; Třídní segregace; nadprůměrní zastoupení romských dětí ve zvláštních školách; odmítání zápisu romských dětí do škol

¹⁷ Na Slovensku je zákaz diskriminace, a zejména segregace, považován za základní zásadu vzdělávání dle uvedeného ustanovení školského zákona. Definice segregace však chybí.

¹⁸ Ve skutečnosti není definice v praxi závazná

2.1. Ochrana Evropské unie proti diskriminaci

Za předpokladu, že je RED transponovaná do národního práva, má její výklad pojmu segregace přímou závaznost v místních soudních řízeních. Antidiskriminační zásady vyžadují rovné zacházení s jednotlivcem nebo skupinou bez ohledu na jejich konkrétní osobní charakteristiky, nebo jinými slovy, jejich chráněné znaky. Rovné zacházení znamená, že podobné situace mají být řešeny podobně (osoba se zdravotním postižením má za práci dostat stejný plat jako osoba zdravá) a že různé situace mají být řešeny různě (přiměřená opatření k umožnění výkonu práce osobě se zdravotním postižením). Antidiskriminační zásady se také používají k ochraně proti podmínkám nebo pravidlům, které se zdánlivě chráněných znaků netýkají, ale jejich dopad systematicky znevýhodňuje nositele těchto znaků.¹⁹

Diskriminace může spočívat v jednání, které zamýšlí diskriminovat (např. ředitelé škol zapíší romské žáky do oddělených tříd, aby na svých školách udrželi ne-romské žáky) nebo z praktik, které mají diskriminační dopad (např. existuje pouze jedna anglická jazyková třída ve škole, kde Romové téměř nejsou). Diskriminace se neobjevuje pouze na individuální úrovni. Často je mířena proti skupinám osob nebo celým komunitám a je výsledkem nerovných sociálních struktur.²⁰ Evropská listina základních práv garantuje právo na vzdělání a zakazuje diskriminaci z důvodu rasy nebo etnicity. Je možné se Listiny dovolávat, o jejím postavení v právních sporech se však stále vedou diskuze – touto otázkou se však předkládaný manuál nezabývá.

2.1.2 Rasová antidiskriminační směrnice (RED)

V roce 2000 přijala Rada Evropské unie Rasovou antidiskriminační směrnici (RED).²¹ RED, stejně jako jiné evropské právo, má přednost před národními zákony. Zásada přednosti znamená, že soudy se musí evropským právem zabývat a dát mu přednost před národními zákony, které danou věc upravují jinak. Právní systém EU je „nadanárodní“.²² Rozdíl mezi antidiskriminačním právem EU a Evropskou úmluvou o lidských právech (angl. zkr. ECHR) je v tom, že antidiskriminační právo EU není oddělené od národního práva, ale je jeho součástí a za určitých podmínek má přímý účinek. Národní soudy nejen že mohou na právo EU odkazovat, ale mají také povinnost jej vynucovat.

Směrnice (jako RED) tvoří součást legislativy EU, jejich aplikace národními soudy je však komplexnější. Směrnice členské státy zavazují k určitému výsledku, státy ale mohou sami zvolit formy a metody, jak ho dosáhnout.

RED od členských států vyžaduje zákaz diskriminace na základě rasové nebo etnické příslušnosti a zmocňuje je k přijetí specifických opatření sloužících k prevenci nebo kompenzaci znevýhodnění navázaných na tyto důvody (tzv. „pozitivní opatření“).²³ RED

¹⁹ Lilla Farkas, Jak žalovat diskriminační případ – Manuál k domáhání se náhrad škod podle Evropských antidiskriminačních směrnic (2011), str.32, dostupný z:

http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/present_a_discrimination_claim_handbook_en.pdf (v angličtině)

²⁰ Ibid, str. 7

²¹ Směrnice Rady č. 2000/43/EC ze dne 29. června 2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasovou nebo etnickou příslušnost (Rasová antidiskriminační směrnice), dostupný z:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:20:01:32000L0043:CS:PDF>

²² Více o struktuře nadnárodního práva Evropské unie v angličtině např. zde: http://www.dadalos-europe.org/int/grundkurs4/eu-struktur_1.htm

²³ Agentura EU pro základní práva (FRA), Rasová antidiskriminační směrnice: Aplikace a výzvy (2011), str. 9, dostupný z: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1916-FRA-RED-synthesis-report_EN.pdf (v angličtině)

pokrývá přímou i nepřímou diskriminaci, stejně jako harašení a navádění k diskriminaci. Dopadá na školství od mateřských škol až po vysoké školy.²⁴ Zde je přehled národních zákonů transponujících RED:

Tabulka 2: Národní zákony transponující RED ve vztahu ke vzdělávání romských dětí

Stát	ADL	Romská příslušnost	Oblast školství
BG	X	Zákon o ochraně proti diskriminaci	X
SK	X	-	X
CZ	X		
GR			
HU	X	Zákon o rovném zacházení	Zákon o národním veřejném vzdělávání
RO	X		

2.1.2. Přímá diskriminace podle RED

Čl. 2 odst. 1 písm. a) RED vysvětluje, že „*přímá diskriminace se objeví tam, kde je s osobou zacházeno méně příznivě, než je, bylo nebo by bylo zacházeno s jinou osobou ve srovnatelné situaci z důvodu rasové nebo etnické příslušnosti*“.²⁵

Definice zahrnuje tzv. **komparátora** k někomu v **podobné** situaci: hlavním rozdílem mezi těmito dvěma osobami (komparátorem a obětí diskriminace) je „chráněný znak“: mají různý rasový nebo etnický původ, rozdílné zacházení vychází z tohoto znaku a bez rozdílu rasy nebo etnicity by rozdílné nebylo.

Soudní dvůr Evropské unie (angl. zkr. CJEU) – dříve Evropský soudní dvůr (ECJ) – vykládá přímou diskriminaci široce s tím, že chráněné jsou i osoby, kterou jsou s chráněným znakem *spojovány*, nebo se u nich chráněný znak *pouze předpokládá*. Např. v případě Coleman nebyla matce jejím zaměstnavatelem umožněna flexibilnější úprava pracovní doby, na rozdíl od jejich kolegyně, protože její syn měl zdravotní postižení. CJEU uznal, že se jedná o přímou diskriminaci, i když matka sama osobou se zdravotním postižením nebyla.²⁶ Předpokládá se, že stejný princip bude aplikován i na diskriminační důvod rasové nebo etnické příslušnosti.

Přímá diskriminace může být zjevná nebo skrytá. Typickým scénářem skryté diskriminace ve školství je situace, kdy škola udržuje systém zápisu podle pořadí, v jakém se žáci k zápisu dostaví, res. se zapíší.

Přestože o otázce aplikace konceptu přímé diskriminace podle RED na segregaci může být diskutováno, segregace ve školství, jakou zažívají Romové, může být chápána pouze jako přímá diskriminace. V roce 1995, když byl černošským dítětem ve Spojených státech znemožněn přístup do veřejných škol navštěvovaných bílými dětmi (podle zákonů vyžadujících nebo umožňujících rasovou segregaci), rozhodl americký Nejvyšší soud v případě Brown proti Školské radě, že segregace je porušením ústavní klauzule o rovném zacházení. Soud odmítl argument, že segregace nemusí být diskriminační ve světle principu

²⁴ Rasová antidiskriminační směrnice, Čl. 3 písm. b), g)

²⁵ Rasová antidiskriminační směrnice, Čl. 2, odst. 1

²⁶ Evropský soudní dvůr, S. Coleman proti Attridge Law a Steve Law, č. C-303/06, konečné rozhodnutí ze dne 17. června 2008, dostupný z: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d0f130d55d04df9c023e40989a1c9bc6fe91f4b1.e34KaxiLc3eOq40LaxqMbN4Oah4Le0?text=&docid=67793&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1025432> (v angličtině)

„odděleně ale stejně“. Stigma černošských dětí v segregovaných školách bylo samo o sobě formou diskriminace.²⁷

Na první pohled se segregace v dnešní Evropě zdá méně přímočará než ta v případě Brown. Přesto situace, kdy jsou zřizovány a udržovány romské školy či třídy, kde jediným rozdílem mezi romskými a ne-romskými žáky je jejich rasová příslušnost, je přímou diskriminací, a to z toho jednoduchého důvodu, že úředníci odpovědní za veřejné školství si nemohou nevšimnout rasových nepoměrů. Fyzické oddělení je zcela zjevné. Taková praxe je podle RED protiprávní. Podobně jako v případě Brown, není rozhodující, zda romské školy nebo třídy jsou nebo nejsou horší kvality. Segregace sama o sobě zakládá méně příznivé zacházení, symbolizuje nerovnosti v lidské důstojnosti vyvěrající z odmítnutí svobodné a informované volby ve školství, včetně volby nebýt segregován. Tato formulace méně příznivého zacházení neumožňuje námitky, že oddělené, ale stejně kvalitní školské zařízení mohou být v souladu s RED, pokud nebyly zvoleny na základě svobodné volby a výslovného požadavku Romů.²⁸

Aby se jednalo o segregaci podle RED, **je nutné prokázat fyzické oddělení romských dětí od ne-romských dětí v rámci jedné školy nebo mezi více školami.** Samozřejmě k tomu, aby se jednalo o segregaci, není potřeba, aby všechny děti v jednom vzorku byly romské, a všechny děti v komparativním vzorku byly ne-romské. Dostačuje prokázat poměr romských dětí ve srovnání k poměru ne-romských dětí v komparativním vzorku. Za předpokladu, že navrhovaný koncept segregace je dán určitým *status quo*, jednání, které k němu vede, nerozhoduje. Podle RED navíc nerozhoduje ani to, zda jednání bylo úmyslné nebo aktivní, nebo zda k segregaci vedla pouze nečinnost nebo opomenutí. Segregace je závažným porušením lidské důstojnosti, které by nikdy nemělo být pokládáno za dobrovolné.

Ve chvíli, kdy je školské zařízení a vyučování nižší kvality, přidává to na intenzitě méně příznivého zacházení. Romské děti mají zcela zjevně stejné intelektuální schopnosti jako většinové děti ve srovnatelných třídách nebo školách, poskytování lepších školských zařízení a vybavení většinovým dětem je proto jasným příkladem méně příznivého zacházení. Ve střední a východní Evropě jsou rozdíly v osnovách a materiálních podmínkách zdůvodňovány údajnými rozdíly v intelektuálních schopnostech – mezi údajně intelektuálněji většinou a méně intelektově schopnými romskými dětmi. Velké množství pedagogických a metodologických argumentů však prokazují opak a uvádí, že takové jednání ve svém důsledku odmítá, že by romské děti byly stejně „normální“ jako jejich většinoví vrstevníci. Nastíněné situace jsou tedy také příkladem přímé diskriminace z důvodu rasové příslušnosti, ne zdravotního postižení.

Mezinárodní právo podporuje myšlenku, že segregace je přímá diskriminace. Kromě čl. 1 ICERD, který exkluzí jmenuje jako jednu z forem diskriminace, čl. 3 uvádí, že rasová segregace je hodná mezinárodního odsouzení stejně jako např. apartheid. V ICERD nic nenasvědčuje tomu, že by segregace mohla být ospravedlnitelná. Segregace podle ICERD „může být také vedlejším produktem činnosti soukromých osob“. K rezidenčnímu rozložení, které je často uváděným zdůvodněním segregace ve školství ICERD uvádí, že tato situace „je dána rozdíly v příjmech skupin, které jsou někdy spojené s rozdíly rasy, barvy pleti, původu a národnostní nebo etnické příslušnosti, takže obyvatelé mohou být stigmatizováni, a jednotlivci trpí diskriminací, kde jsou rasové důvody kombinované s důvody dalšími“. Podle

---

²⁷ Lilla Farkas, Segregace romských dětí ve vzdělávání, Boj se strukturální diskriminací na základě Rasové antidiskriminační směrnice (2007), str. 24, dostupné z: http://www.migpolgroup.org/public/docs/5.Segregation_Roma_children_edu_en_07.07.pdf (v angličtině)

²⁸ Ibid, str. 25

čl. 3 ICERD jsou členské státy povinny nejen zakázat, ale také předcházet a vymýtit všechny praktiky segregace.²⁹

Přímou diskriminací je také *speciální vzdělávání údajně intelektuálně slabších romských dětí*, které vychází z nedostatku rasově neutrální diagnostiky. Psychologické testy nebo jiné metody předškolního testování, které nejsou přizpůsobené rasovým rozdílům vyplývajícím ze sociálních vlastností Romů, nejsou ve skutečnosti založeny na neutrálních kritériích. Podobně jako byly přímo diskriminační zákony v případě Brown, zdánlivě neutrální testy a jiné metody dopadají na Romy méně příznivě než na většinové děti, protože jim nedokáží nastavit dokonce ani stejnou počáteční pozici k zjištění jejich intelektových schopností. Je to tedy spíše přímá než nepřímá diskriminace a nemá ospravedlnitelné zdůvodnění. Rasově zatížené testování je skutečně na újmu romských dětí, s romskými dětmi s normálními intelektovými vlastnostmi je totiž zacházeno, jako by byly zdravotně postižené. Stejný mechanismus se u většinových dětí nikdy nevyskytl. Skutečnost, že nevyváženost testů nebo jiných metod není založená přímo na „rase“, ale vychází z různých základních charakteristik, jako je kultura, historie a sociální status, neznamená, že testy nejsou rasově zatíženy, protože všechny tyto charakteristiky – jak je vidět – spadají pod pojem „rasa“. S romským dítětem, které nesplní test zadaný ve většinovém jazyce, je zacházeno méně příznivě než s většinovým dítětem, které tímto jazykem mluví plyně. Jak již bylo řečeno, chybná diagnostika by měla být chápána jako spíše přímá diskriminace z důvodu rasy, než jako nepřímá diskriminace založená na aplikaci podmínek (zejména většinového jazyka), které neospravedlnitelně diskriminují Romy. Je to zaprvé proto, že jazyk je součástí definice romství, diskriminace na základě jejich jazyka proto není o nic méně diskriminací na základě jejich rasy a etnicity. Za druhé, ospravedlnění většinového jazyka se může zdát přesvědčivé, jen dokud není jazyk akceptován jako jeden z prvků romské identity. To stejné platí i o romských dětech, jejichž rodiče žijí kočovným způsobem života: testy nebo jiné metody založené na místní kultuře, místních školních výsledcích a předpokladu usazeného života vedou k méně příznivému zacházení s romskými dětmi z důvodu jejich rasové a etnické příslušnosti. Mohou samozřejmě nastat situace mimo školství, kdy je koncept nepřímé diskriminace vhodným nástrojem, vzhledem k uvedenému je přímá diskriminace nejvhodnější nástroj chápání školní segregace.

Vnímání segregace jako přímé diskriminace je podporován také národními zákony. Ve Velké Británii je segregace z rasových důvodů formou přímé diskriminace, zatímco v Maďarsku je to specifická forma diskriminace jako takové, která – pokud je z rasových důvodů - nemůže být ospravedlněna, pokud není výsledkem svobodné volby rodičů zajistit svým dětem vzdělání přizpůsobené jejich etnické či národnostní menšiny. Bulharské právo také zakazuje rasovou segregaci a definuje ji jako nucené rozdělení, oddělení nebo izolaci. Aby tato definice odpovídala RED, „nucené“ musí být vykládáno jako „v případě chybějícího informovaného souhlasu“.

Institucionální diskriminace může být také přímou diskriminací, pokud „sestává z kolektivního pochybení organizace poskytnout lidem odpovídající a profesionální služby z důvodu jejich barvy pleti, kultury nebo etnické příslušnosti. Může být v postupech, přístupech a chování, které je diskriminační skrze nevědomé předsudky, ignoraci, bezmyšlenkovosti a rasových stereotypů znevýhodňujících příslušníky etnických menšin“. Institucionální diskriminace se skládá z jednotlivých činů, které ve skutečnosti rozlišují mezi Romy a ne-Romy na základě rasových stereotypů – dokonce i když jsou takové stereotypy schovány pod „většinovou“ normu. Ve školství se často objevují argumenty, že romské děti jsou líné, mají nižší nároky, romské dívky často otěhotní v nízkém věku a romské rodiny nejsou dostatečně spolupracující. Tyto argumenty odráží přístup učitelů a odpovědných úředníků školského systému, který je založen na rasových stereotypech. Jak uvedla britská

²⁹ Ibid, str. 29

Sněmovna lordů v případě Pražského letiště³⁰ stereotypizování na základě rasy je špatné, a to nejen když je nepravdivé – jinak by totiž mohla být přímá diskriminace v některých případech ospravedlnitelná.

Segregace a institucionální diskriminace převažující na školách napříč Evropou je tedy podle RED přímou diskriminací, kterou nelze ospravedlnit.

2.2. Segregace v důsledku nedostatečných jazykových znalostí

V případě Orsus a další proti Chorvatsku řešil Evropský soud pro lidská práva nedostatečnou znalost chorvatštiny romských dětí. Jejich romský rodný jazyk byl jediným kritériem, na základě kterého byly umístěny do oddělených tříd s méně náročnými osnovami. Velký senát označil tuto situaci za přímou diskriminaci.

V uvedeném případě byly romské děti fyzicky odděleny a kritériem výběru umístění do separovaných tříd byla romština jako rodný jazyk. Je s nimi zacházeno méně příznivě ve srovnání s ne-romskými dětmi, a to z důvodu základní charakteristiky romské komunity: rodný jazyk. Diskriminace byla tedy založena na menšinovém jazyku, charakteristice, kterou ECtHR identifikoval jako základní součást romské identity. Proto byla tato segregace posouzena jako přímá diskriminace, ne jako nepřímá. Romský menšinový jazyk jistě nemůže být vnímaná jako neutrální kritérium v kontextu romské etnické příslušnosti?

Pro případ Orsus a další případy chybné diagnostiky (tzv. misdiagnosis) je podstatné, že CJEU nedávno identifikoval jako přímou diskriminaci situace, kdy formálně neutrální kritérium *de facto* ovlivňuje jen jednu skupinu – přímo svou povahou nebo na základě vykonatelného pravidla.³¹ Podle německého práva mohou páry stejného pohlaví uzavírat životní partnerství, ale nemohou se brát. Pan Maruko přežil svého životního partnera, který za života přispíval do zaměstnaneckého důchodového fondu. Pan Maruko požádal o vdoveckou penzi, žádost však byla zamítnuta. CJEU rozhodl v řízení o předběžné otázce, že životní partneři stejného pohlaví jsou ve srovnatelné situaci jako manželé ve vztahu k vdovecké penzi vyplácené ze zaměstnaneckého penzijního fondu.

2.3. Segregace založená na volbě rodičů nebo jejich souhlasu

V praxi není jedním z nejčastějších argumentů k segregaci ve školství (ať už s následným stejným nebo horším zacházením) svobodná a informovaná volba rodičů, ale spíše jejich tichý souhlas. Je však velký rozdíl mezi volbou a souhlasem – první znamená nezávislé rodičovské rozhodnutí, zatímco druhé se většinou neopírá o doporučení učitelů, psychologů apod. Souhlas rodičů nemůže být podle RED obecně stanoven jako legitimní zdůvodnění, protože přímá diskriminace nemůže být dle RED nikdy ospravedlnitelná (možná s výjimkou ustanovení o dosažené kvalifikaci potřebnou k zaměstnání nebo tzv. pozitivních opatření). Jak zdůraznila FCNM poradní komise, otázka souhlasu by měla být posuzována velmi opatrně.³²

V případě D.H. a ostatní proti České republice Velký senát ECtHR stanovil, že práva nebyť diskriminována se nelze vzdát, a to ani prostřednictvím rodičů. Vláda spoléhala na skutečnost, že všichni rodiče podepsali souhlas s přesunem jejich dětí do oddělených škol.

³⁰ Regina proti Imigračnímu úředníkovi Pražského letiště a Anor ex parte ERRC a další, (2004), britská Sněmovna Lordů, dostupný z: <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200405/ldjudgmt/jd041209/roma-1.htm> (v angličtině)

³¹ Tadao Maruko proti Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen (případ Maruko), č. C-267/06, konečné rozhodnutí ze dne 1. dubna 2008, dostupný z: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-267/06> (ve francouzštině)

³² Poradní komise Rámcové Úmluvy na ochranu národnostních menšin, Komentář k vzdělávání podle Rámcové Úmluvy na ochranu národnostních menšin, ACFC/25DOC(2006), str. 11, dostupný z: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_fcnmdocs/pdf_commentaryeducation_en.pdf (v angličtině)

Z jejího pohledu představoval formulář souhlasu důkaz, že se nejednalo o protiprávní diskriminaci. Souhlas byl „základním rozhodujícím faktorem“ v rozhodování, zda dítě umístit do zvláštní školy. Navrhovatelé však argumentovali, „že nemůže existovat žádné vzdání se práva dítěte nebýt rasově diskriminováno ve školství“, a tedy že žádný souhlas sestavený jako takové vzdání se práva nemůže být platný.“ Soud souhlasil. Tento normativní argument však nebyl jediným důvodem. Soud pochyboval, zda rodiče vůbec souhlas udělili, když rozhodl, že daným rodičům nikdo neřekl, že měli udělat informované, smysluplné rozhodnutí. Dále uvedl, že omezení vzdělávání pro určitou skupinu, se souhlasem rodičů nebo bez něj, je v rozporu s veřejným zájmem.

ECtHR vzal také v potaz psychologický nátlak většinové společnosti na romské rodiče a děti: „je též nesporné, že romští rodiče byli v daném případě vystaveni dilematu, když si měli zvolit mezi běžnými školami, které neměly prostředky k tomu, aby zohledňovaly sociální a kulturní odlišnosti jejich dětí a kde dětem hrozila izolace a ostrakizace, a zvláštními školami, kde většina žáků byli Romové.“³³

2.4. Tzv. pozitivní opatření jako zdůvodnění segregace

Obecně vzato je nejtěžší ospravedlnit rasově a etnicky založenou přímou diskriminaci. RED zřejmě umožňuje přímou diskriminaci ve vzdělávání pouze v případě tzv. pozitivních opatření.

Pozitivní opatření zaměřená např. na podporu menšinového jazyka mohou být jediným přípustným zdůvodněním segregace, pokud skutečně slouží zájmům menšinových dětí. V určitých švédských obcích byla přijata opatření ve vztahu k Romům, která vyústila ve vytvoření oddělených romských tříd. Tato opatření byla často podporovaná i některými romskými rodiči. Poradní komise FCNM uvedla, že „i když jsou iniciativy navrženy jako podpora chráněných dětí, samostatné třídy pro jednu národnostní menšinu jako takové (spíše než např. vyučování v jejich jazyce a o jejich kultuře) vždy podstupují riziko, že jsou dané děti znevýhodněné a porušují implementaci čl. 12 a zásadu mezikulturního dialogu obsaženou v čl. 6 FCNM.“ V jiných případech však může být oddělené vyučování (celé nebo jeho část) vhodnější, nebo to dokonce může být jediné možné řešení.“ Pro ilustraci odkazuje Komise na situaci, kdy komunita Maronitů na Kypru opakovaně žádala oddělené školy, aby měla možnost zachovat si vlastní kulturu. I za těchto podmínek však Komise zdůrazňuje potřebu „podpory mezikulturního dialogu a vzájemného kontaktu“.³⁴

Ve své tematické zprávě č. 3 uvedla Poradní komise FCNM o možném zdůvodnění diskriminace následující.

(36.) Diskriminační politiky a opatření, zejména v oblasti školství, jsou často zdůvodňovány nedostatečnou znalostí úředního jazyka (jazyků). V této souvislosti již Poradní komise odsoudila rasově motivovanou diskriminaci a segregaci Romů a volala po opatřeních, které podpoří rovný přístup k vyučování romštiny i úředních jazyků pro osoby náležící k romské menšině. Poradní komise vyzvala odpovědné, aby přijali flexibilnější přístup ve vztahu k Romům, kteří nemají občanství daného státu. Měli by zvážit jejich přístup k opatřením zvyhodňujícím Romy s občanstvím, zejména v oblasti školství.³⁵

³³ D.H. a ostatní proti ČR, rozhodnutí ze dne 13. listopadu 2007, odst. 203, dostupný z:

<http://portal.justice.cz/justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=390&d=201083>

³⁴ Lilla Farkas, Segregace romských dětí ve školství (řešení strukturální diskriminace prostřednictvím Rasové antidiskriminační směrnice (2007), str. 24, dostupný z:

http://www.migpolgroup.org/public/docs/5.Segregation_Roma_children_edu_en_07.07.pdf (v angličtině)

³⁵ Poradní komise Rámcové úmluvy o ochranu národnostních menšin, Tematická zpráva č. 3 (2012), str. 12, dostupný z: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNDocs/PDF_CommentaryLanguage_en.pdf (v angličtině)

V případě Cazacliu proti Rumunsku (č. 63945/09) shrnula organizace Interights (Mezinárodní centrum pro právní ochranu lidských práv), judikaturu z celého světa zabývající se pozitivními opatřeními ve veřejném školství. Pozitivní opatření zahrnovaly následující:

- finanční podporu – zrušení školních poplatků na prvním stupni
- finanční podporu dle potřeby – na cestovní a další nutné výdaje
- usnadnění dopravy
- nutnou aktivitu státu, aby byla porušení práv minimalizována

2.5. Postavení neziskových organizací podle RED

Čl. 7 odst. 2 RED zavazuje členské státy k poskytnutí odpovídajícího postavení nevládní, organizacím (angl. zkr. NGO) zapojených do soudních nebo správních řízení jménem obětí diskriminace, nebo na jejich podporu.³⁶ Pouze několik málo členských států však umožnilo NGO a tzv. equality bodies (tělesa rovného zacházení) žalovat diskriminaci ve veřejném zájmu bez zastoupení konkrétní oběti. Stojí za zmínku, že členské státy jsou více svolné, pokud jde o stejné postavení NGO v oblasti osob se zdravotním postižením.³⁷

Tzv. žaloba *actio popularis* dostupná pro NGO a specializované organizace byla při transpozici RED přijata v Bulharsku, Maďarsku, Rumunsku, Slovensku a Chorvatsku. Např. maďarské antidiskriminační právo umožňuje vznést *actio popularis* nároky NGO reprezentující veřejný zájem, za podmínky, že se jedná o diskriminaci z chráněného důvodu, který je základní charakteristikou jednotlivce, a že diskriminace dopadá na větší skupinu potenciálních obětí, které nemohou být přesně určeny.

Několik členských států EU umožňuje podání kolektivních stížností podle Revidované evropské sociální charty (angl. zkr. ESC), včetně Francie, Řecka, Švédska, Belgie, Irska, Itálie, Nizozemska a Portugalska. Argumenty podle RED mohou být vzneseny i v těchto kolektivních stížnostech.

Tabulka 3: Požadavky na postavení NGO

Země	Cíl v ustavovacích dokumentech	Neidentifikovatelný počet obětí	Chráněný zájem jako inherentní vlastnost jednotlivce	Lhůta
BG		X		
SK	X	X	X	
CZ	X	X	X	
GR	n/a	n/a	n/a	n/a
HU	X	X	X	X
RO	n/a	n/a	n/a	n/a

2.6. Mezinárodní nástroje proti diskriminaci ve vzdělávání

2.6.1 Obecný úvod

³⁶ Rasová antidiskriminační směrnice, čl. 7 odst. 2, dostupný z:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0043:en:HTML> (v angličtině)

³⁷ Mark Bell, Janet Cormack, Vývoj antidiskriminačního práva v Evropě: Srovnání 25 členských států EU(2005), str.55-57, dostupný z: http://www.migpolgroup.com/publications_detail.php?id=169 (v angličtině)

Diskriminace je koncept, který zaujímá místo ve většině mezinárodních smluv. Tato kapitola shrnuje mezinárodní nástroje garantující právo na vzdělání a nediskriminaci.

2.6.2. Úmluva proti diskriminaci v oblasti vzdělání z roku 1960

Úmluva UNESCO proti diskriminaci v oblasti vzdělání (angl. zkr. CADE), první dokument zabývající se právem na vzdělání, má přední postavení mezi mnoha jinými nástroji, které rozvíjí právo na vzdělání v různých dimenzích. Čl. 13 CADE komplexně upravuje právo na vzdělání. Členské státy CADE uznávají právo každého na vzdělání.³⁸

CADE definuje „diskriminaci“ v čl. 1 jako činnost zahrnující rozlišování, vyloučení, omezení nebo upřednostňování na základě rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, nebo ekonomických podmínek při narození, které má za účel zrušení nebo poškození rovnosti zacházení v oblasti vzdělání a konkrétně:

- (a) zbavení jednotlivce nebo skupiny osob přístupu ke vzdělání jakéhokoliv typu a na jakékoliv úrovni;
- (b) omezení jednotlivce nebo skupiny osob poskytnutím vzdělání nižší kvality;
- (c) dle ustanovení čl. 2 této Úmluvy, vytváření nebo zachovávání oddělených vzdělávacích systémů nebo institucí pro jednotlivce nebo skupinu osob; nebo
- (d) vytvoření podmínek neslučitelných s důstojností člověka pro jednotlivce nebo skupiny osob

Pojem „vzdělání“ navíc označuje všechny typy a úrovně vzdělání, stejně jako zahrnuje přístup ke vzdělání, standardnímu a kvalitnímu vzdělání, a podmínky, za kterých je poskytováno. Čl. 2 CADE výslovně uvádí situace, za kterých může být právo na vzdělání omezeno nebo znepřístupněno. Tyto situace zahrnují³⁹:

- (a) Zřízení nebo zachování oddělených vzdělávacích soustav nebo institucí pro žáky se dvěma pohlavími, pokud tyto soustavy zachovávají rovný přístup ke vzdělání, zajistí stejně kvalifikovaný učitelský sbor, stejně jako školní prostory a vybavení stejné kvality, a nabízí stejné nebo obdobné vzdělávací kurzy;
- (b) Zřízení nebo zachování oddělených vzdělávacích soustav nebo institucí z náboženských nebo jazykových důvodů, které nabízí vzdělání dle přání zákonných zástupců žáků, pokud je účast na takovém vzdělávání nebo v těchto institucích dobrovolná a pokud toto vzdělávání odpovídá standardům stanovených nebo odsouhlasených odpovědnými úředníky, zejména pro vzdělání odpovídajícího stupně;
- (c) Zřízení nebo zachování soukromých vzdělávacích institucí, pokud není účelem těchto institucí zajistit vyloučení jakékoliv skupiny, ale poskytnout vzdělání doplňující vzdělávání veřejných orgánů, pokud jsou tyto instituce vedeny v souladu s tímto cílem a pokud poskytované vzdělání odpovídá standardům stanovených nebo odsouhlasených odpovědnými úředníky, zejména pro vzdělání odpovídajícího stupně;

---

³⁸ Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu, UNESCO, Úmluva proti diskriminaci ve vzdělávání (1960) a články 13 a 14 (Právo na vzdělání) Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech: Srovnávací analýza (2006), dostupný z:

<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001459/145922e.pdf> (v angličtině)

³⁹ Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu, UNESCO, Úmluva proti diskriminaci ve vzdělávání (1960), čl. 2, dostupný z: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12949&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (v angličtině)

2.6.3. Mezinárodní úmluva o vyloučení všech forem rasové diskriminace (ICERD) z roku 1965

Pro účely ICERD „znamená pojem ‚rasová diskriminace‘“ dle čl. 1 odst. 1 „jakékoliv rozlišování, vylučování, omezování nebo zvýhodňování založené na rase, barvě pleti, rodové, národnostní nebo etnické příslušnosti, jehož cílem nebo následkem je znemožnění nebo omezení uznání, užívání nebo výkonu lidských práv a základních svobod na základě rovnosti v politické, hospodářské, sociální, kulturní nebo v kterékoli jiné oblasti veřejného života“.⁴⁰

ICERD se však bohužel „netýká rozlišování, vylučování, omezování nebo zvýhodňování prováděného státem, který je stranou této úmluvy, mezi vlastními a cizími občany.“ (čl. 1 odst. 2), a „žádné ustanovení této Úmluvy nemůže být vykládáno tak, aby se dotýkalo jakýmkoli způsobem právních předpisů smluvních států o národnosti, státním občanství nebo naturalizaci, pokud tato ustanovení nediskriminují některou národnost“. (čl. 1 odst. 3). Je také třeba zmínit, že ICERD lze aplikovat pouze na diskriminaci v oblastech „veřejného života“ a z principu ji tedy nelze vztáhnout na diskriminaci v soukromí. ICERD upravuje povinnosti členských států eliminovat rasovou diskriminaci a v čl. 5 uvádí, že základní občanská, politická, hospodářská, sociální a kulturní práva musí být zaručena „bez rozdílu rasy, barvy pleti, nebo národnostní či etnické příslušnosti“.

2.6.4. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech z roku 1966

Dle čl. 2 odst. 2 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (angl. zkr. ICESR) z roku 1966 se členské státy zavazují, „že zaručí, aby práva formulovaná v tomto Paktu byla vykonávána bez jakéhokoliv rozlišování podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostní či etnické příslušnosti, majetku, rodu nebo jiného postavení“. Členské státy ICESR se také na základě čl. 3 zavazují, „že zajistí rovná práva mužů a žen při požívání všech hospodářských, sociálních a kulturních práv uvedených v tomto Paktu“.⁴¹

2.6.5. Úmluva o právech dítěte z roku 1989

Čl. 2 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte (angl. zkr. CRC) uvádí, že se členské státy „zavazují respektovat a zajišťovat práva uvedená v této Úmluvě všem dětem pod jejich jurisdikcí bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného názoru, národnostního, etnického, či sociálního původu, majetku, zdravotního postižení, rodu nebo jiného postavení dítěte nebo jeho rodičů.“ Důvod „zdravotního postižení“ neboli tělesné či duševní nezpůsobilosti, byl k ostatním chráněným důvodům přidán později.

Podle čl. 2 odst. 2 CRC jsou členské státy zavázány učinit „všechna potřebná opatření k tomu, aby dítě bylo chráněno před všemi formami diskriminace nebo trestání na základě postavení, činností, vyjádřeného názoru nebo přesvědčení svého nebo svých rodičů, zákonných zástupců nebo jiných členů jejich rodiny.“

Ohledně vzdělání dětí se členské státy v čl. 29 odst. 1 písm. d) shodly, že výchova dítěte má mimo jiné směřovat k „přípravě dítěte na zodpovědný život ve svobodné společnosti v duchu porozumění, míru, snášenlivosti, rovnosti pohlaví a přátelství mezi všemi

⁴⁰ Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem diskriminace (1965), čl. 1 odst. 1, dostupný z:

<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2004112305> (zvýraznění přidáno)

⁴¹ Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966), dostupný z:

<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinarodni-pakt-o-hospodarskych-socialnich-a-kulturnich-pravech.pdf>

národy, národnostními a náboženskými skupinami a osobami domorodého původu“. Konečně čl. 30 CRC chrání práva menšin takto: „V těch státech, ve kterých existují etnické, náboženské nebo jazykové menšiny nebo osoby domorodého původu, nesmí být dětem příslušícím k takovým menšinám nebo domorodému obyvatelstvu odíráno právo společně s příslušníky své skupiny užívat vlastní kultury, vyznávat a praktikovat vlastní náboženství a používat vlastního jazyka“.⁴²

2.6.6. Evropská úmluva o lidských právech a základních svobodách 1950

Evropská úmluva o ochraně lidských práv (angl. zkr. ECHR) se od jiných lidskoprávních smluv liší tím, že neobsahuje zákaz diskriminace sám o sobě, ale zakazuje diskriminaci ve vztahu k právům a svobodám zaručovaným Úmluvou a Dodatkovými protokoly. To znamená, že domnělá diskriminace, která není spojená s výkonem těchto práv a svobod, nespadá do rozhodovací pravomoci Evropského soudu pro lidská práva (angl. zkr. ECtHR). Čl. 14 ECHR říká, že „užívání práv a svobod stanovených touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení“.⁴³ Je zajímavé, že zákaz diskriminace v čl. 14 zahrnuje „příslušnost k národnostní menšině“. Ostatní ustanovení však bohužel obsahují pojem „etnické skupiny“, který je užší než „menšina“. Členské státy Rady Evropy však čekají důležitější kroky nápravy výše uvedené mezery v Úmluvě: 4. listopadu 2000, při padesátém výročí přijetí samotné Úmluvy, byl přijat **Dodatkový protokol č. 12**⁴⁴ k ECHR, který obsahuje následující zákaz diskriminace:

„1. Užívání každého práva stanoveného zákonem musí být zajištěno bez jakékoliv diskriminace z důvodu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.

2. Nikdo nesmí být diskriminován žádným orgánem veřejné moci z jakéhokoliv důvodu, zejména z důvodů uvedených v odst. 1.“

Tabulka 4: Podepsání, přístup/ratifikace a nabytí právní moci Protokolu č. 12

Stát	Podpis	Přístup/Ratifikace	Nabytí právní moci
BG	-	-	-
SK		-	-
CZ	4/11/2000	-	-
GR	4/11/2000	-	-
HU	4/11/2000	-	-
RO	4/11/2000	17/7/2006	1/11/2006

⁴² Úmluva o právech dítěte (1989), dostupný z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

⁴³ Evropská úmluva o lidských právech a základních svobodách (1950), čl. 14, dostupný z: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/82E3CE7F-5D3D-46EB-8C13-4F3262F9E20B/0/Convention_CES.pdf

⁴⁴ Protokol č. 12 k Evropské úmluvě o lidských právech a základních svobodách, dostupný z: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/82E3CE7F-5D3D-46EB-8C13-4F3262F9E20B/0/Convention_CES.pdf

2.6.7. Rámcová úmluva na ochranu národnostních menšin z roku 1995 (FCNM)

Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin⁴⁵ (angl. zkr. FCNM) je „vůbec prvním právně závazným mnohostranným nástrojem věnovaným ochraně národnostních menšin“. Čl. 1 FCNM objasňuje, že „ochrana národnostních menšin a práv a svobod příslušníků těchto menšin tvoří nedílnou součást mezinárodní ochrany lidských práv a jako taková spadá do rámce mezinárodní spolupráce“. Kromě toho je v šestém odstavci preambule FCNM uvedeno, že „pluralitní a skutečně demokratická společnost by měla nejen respektovat etnickou, kulturní, jazykovou a náboženskou identitu každého příslušníka národnostní menšiny, ale zároveň i vytvářet vhodné podmínky umožňující tuto identitu vyjadřovat, zachovávat a rozvíjet“. Jinými slovy, je nezbytné přijímat pozitivní opatření k ochraně národnostních menšin. Zásady FCNM „nejsou přímo aplikovatelné v právních řádech členských států, ale musí být implementovány národní legislativou a vhodnými vládními politikami“.⁴⁶ Diskriminací se zabývá také čl. 4 ve druhém oddíle (programová ustanovení). I když je FCNM nástroj tzv. měkkého práva (*soft law*), stanoviska Poradní komise týkající se její implementace jsou nezbytná při interpretaci kolize práva na vzdělání a práv národnostních menšin a zásady nediskriminace.

Kapitola 3

Definice romství

Se segregací romských dětí ve školství je třeba nejdříve bojovat na národní úrovni ve státech, které transponovali RED. Při právních sporech je nezbytné se nejdříve zamýšlet nad tím, jménem koho jsou nároky vznášeny? Kdo vlastně jsou romské děti pro účely takové litigace? Jak definují samy sebe, jak je definuje právo a jak jsou vnímány ostatními stranami?

Obecně jsou etnické menšiny identifikovány jak samy sebou, tak ostatními, jako skupiny sdílející historii, kulturu a tradice, které pravděpodobně mluví stejným jazykem a mají menšinové náboženství. Jedním z dělicích kritérií mezi rasovou a etnickou menšinou je čas strávený menšinou v daném členském státě. Etnický Rom tak bude vnímán v Rumunsku jako příslušník etnické menšiny a v Německu jako příslušník rasové menšiny. V národních zákonech se mohou etnické a rasové menšiny překrývat s národnostními, jazykovými, náboženskými menšinami nebo s menšinami jiného přesvědčení – zejména v případě muslimských Romů.

3.1. Rasový a etnický původ

Koncept rasové a etnické příslušnosti není v RED definován, kromě prohlášení v preambuli, kde „použití pojmu ‚rasová příslušnost‘ v této Směrnici neznamená přijetí teorií pokoušející se určit existenci jednotlivých lidských ras“. Tento koncept je nicméně důležitý v případech přímé i nepřímé diskriminace podle RED (čl. 2). Čl. 4 umožňuje rozdílné zacházení založené na „charakteristikách vztahující se k rasové nebo etnické příslušnosti“, pokud je taková charakteristika skutečná a určující pro dané zaměstnání a rozdílnost zacházení je přiměřená. Podobně čl. 5 umožňuje specifická opatření k „předcházení nebo kompenzování znevýhodnění spojeného s rasovou nebo etnickou příslušností“. Konečně je zřejmé, že národnost není automatickou součástí rasové nebo etnické příslušnosti, proto je rozdílné zacházení z důvodu národnosti upraveno zvlášť (čl. 3 odst. 2).

Pojem rasa je definován v ICERD. Tato Úmluva byla podepsaná a ratifikovaná všemi členskými státy a je zmiňována v odst. 3 preambule RED, kde je uvedeno, že všechny členské

⁴⁵ Rámcová úmluva o ochraně práv národnostních menšin (2005), dostupný z: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020116>

⁴⁶ Ibid

státy jsou signatáři ICERD, úmluvy, podle které „rasová diskriminace“ znamená jakékoli rozlišování, vyloučení, omezování nebo zvýhodňování na základě rasy, barvy pleti, rodu, národnosti nebo etnické příslušnosti“.

3.2. Definice romství

Existuje mnoho definic romství odrážejících různé situace v členských státech. Výbor pro lidská práva při OSN (angl. zkr. UN HRC) k tomu však říká: „existence etnické, náboženské nebo jazykové menšiny v daném členském státě nezávisí na rozhodnutí žádného členského státu, ale musí být stanovena na základě objektivních kritérií.“⁴⁷

To, co je pro Romy jako menšinu příznačné, tvoří několik charakteristik, což zároveň komplikuje jejich status. Romové jsou především lidé bez rodné země, bez vlastního národního státu, bez unifikovaného národního jazyka nebo náboženství. Romové jsou také skupinou kočovnou. Je to právě chybějící „status národa“, co Romy znevýhodňuje oproti jiným národnostním menšinám. Nejde však pouze o tuto sociální zranitelnost Romů, kteří ve srovnání s jinými menšinami nemohou počítat s podporou domácího státu. Jiné národnostní menšiny mohou navíc počítat také s podporou „příbuzných“ států nebo jiných než vlastních států, se kterými jsou silně spjaty historickou etnicitou nebo národnostními vazbami, a tyto státy jim pomohou chránit a rozvíjet jazykové, náboženské nebo kulturní tradice.

Výše uvedené je samozřejmě problematické v zemích, kde jsou místo uznání Romů jako etnické menšiny vytvářeny administrativní kategorie. Např. řecké právo zařazuje Romy k muslimské (náboženské) komunitě, což může znamenat nerovné zacházení s křesťanskými a turecky nehovořícími Romy.

Na Slovensku nejsou Romové nadáni stejnými právy jako jiné menšiny (např. italská a maďarská menšiny). Zatímco tedy volitelné vyučování v romském jazyce pro romskou menšinu předpokládá Strategie pro vzdělávání Romů ve Slovenské republice, Italové nebo Maďaři mají ústavně zaručené právo na vzdělání ve svém menšinovém jazyce nejen ve slovenské ústavě, ale také v zákoně o zvláštních právech příslušníků italské a maďarské národnostní menšiny v oblasti vzdělání. V červnu 2005 přiměla tato situace UN HRC k vyslovení svého znepokojení „rozdíly mezi postavením tzv. ‚autochtonních‘ (domorodých) a ‚neautochtonních‘ (nových) romských komunit“.

Předmětem diskuze může být, zda není odlišnost postavení Romů dána ne jejich rasovým nebo etnickým původem, ale z jiných důvodů – jejich sociální třída, národnost, kultura, jazyk nebo oblast bydliště. Argumentem může být i to, že Romové nejsou jednotná rasová nebo etnická skupina, ale jsou rozděleni do různých podskupin – např. podle základů jazyka nebo podle náboženství – takže diskriminováni nejsou z důvodu romské příslušnosti, ale z jiných, na etnicitě nezávislých důvodů. To je důležité zejména v případě nepřímé diskriminace, kde je nutné přesně určit skupinu osob, aby mohlo být zacházení s ní srovnáváno s komparátory.

Proti těmto argumentům stojí zejména mnohvrstevné pojetí definice diskriminace z rasových nebo etnických důvodů podle RED, které počítá s celou škálou sociálních atributů vytvářejících identitu menšiny, včetně kultury, jazyka, bydliště, sociální třídy i historického vyloučení. Z toho vyplývá, že diskriminace Romů, ať už přímá nebo nepřímá, bude ve světle RED spíše správně vyložena jako diskriminace z důvodu rasové nebo etnické příslušnosti, než aby byla považována za diskriminaci z jiného důvodu, které RED nepokrývá.

Toto mnohvrstevné pojetí bere na zřetel všechny aspekty romské identity. Zvláště důležitá je pro romskou identitu historická zkušenost diskriminace. „Socioekonomické rozdíly

⁴⁷ Lilla Farkas, Segregace romských dětí ve školství (řešení strukturální diskriminace prostřednictvím rasové antidiskriminační směrnice), (2007), str. 17, dostupný z: http://www.non-discrimination.net/content/media/Segregation%20of%20Roma%20Children%20in%20Education%20_en.pdf (v angličtině)

mezi mnoha národnostními menšinami a většinovou společností členských států jsou stále významné. To vytváří nejen problémy ve školství, ale také v dalších oblastech jako je zaměstnanost nebo bydlení, které potom zpětně negativně ovlivňují vzdělávání těchto skupin“. Roli, kterou hrají socioekonomické rozdíly v nezanedbatelné a stále se opakující rasové segregaci, nelze přeceňovat. V evropské společnosti je obraz Romů skutečně neoddelitelně spjat s chudobou, což ukazuje, že třída je integrální součástí rasové diskriminace Romů.

Stejně jako musí být v definici RED zahrnuty romské sociální a kulturní aspekty, musí být rozeznávána také blízká interakce mezi etnickým původem a rasou.

3.3. Romové a národní zákony transponující RED

Zdá se, že není pochyb o tom, že RED vnímá Romy velmi široce. Právě proto, že je však povaha romství mnohovrstevná, nedostatek definice této komunity může způsobovat výkladové problémy. Při určování, zda se jedná o přímou nebo nepřímou diskriminaci je třeba dokázat, že rozdíly vznikly z důvodu rasové nebo etnické příslušnosti.

Jednotná evropská definice by se měla odrazit v národním právu, tak jako definice britské Sněmovny lordů v případě Mandla proti Lee⁴⁸ nebo podobné definice v zákonech členských států, které zdůrazňují dlouhou sdílenou historií, kulturní tradice, společný geografický původ a stejné předky, společný jazyk a společné náboženství atd., což jsou základní charakteristiky etnických skupin včetně Romů.

3.4. Trojitý ochranný status Romů

Romové jsou vlastně odlišní od jiných etnických skupin v Evropě spadajících pod RED, a to díky svému trojitému ochrannému statusu, protože představují jak rasovou, tak etnickou menšinu. Zacházení s Romy pouze jako s rasovou menšinou na základě jejich barvy pleti by neuznávalo jejich historii a znemožňovalo by jejich ochranu jako etnické menšiny. Naopak pokud by se s Romy zacházelo pouze jako s etnickou menšinou, byla by jim odepřena ochrana na základě barvy pleti, která je odlišuje od většiny domorodých etnických menšin v členských státech a která může zvýšit rozsah jejich diskriminace.

Ve světle argumentů, které mohou vést k bagatelizaci diskriminace, je vnímání všech sociálních atributů včetně postavení Romů jako zbídačené komunity trpící extrémní podobou sociálního vyloučení a chudoby nezbytné, protože umožňuje širší okruh zdůvodnění na základě připisovaných charakteristik.

Tabulka 5: Národní definice romské menšiny

Země	Dlouhá sdílená historie	Kulturní tradice	Jazyk	Náboženství
BG	Ne	Ne	Ne	Ne
SK	Ne	Ne	Ne	Ne
CZ	Ano	Ano	Ano	

⁴⁸ Mandla a ostatní proti Dowell Lee a ostatním, rozhodnutí Sněmovny Lordů (1983), dostupný z: http://www.hrcr.org/safrica/equality/Mandla_DowellLee.htm (v angličtině)

GR	Ne	Ne	Ne	Ne
HU	Ano	Ano	Ano	
RO	Ne	Ne	Ne	Ne

Mnohvrstevná definice je zejména důležitá v řešení rozdílů mezi autochtonními a neautochtonními Romy vyplývajících z národní legislativy. Když jsou Romové občany jiných zemí EU, jsou při stěhování v rámci EU chráněni v rámci ustanovení o volném pohybu osob atd. Pokud tedy členský stát přiznává určitá práva Romům, kteří jsou jeho občany, musí dle komunitárního práva přiznat stejná práva Romům z jiných členských států. Romové, kteří ale nejsou občany EU, stále nejsou chráněni RED. I když je totiž diskriminace na základě národnosti legitimní výjimka dle čl. 3 odst. 2 RED, bývá argumentováno, že odpírání menšinových práv, jako např. jazykových zvýhodnění, Romům ne-občanům, zakládá diskriminaci na základě jejich etnicity, nikoliv jejich národnosti.

3.5. Menšinový jazyk

Menšinový jazyk je klíčovým aspektem romské etnicity a tudíž definice „rasové a etnické příslušnosti“. To zejména ve světle skutečnosti, že na rozdíl od jiných národnostních nebo etnických menšin nemají Romové vlastní národní stát, který by jim zaručoval právo na vzdělání v rodném jazyce.⁴⁹ Vnímání jazykově založené diskriminace jako diskriminace etnické zvyšuje úroveň ochrany romských dětí, jejichž jazykem je romština nebo jakýkoli romský dialekt.

V situacích podobných té v případě Orsus a ostatní proti Chorvatsku by dle našeho názoru mělo být argumentováno výhradně etnickým původem.

Tabulka 6: Menšinové postavení podle menšinového jazyka

Stát	Definice menšiny	Romové výslovně uznáni jako etnická menšina	Romové uznáni jako jazyková menšina
BG	-	X	-
SK	-	X	X
CZ	Definice národnostní menšiny: „Příslušníkem národnostní menšiny je občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti.“ Zákon o právech příslušníků národnostních menšin č. 273/2001 Sb., který vstoupil v	X (jako menšina obecně, nikoliv jako etnická)	X

⁴⁹ Lilla Farkas, Segregace romských dětí ve školství (řešení strukturální diskriminace prostřednictvím rasové antidiskriminační směrnice (2007), str. 20, dostupný z: http://www.non-discrimination.net/content/media/Segregation%20of%20Roma%20Children%20in%20Education%20_en.pdf (v angličtině)

	účinnost 2. 9. 2001		
GR	n/a	n/a	n/a
HU	X	X (jako menšina obecně, etnická) nikoliv	X
RO		X	

3.6. Komparátor

Širší definice Romů je důležitá také pro určení správného komparátora. Komparátor nemusí být nutně pouze příslušník většinové společnosti. Relevantním komparátorem může být i příslušník jiné národnostní menšiny, která je podobně definovaná širokým spektrem sociálních atributů. To znamená, že tam, kde členský stát zaručuje pozitivní opatření ve prospěch národnostních menšin, mohou se Romové dožadovat podobných ustanovení, pokud je s nimi zacházeno méně příznivě než s odpovídajícím komparátorem. Pokud tedy členské státy disponují opatřeními pokrývajícími kulturní, sociální a jazykové potřeby, měli by stejné opatření zajistit i pro Romy.

3.7. Sociální atributy

Mnohvrstevná definice je důležitá také pro definici rovného zacházení jako takového. Ukazuje, že by se rovné zacházení s Romy jako s většinovou společností mělo vztahovat ke všem aspektům jimi vnímané identity zahrnující všechny „sociální atributy“. Za předpokladu, že „rasa je sama o sobě sociálním konstruktem, odrážejícím ideologické pokusy legitimovat nadvládu, a je silně založena na sociálním a historickém kontextu“, rovné zacházení nemůže pro Romy znamenat stejné zacházení, protože stejné zacházení je založeno na většinové kultuře, který předpokládá, že je univerzální a neutrální. Dokud nejsou Romové jako menšina definováni se všemi svými „sociálními atributy“, nemůže být naplněno pravidlo, že „základním předpokladem rovnosti jako lidského práva je, že všichni lidé jsou si rovni bez ohledu na své odlišnosti“. Např. při diskriminaci pohlaví je vnímání rovnosti jako stejnosti nastaveno k institucionalizaci mužských norem. „Co se týče rasové diskriminace, je zdůrazňovaná tendence principu formální rovnosti k prohloubení asimilace“. Definice Romů se zřetelem ke všem jejich „sociálním atributům“ může bránit těmto tendencím a otevřít cestu k aplikaci jiných pojetí rovnosti vedoucích k inkluzivní společnosti. Potřeba zajistit v národních zákonem transponujících RED zahrnutí všech „sociálních atributů“ do pojmu „rasové nebo etnické příslušnosti“ je v oblasti vzdělání zásadní, protože segregace romských dětí bez respektu k menšinovému jazyku a kultuře, stejně jako sociální situaci (extrémní chudoby, sociálního znevýhodnění, vícenásobného znevýhodnění) neskončí.

Čím více sociálních atributů Romům zůstává, tím silněji jsou ovlivněni strukturální diskriminací a asimilačními politikami. Veřejné školství je založeno na většinové kultuře, což samo o sobě skrývá institucionální neúspěch pro Romy. Použití mnohvrstevné definice romství umožňuje ukázat, že pokusy asimilovat Romy do většinové společnosti jsou diskriminační z důvodu rasové nebo etnické příslušnosti, protože zachází s Romy méně příznivě na základě jejich sociálních a kulturních atributů. Toto spojení přináší zacházení s Romy nejen perspektivu menšinových práv – např. jejich odlišení od jiných národnostních nebo etnických menšin, jejichž sociální atributy a sociální třída zapadá do většinové společnosti snadněji – ale také perspektivu pedagogickou.

Stejně tak je důležité zajistit, aby zacházení s Romy ve školách odpovídalo nastíněné mnohovrstevné definici, včetně etnických, rasových a socioekonomických charakteristik (extrémní chudoba, sociální znevýhodnění, vícenásobné znevýhodnění). Lze pochybovat, zda mohou být rasově založené programy boje proti segregaci ve školství úspěšné bez sociálního prvku, role sociálních atributů by totiž měla být zásadní při boji s rasovými rozdíly. Obavy v souvislosti se vzděláváním romských dětí jsou typicky spojeny s dětmi chudých rodičů. Metodologie založená pouze na multikulturalismu a/nebo prvcích romské kultury proto nemusí naplnit potřeby většiny Romů a otevřít cestu k integrovanému vzdělávání. Zacházení s Romy založené primárně na jejich sociální třídě nezajistí rovnost zacházení z pohledu rasové nebo etnické příslušnosti, a naopak, důraz na původ nezohledňuje vážné překážky pramenící z příslušnosti k určité sociální třídě. Dokud nebudou v definici zahrnuty jak etnicita, tak rasa, opatření k podpoře práv etnické menšiny se mohou lehce dostat do konfliktu s pojetím rasové rovnosti. Protože žádný z uvedených problémů nevyřeší pouze „státní nezasahování“, jedinými efektivními nápravami jsou tzv. pozitivní opatření, která jediná mohou naplňovat potřeby Romů na tolika úrovních, na kolika je to jen možné.

3.8. Připisovaná etnická příslušnost versus etnická identita

Pojmy připisovaná etnická příslušnost a sebeidentifikace mohou mít různý obsah, prvně jmenovaný je totiž objektivní kategorií, zatímco druhý subjektivní. Ani jeden nemůže být stanoven s naprostou určitostí, protože vždy zde mohou být Romové, kteří např. nesou méně viditelných znaků své etnicity, než jim připisuje stereotypní náhled běžného „cikána“. Jiné osoby, které většinová společnost naopak za Romy považuje, mohou odmítat příslušnost k menšině, ke které již ztratili kulturní a jazykové vazby. Co však lze s určitostí říct, je, že tento axiom funguje nejen pro zřejmé menšiny, ale také pro menšiny téměř neviditelné, např. Němce, Židy, apod. Je to právě připisovaná etnicita, ne sebeidentifikace, která zakládá diskriminační chování.

3.9. Sběr etnických dat k zajištění antidiskriminačního práva

Sběr dat je velmi citlivou otázkou, protože s sebou vždy nese možnost zneužití dat pro ještě silnější diskriminaci. Zároveň je však sběr dat základem pro identifikaci diskriminace a monitorování protidiskriminačních opatření. Obavy související s potřebou sběru dat a právo na ochranu citlivých osobních údajů, jakými je rasová a etnická příslušnost, shrnul Mahhonen (dále jen Studie sběru dat)⁵⁰ takto: „Je silně rozšířena myšlenka, že mezinárodní, evropské a národní právo o ochraně dat a právu na ochranu soukromí kategoricky zakazují sběr citlivých dat. To však není pravda. Dané zákony pouze ukotvují právní rámec a kvalitativní podmínky takového sběru. Zpracování citlivých dat je v drtivé většině členských států EU povoleno pod podmínkou souhlasu dotčené osoby. Bez souhlasu je zpracování povoleno tam, kde je nezbytné pro právní řízení nebo v souvislosti s prací veřejných orgánů zajišťujících princip rovného zacházení. Mnoho členských států také v jednotlivých případech výslovně schválí sběr a zpracování citlivých údajů pro statistické a vědecké účely. Státy mají volnost v přijímání legislativy, která rozšiřuje možnosti sběru dat, aniž by tím porušily své mezinárodní závazky, pokud jsou zajištěny potřebné návody. Navíc existují i takové formy sběru údajů o diskriminaci, které v žádné fázi osobní či citlivá data přímo či nepřímo určitelných jednotlivců nezpracovávají, a na které se tedy zákony o ochraně dat nevztahují.“

⁵⁰ Timo Makkonen: Měření diskriminace: Sběr dat a antidiskriminační právo (2006)
dostupný z: http://www.migpolgroup.org/publications_detail.php?id=162 (v angličtině)

Proč je pro boj s diskriminací nezbytné sbírat data? Jak shrnul Makkonen, statistická data mohou potírání diskriminace pozvednout na zcela novou úroveň. Přínosy sběru dat jsou dle Makkonena tyto:

1. Důkaz diskriminace: jednotliví žalobci často potřebují statistický důkaz k prokázání svého nároku, zejména v případech nepřímé diskriminace
2. Směrování politik a právního vývoje
3. Vývoj strategií pozitivních opatření
4. Sledování národní situace, praktik na pracovišti a jiných institucionálních schémat
5. Dosažení účinnosti unijních rasových a zaměstnaneckých směrnic zaměřených proti diskriminaci
6. Zvýšení pozornosti věnované tématu a porozumění diskriminaci jako jevu

Etnická data jsou ze své povahy nezbytná k dokázání porušení rovného zacházení. Statistické důkazy tak mohou být, a v praxi často jsou, základním prvkem dokazování diskriminace nebo vyvracení ospravedlnění protistrany. Jak zdůrazňuje Studie sběru dat, data budou nejspíše sbírány na základě souhlasu jednotlivců, spolupráce nositelů dat je tedy nezbytná a vyžaduje právní prostředí podporující dobrovolnou účast v této oblasti. Je však třeba vzít v úvahu i další obavy. Podle Směrnice na ochranu dat mohou členské státy zakázat i sběr nominativních informací o rase na dobrovolné bázi, kvůli jeho rizikovosti. Sběr dat, na základě kterých mohou být jednotlivci identifikováni, může i tak probíhat bez souhlasu, zejména za dvou podmínek: (i) pokud je to nezbytné k vytvoření, výkonu nebo obraně právního nároku, a (ii) pokud je to jiným způsobem umožněno národním právem nebo rozhodnutím veřejného orgánu. To je důležité, protože důvodem, proč se na rozdíl od případů diskriminace pohlaví v rasových případech statistiky zřídka používají, je jejich nedostatek a ne právní nebo technické překážky.

Diskriminace založená na rasovém původu je samozřejmě dána připisovanými znaky, bez ohledu na sebeidentifikaci, zatímco diskriminace Romů může být částečně založená i na jejich etnických vlastnostech – jako je jazyk, kultura a tradice – se kterou lze bojovat, pouze pokud se s nimi skupina identifikuje.

Skutečnost, že zákony o ochraně dat mohou zakázat manipulaci s citlivými údaji, jakým je etnická příslušnost, bez ohledu na výslovný souhlas dotčené osoby, v žádném případě neznamená, že nemohou být sbírána data o připisovaném etnickém původu jednotlivců.

Litigační zkušenosti z Maďarska ukazují, že odpůrci hojně odkazují na ustanovení o ochraně dat, aby zdůvodnili odmítnutí poskytnutí souhrnných školních nebo třídních údajů o Romech. Soudy pak musí zajistit, aby ochrana citlivých dat neznemožňovala obětem prokázat důvodnost svých nároků dle národních zákonů transponujících RED.

3.9.1. Sběr etnických dat v praxi

V případě desegregace v Hajdúhadháqáz (viz Kapitola 5) soud ustanovil znalce v oboru forenzního školství ke sběru etnických údajů na úrovni škol, ve spolupráci s členy Hajdúhadházké romské samosprávy (dále jen HRMSG), založených na příslušnosti k místní romské komunitě, připisování téhož a místa bydliště, jako zástupných problémů rasového a etnického původu romských dětí. Zástupci HRMSG počítali všechny Romy ve třídách v celé budově. V případě pochybností o etnicitě dítěte ho připsali k příslušníkům většinové společnosti. Znalec poté soudu poskytl stanovisko podepsané zástupci HRMSG s čísly a procenty romských a neromských dětí ve třídách, budovách a školách.

Souhrnná etnická data ukazující na segregaci jsou pro úspěšné uplatnění nároku často nezbytná. Ve snaze překonat nesrovnalosti ve výkonu práv vydali parlamentní komisaři pro práva národnostních a etnických menšin a parlamentní komisař pro ochranu dat společnou

zprávu o zpracování dat. Cílem zprávy bylo poskytnout návod pro donucovací orgány při zacházení s etnickými menšinami.

Nesrovnalosti pramení zejména ze skutečnosti, že maďarské právo národnostních a etnických menšin je založeno na principu prohlášení vlastní identity, v důsledku čehož měly donucovací orgány potíže s diskriminačními případy a rasově motivovanými trestnými činy. Veřejní ochránci práv považovali za důležité stanovit objektivní kritéria, podle kterých by byli jednotlivci považováni za člena menšiny v určitých životních situacích. Identifikovali čtyři situace, za kterých by donucovací orgány měly zpracovávat etnická data – u obětí diskriminace a rasových trestných činů, u osob zodpovědných za pozitivní opatření, u osob vykonávajících menšinová práva a konečně u osob podílejících se na menšinových politikách. Podle jejich společné zprávy není sebeidentifikace nebo vědomá image obětí v případech diskriminace rozhodující, stejně jako není důležitý rozsah, v jakém se považují za členy většinové společnosti nebo romské menšiny. Při posuzování stížností na diskriminaci musí být vždy posuzovaná připisovaná etnicita.

Společná zpráva udává několik kritérií, primárních a sekundárních, které musí být donucovacími orgány brány v potaz při posuzování připisované romské příslušnosti. Jejich metoda spoléhá na informace poskytnuté lídry nebo představiteli místní romské komunity. Primárních kritérií bylo stanoveno sedm s tím, že pokud daná osoba splňuje nejméně dvě z nich, měla by být vnímaná jako příslušník romské menšiny.

Primární kritéria jsou tyto:

1. Barva pleti;
2. Jiné rasové znaky včetně např. specifického oblečení dané menšiny;
3. Příjmení nebo křestní jméno běžné nebo specifické pro danou menšinu;
4. Jméno rodičů nebo jejich původ;
5. Místo bydliště (pokud se jedná o romskou lokalitu);
6. Uznání za příslušníka romské menšiny;
7. Jazyk, přízvuk, způsob komunikace;

Pokud osoba splňuje pouze jedno kritérium, nastupují *sekundární kritéria* doplňkového charakteru. Jsou to tyto:

1. Sociální postavení (např. sociální znevýhodnění, kritéria daná zákonem o veřejném školství pro děti nevzdělaných rodičů, příjem pod určitou hranicí);
2. Úroveň vzdělání;
3. Rodinný model;
4. Postavení na trhu práce;
5. Znak nebo chování implikující určitou náboženskou víru;
6. Příjem sociálních dávek;
7. Povolání;

Kritéria stanovená veřejnými ochránci práv jsou užitečná při dokazování diskriminace nebo školní segregace. Pokud určité opatření postihuje větší množství lidí, donucovací orgány mohou tuto metodu aplikovat, aby zjistili etnicitu dané skupiny lidí.

V praxi, když se prošetřuje stížnost na školní segregaci romských dětí, kontaktuje veřejný ochránce práv místního romského lídra a získává od něj informace o typických místních romských příjmeních, o romských lokalitách, o tom, zda místní Romové mluví romsky apod. Dalším krokem pak je návštěva tříd a analýza seznamu studentů poskytnutého školou. Seznam by měl obsahovat jména a adresy žáků, jména jejich matek (pokud jsou k dispozici) a odkaz na jejich sociální postavení (pokud je to možné). Společně s romským lídrem mohou účastníci odhadnout počty a poměr žáků, kteří jsou považováni za Romy.

3.9.2. Zpráva o Gyöngyöspata

Výše uvedená kritéria aplikoval veřejný ochránce práv na základní školu v maďarském městě Gyöngyöspata. Kritéria byla seřazena podle priority. Nejdůležitějším

faktorem bylo příjmení žaka/žákyně a jeho/její matky. Za romská příjmení byla považována ta, které za ně považoval šéf zdejší Romské samosprávy. Druhým nejdůležitějším faktorem bylo sociální znevýhodnění. Veřejný ochránce práv zdůraznil, že se nejčastěji jedná o romské děti, proto se stalo druhým právě toto kritérium. Třetím kritériem bylo bydliště. Místní romský lídr informoval ochránce o lokalitách, kde žijí výlučně Romové, nebo kde tvoří většinu obyvatelstva. (V Gyöngyöspata žije romská komunita v segregovaných částech). Čtvrté nejdůležitější bylo křestní jméno a sociální třída.

Zaměstnanci ochránce navštívili všechny třídy a odhadovali počet romských žáků na základě vlastního posouzení (spoléhali se hlavně na vnější rasové znaky žáků). Ochránce si také od ředitele školy vyžádal seznam žáků. Seznam měl žáky specifikovat, určit jména rodičů a údaj, zda je dítě registrováno jako sociálně znevýhodněné. Při aplikaci výše uvedených kritérií pak ochránce sestavil následující tabulku:

Tabulka 7: Předpokládané etnicita v případě Gyöngyöspata

Třída	Počet žáků	Děti se speciálními vzdělávacími potřebami	Sociální znevýhodnění/ vícenásobné sociální znevýhodnění	Počet romských žáků	
				Podle osobního odhadu	Podle daných kritérií
1.a.	16	3	5/4	6-7	7=44%
1.b.+4.b.	8+4	7+0	1/7+0/3	10-12	12=100%
2.a.	18	0	5/2	0	1=6%
2.b.	9	4	2/6	6	9=100%
3.a.	19	1	8/1	1-3	3=16%
3.b.	11	4	2/7	7-10	11=100%
4.a.	19	2	6/5	1-3	5=26%
5.a.	15	0	3/8	5-7	5= 33%
5.b	13	6	3/10	10-12	13=100%
6.a.	18	2	5/5	4-5	6=33%
6.b-7.b.	6+9	5+3	2/3+0/9	15	15=94%
7.a.	16	1	5/5	3-6	6=38%
8.a.	14	1	1/3	3	3=21%
5-6-7-8.c.	4+2+2+2	4+2+2+2	0/3+1/1+0/2+1/1	9-10	9=90%

Tabulka ukazuje, že ve třídách „b“ a „c“ byly romské děti nadprůměrně zastoupeny; některé třídy byly dokonce výlučně romské.

Použitá metoda nenarušila právo na soukromí a ochranu osobních údajů žáků, protože statistiky byly anonymní a neobsahovaly skutečnou, ale pouze připisovanou etnicitu. Zákony na ochranu osobních údajů chrání pouze údaje jednotlivců.

Po publikování ombudsmanovy zprávy podalo CFCF žalobu *actio popularis* proti městu Gyöngyöspata a proti základní škole z důvodu třídní segregace (viz kapitola 5). Soud první instance v rozhodnutí vycházel u etnických údajů právě ze zprávy ombudsmana.

3.9.3. Zástupný termín: status sociálního znevýhodnění

V Maďarsku byla zavedena definice vícenásobného znevýhodnění novelizací zákona o veřejném vzdělávání v roce 2002. Vícenásobně znevýhodněné děti mohou být začleněny do integračních programů: jsou to děti, jejichž rodiče dokončili pouze základní vzdělání; a jejichž rodiny jsou odkázané na dávkový systém, tedy děti pocházejí z ekonomicky znevýhodněného

prostředí; nebo ty, které mají podle ředitele školy speciální vzdělávací potřeby. Patří sem také děti, které jsou v péči státu.

K zařazení dítěte do této kategorie mohou rodiče před notářem podepsat dobrovolné prohlášení, ve kterém potvrzují, že nemají vyšší než základní vzdělání.

Sociologické studie potvrdily, že přestože jen část lidí žijících v Maďarsku pod hranicí chudoby jsou Romové, nízký stupeň vzdělání a zároveň špatné ekonomické podmínky rodiny jsou typické pro romské děti. Definice „vícenásobného znevýhodnění dětí“ je tedy účinným nástrojem pro integrační snahy a programy, dostupné pro nejchudší rodiny bez ohledu na jejich etnicitu, zároveň však dopadající na většinu romských žáků. Maďarské vzdělávací integrační programy se proto zaměřují na eliminaci segregace dětí s vícenásobným znevýhodněním. Segregace romských dětí se tím dostala z hledáčku vzdělávacích politik.

Tabulka 8: Národní definice sociálního znevýhodnění

Stát	Definice sociálního znevýhodnění	Ustanovení národního zákona
BG	Ne	Ne
SK	Není jednotná definice, ale několik zmínek v různých zákonech. Zde jedna ze školského zákona: <i>“Žák nebo dítě žijící v prostředí, které v důsledku sociálních, rodinných, ekonomických a kulturních podmínek nedostatečně stimuluje vývoj jeho mentálních, motivačních nebo emočních vlastností, nepodporuje jeho/její socializaci a nedává dostatečné podněty k osobnostnímu rozvoji.“</i>	Zákon č. 245/2008 Sb., o vzdělávání (školský zákon), §2, písm. p)
CZ	Pocházející z rodinného prostředí s nízkým socio-kulturním postavením, ohrožené sociálně patologickými jevy, kde je nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova, nebo v postavení azylanta nebo osoby požívající doplňkové ochrany, nebo účastníka řízení o udělení mezinárodní ochrany	§16 odst. 4 školského zákona (zákon č. 561/2008 Sb.)
GR	Ne	Ne
HU	Sociálně znevýhodnění občané mají nárok na dávku sociální ochrany dítěte, pokud je jeho postavení, nebo postavení jeho rodiny, vícenásobně znevýhodněné: sociálně znevýhodněné děti, jejichž rodiče dokončili maximálně osm stupňů veřejného vzdělání nebo děti v dlouhodobé péči státu.	Zákon LXXIX z roku 1993, o veřejném školství, §121, odst. 1, číslo 14
RO	Lidé, kteří jsou buď v nerovném postavení vzhledem k většině občanů v důsledku svého sociálního původu nebo postižení, nebo čelí odmítnutí a marginalizaci v důsledku specifických příčin, jako jsou chronické, nakažlivé nebo HIV infekce, status uprchlíků nebo azylantů.	Vyhláška 137/300 na ochranu a potrestání všech forem diskriminace, §4

4.1. Co je třeba zvážit

Účastníci workshopu hovořili o obecném nedostatku finančních zdrojů a politické podpory. Probírali metody výběru komunit ke spolupráci. Shodli se, že vzhledem k lepší dostupnosti a ochraně před případnou viktimizací obětí je vhodnější vybírat případy z větších měst, kde jsou silní komunitní vůdci. Rumunští a slovenští účastníci poukazovali na fakt, že v jejich zemích trpí segregací ve veřejném školství i lépe situované romské rodiny, úplně stejně jako ty nejhudší. V Řecku se litigace rozšířila díky desetileté komunitní práci v lokalitách blízko Atén. Důležitost takové dlouhodobé asistence, nejen v oblasti vzdělání, byla zdůrazňována. Maďarští účastníci také zmínili, že pokud je litigace založená na *actio popularis*, musí být výběr komunity založen také statistikách a celostátních informacích.

Ve Spojených státech jsou identifikovány dvě zásadní potřeby úspěšné litigační strategie: chytrá obecná strategie litigace a podpora komunity. Podpora komunity je nezbytná, pokud jsou hlavním cílem společenské změny. Potřeba takové podpory je důležitá také pro taktiku.⁵¹ Soudní rozhodnutí samy o sobě společenské změny nepřinesou. Role komunit je proto klíčová při jejich implementaci. Např. v případě Brown proti Školské radě vybrala organizace Národní asociace na podporu lidí s odlišnou barvou pleti (angl. zkr. NAACP) segregaci ve středním školství, protože zde bylo jednodušší sehnat odhodlané žalobce.

4.2 Jak vybírat odpůrce

Jakmile je zvolena komunita, NGO musí správně identifikovat odpůrce, resp. žalovaného, proti komu bude stížnost, návrh či žaloba směřovat. Teprve po tomto výběru může být zvolena právní strategie a způsob, jakým proti segregaci bojovat.

Při výběru je třeba zodpovědět tyto otázky:

1. Kdo je zřizovatelem dané školy? (tj. školní ředitel, místní rada, oblastní školní inspektorát, ministerstvo školství, atd.)
2. Kdo školu financuje?
3. Jak je financování rozdělováno na státní úrovni? Přichází finance přímo z ústředních orgánů nebo je státní rozpočet přerozdělován mezi oblastní nebo školské inspektoráty nebo samosprávy?

Odpovědi na tyto otázky jsou v každé zemi jiné. Níže je přehled struktury vzdělávacího systému v Bulharsku, Slovensku, Rumunsku, Řecku a České republice.

4.2.1. Bulharsko

Důležitá legislativa: *zákon o veřejném školství* (přijat v roce 1991, několikrát novelizovaný), *úrovně vzdělávání*, *zákon o obecném vzdělávacím minimu a osnovách* (1999) a *zákon o středním školství* (přijat v roce 1995, několikrát novelizován).

Školství je státní (§5). §4 zaručuje právo na vzdělání a zvyšování si vzdělávání a kvalifikace. Nejsou přípustná žádná omezení nebo privilegia na základě rasy, národnosti, pohlaví, etnického nebo sociálního původu, víry, nebo sociálního postavení. Školní vzdělání je povinné pro děti ve věku od 6 nebo 7 let do 16 (osm tříd). Pro osoby starší 16 let jsou večerní školy.

---

⁵¹ Mark v. Tushnet, *Právní strategie NAACP proti segregaci ve vzdělávání, 1925-1950* (2. vydání), Nakladatelství Univerzity Severní Karolíny, 2005, dostupný z: <http://www.bsos.umd.edu/gvpt/lpbr/subpages/reviews/tushnet605.htm> (v angličtině)

Ministerstvo školství a vědy je odpovědné za spravování a koordinaci celého školského systému, od mateřských školek až po univerzity, obecné vzdělávání i odborné směry a praxe. Hlavní role ministerstva je stanovit státní priority ve vzdělávání a dohlížet na naplňování státních vzdělávacích kritérií (daných zákonem nebo jinými předpisy) ve všech školách, státních, komunálních i soukromých. Státní kritéria (zaměřená zejména na obsah vzdělání) dopadají na jednotlivé stupně vzdělávání, školní plány a osnovy.

Státní vzdělávací kritéria jsou základem práce Oblastních školských inspektorátů, které jsou správními jednotkami ministerstva. Inspektoráty sídlí ve všech 28 oblastech (krajích) Bulharska a kontrolují a provází školská zařízení. Na obecní úrovni jsou v závislosti na počtu obyvatel buď oddělení pro vzdělání, nebo poradce pro vzdělávání v rámci oddělení humanitárních činností. Tyto místní orgány kontrolují a implementují rozpočet, přičemž své činnosti konzultují s oblastními inspektoráty.⁵² Zřizovatelé veřejného školského vzdělávacího systému v Bulharsku jsou:

1. Ministerstvo školství a vědy
2. 28 oblastních inspektorátů
3. Ředitelé mateřských školek, škol a středních škol⁵³

V Bulharsku existují tři typy financování školství:

- Státní
- Komunální
- Soukromé.

Většina škol je komunálních. Státní školy (většinou střední a zvláštní školy) a mateřské školky jsou vedeny ministerstvem. Komunální školy a mateřské školky jsou zřizovány nebo rušeny vyhláškou ministerstva, na základě doporučení komunálních rad. Ředitelé škol jsou jmenováni předsedou oblastních inspektorátů. Školy mohou volně zřizovat vlastní rady dozorčí rady se zástupci učitelů a rodičů.⁵⁴

Vzdělání v Bulharsku je dle ústavy bez poplatků – s výjimkou nepovinného předškolního vzdělávání – a jeho financování je povinností státu. Finance pochází z alokovaného rozpočtu ministerstva a z komunálních rozpočtů. Státní školy jsou přímo financované z rozpočtu ministerstva. V některých případech dokáží školy zajistit také soukromé zdroje financování. Školy mohou získávat prostředky prostřednictvím grantů, což je v Bulharsku stále se rozšiřující praxe. Mnoho ukazatelů však zdůrazňuje špatnou kvalitu vzdělávání romských dětí, zejména v klíčovém prvním školním roce.⁵⁵

Od roku 2007 začaly územní celky získávat finance novým způsobem – vypočítávají se na základě počtu žáků, podle nákladů na vzdělání jednoho žáka a typu vzdělání, které se mu dostává. Školní osnovy jsou stanoveny na státní úrovni. Osnovy jsou vyvíjeny a schvalovány ministerstvem, je možná minimální změna samotnými školami.

4.2.2. Slovensko

Předškolní vzdělávání začíná ve věku 3 let, ale není povinné. První stupeň trvá čtyři roky, druhý potom 5 v obecných nebo specializovaných školách (technické, ekonomické, zemědělské, zdravotní nebo umělecké směry). Povinné vzdělání na Slovensku tedy trvá 10 let a je ukončené potvrzením o základním vzdělání.

---

⁵² Romský vzdělávací fond, Nástrahy a předsudky: Vstupní testování a nadměrné zastoupení Romů ve zvláštním školství (2008), dostupný z: http://www.ibe.unesco.org/National_Reports/ICE_2008/bulgaria_NR08.pdf (v angličtině)

⁵³ Rozvoj školství (Národní zpráva Bulharska, prezentovaná na Mezinárodní konferenci o školství v Ženevě (2008), dostupný z: http://www.ibe.unesco.org/National_Reports/ICE_2008/bulgaria_NR08.pdf (v angličtině)

⁵⁴ Ibid

⁵⁵ Ibid

Většina slovenských škol vlastní stát, zbývající školy jsou vlastněny církvemi nebo soukromými vlastníky. Náklady státních škol a vzdělávacích institucí jsou pokryty veřejnými fondy ze státního rozpočtu nebo rozpočtu územních celků (obcí a krajů). Financování církevních a soukromých škol pochází částečně ze státního rozpočtu z kapitoly ministerstva školství.

Zákon o státním školství z roku 2008 upravuje některé problémy, kterým ve vzdělávacím systému čelí romské děti, a to prostřednictvím reformy a nových vzdělávacích programů, včetně finančních pobídek docházky. Jsou také zřizovány tzv. „nulté ročníky“, které poskytují rok státního předškolního vzdělávání pro rodiny ze sociálně znevýhodněného prostředí. Ve školním roce 2009-2010 docházelo do „nultých ročníků“ 3134 dětí, což bylo o 25% více než v předchozím školním roce.

Na státní úrovni je vzdělávací proces kontrolován Státní školskou inspekcí. Inspekce byla zřízena jako správní orgán pro vzdělávání, který provádí hodnocení škol a školských zařízení na státní úrovni. V krajských městech sídlí osm poboček Inspekce. Hlavní školní inspektor je jmenován ministrem na pětileté období. Podává ministerstvu roční *Zprávu o státním uměleckém a standardním vzdělávání a praxích ve školách a školských zařízeních ve Slovenské republice za daný školní rok založenou na šetření inspekce a dalších zdrojích*.

4.2.3. Rumunsko

Legislativa: zákon č. 1/2011 (*Školský zákon*), vyhláška č. 1540/2007 (o zákazu školní segregace romských dětí), *zpráva 28463/2010*.

V Rumunsku je vzdělání na všech stupních bez poplatků. Zákonem č. 268/2003 bylo zavedeno desetileté povinné vzdělání sestávající ze čtyř let prvního stupně, čtyř let tzv. gymnázia (5.-8. třída) a dva nástavbové roky tzv. lycea (střední škola) – 9. a 10. třída na uměleckých a odborných školách poskytujících praktické vzdělání.⁵⁶ Romové často opouští vzdělávání předčasně, zejména pak romské dívky, v důsledku špatných životních podmínek a tradic.⁵⁷ V opodstatněných případech může stát dle zákona podpořit děti se sociálními problémy. Takové opatření se přijímá na individuálním základě.⁵⁸ Současný vzdělávací systém je rozdělen takto:

Vzdělávání v raném věku – pokrývá věkovou kategorii 0-6 let. Předškolní vzdělávání (3-6 let) je poskytované mateřskými školkami, kde není účast povinná a bez poplatků. Povinný předškolní rok (přípravné třídy od 5 do 6 let bylo zavedeno novým školským zákonem) je postupně zaváděn.

Primární vzdělání (první stupeň) – zahrnuje první čtyři roky povinného vzdělání (6-10 let). Podle školského zákona zahajují děti vzdělání v 5 letech, na žádost rodičů však mohou nastoupit až v 7 letech. Na konci čtvrtého ročníku není žádné testování, děti automaticky přechází do dalšího ročníku (nižší sekundární vzdělání).

Sekundární vzdělání – první část povinného sekundárního vzdělávání zahrnuje 5.-8. třídu, druhá část zahrnuje 9.-10. třídu na středních školách nebo odborných školách (učilištích). Ve státních školách je docházka zdarma a není povinná. Vyučování začíná většinou v polovině září a trvá do poloviny června a probíhá pět dní v týdnu.

⁵⁶ UNESCO (Mezinárodní školský úřad), Světová data v oblasti školství, VII. Ed. 2010/2011, dostupný z: http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Publications/WDE/2010/pdf-versions/Romania.pdf (v angličtině)

⁵⁷ CEDEFOP, VET v Evropě - Country Report Rumunsko (2011), dostupný z: http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/2011/2011_CR_RO.pdf (v angličtině)

⁵⁸ Ministerstvo školství, vyhl. č. 1540/2007 zakazující školní segregaci romských dětí a zaváděcí metodologii na ochranu a eliminaci školní segregace romských dětí (2007), dostupný z: <http://lege5.ro/Gratuit/geyddoojyqg/ordinul-nr-1540-2007-privind-interzicerea-segregarii-scolare-a-copiilor-romi-si-aprobarea-metodologiei-pentru-prevenirea-si-eliminarea-segregarii-scolare-a-copiilor-romi> (v rumunštině)

Na konci sekundárního vzdělávání (střední školy) žáci skládají konečnou státní zkoušku, a pokud jsou úspěšní, získávají diplom, který umožňuje vyšší vzdělávání.

Vyšší vzdělání – Každá univerzita si volí vlastní způsob testování potenciálních studentů, které může být založené na písemných přijímacích testech nebo součtu známek získaných v předchozích testech ve vybraných předmětech důležitých pro zvolený obor.

Jako opatření pro sociální inkluzi přijaly rumunské vlády zákony, na základě kterých mají být romští studenti přijímáni na vyšší vzdělání na základně zvláštních podmínek. Přijetí těchto pozitivních opatření bylo diskutováno od školního roku 1992/1993, přijaty však byly až v roce 1998. Vyhláškou č. 3577 bylo romským studentům vyhrazeno 144 míst, což téměř pokrylo poptávku (85%).

Na obecní/místní úrovni je vzdělávání spravováno místní státní správou. Větší municipality s větší vnitřní organizací, mají vlastní malé oddělení odpovědné za vzdělávání. V menších obcích je oblast vzdělávání přiřazena k oddělení zabývajícími se i dalšími sociálními záležitostmi. Tato oddělení jsou zřizována místní samosprávou. Každá obec má také místní školní radu, zřízenou taktéž místní samosprávou, která podporuje zdejší školy. Školy řídí školské správní rady o 5-11 členech, kterým předsedá ředitel školy. Všechny veřejné školské budovy jsou majetkem místních samospráv.

V každé škole je školský výbor, který má 9-11 členů včetně zástupců rady rodičů a studentské rady – tu tvoří zástupci studentů od 9. třídy výše. V některých školách jsou rodičovské a studentské rady poměrně aktivní, v mnoha jiných se ale rozhodování nijak neúčastní. Učitelé často nevnímají rodiče a studenty jako partnery v rozhodovacích procesech. Škola rodiče předvolává k řešení administrativních věcí, málokdy s nimi však konzultuje otázky vzdělávání jako takového. Převládá atmosféra podezírání a napětí. Když se objeví problém, rodiče a učitelský sbor se vzájemně obviňují. Každá škola přijímá vlastní školní osnovy – existují státní osnovy, školy ale mohou přijmout vlastní.

Stav školních budov a vybavení ukazuje nedostatek finančních zdrojů. Velkým problémem je špatný stav mnoha škol, které potřebují okamžitou opravu. Školy trpí nedostatkem vytápění, ve vesnických zástavbách nedostatkem veřejné dopravy, nedostatkem vzdělávacího vybavení, zastaralých učebnic a dokumentace, nedostatkem počítačů a softwaru atd. Skutečnost, že některé školy, včetně těch soukromých, jsou lépe vybaveny než jiné, hraje důležitou roli v nerovnostech ve vzdělávání.

Kvalita budov je velmi špatná zejména v segregovaných školách, kde většinou také není žádná školní knihovna. Segregované školy jsou také typické nekvalifikovaným učitelským sborem.⁵⁹

4.2.4. Řecko

Struktura školství v Řecku je organizovaná do tří úrovní: "

- primární, které zahrnuje jednoroční předškolní povinné vzdělání (děti mohou navštěvovat dva roky předškolního vzdělání (mateřské školky), např. ve věku 4-6 let, pouze jeden rok je ale povinný)
- sekundární;
- a terciární.

Děti ve věku čtyř let mohou zahájit předškolní vzdělávání. Povinný je v Řecku první rok předškolního vzdělávání, základní školy a tzv. gymnázia, tedy dohromady devět let. Jesle jsou velmi oblíbené, ale nepovinné. Mateřské školky jsou nyní povinné pro děti starší 5 let (pokud jsou však volná místa, mohou mateřské školky přijímat i děti ve věku 4 let). Děti začínají

⁵⁹ Mihai Surdu, Politika: Desegregace romských škol – Analýza výnosů a nákladů, dostupný z: <http://www.policy.hu/surdu/final%20policy%20paper.pdf>

primární vzdělávání ve věku 6 let a studují zde šest let. Gymnázia začínají ve věku 12 let a trvají tři roky. Existují dva typy sekundárního nepovinného vzdělávání:

- unifikované vyšší sekundární školy
- technicko- odborné vzdělávací školy.

Odborné praktické školy poskytují formální, ale neklasifikovaný stupeň vzdělání. Přijímají jak absolventy tzv. gymnázií (nižší sekundární vzdělání), tak tzv. lyceí (vyšší sekundární vzdělání). Zákon nařizuje dětem, které ve věku 15 let nedokončily povinné vzdělání, zůstat do dovršení věku 16 let.

Vyšší státní vzdělání je rozdělené na univerzity a technické školy. Studenti jsou přijímáni na univerzity podle výsledků státních zkoušek konaných po ukončení třetího ročníku střední školy. Studenti starší 22 let mohou být navíc přijati (dle náhodného výběru přihlášených) na Helénickou otevřenou univerzitu.⁶⁰

Řecký vzdělávací systém zahrnuje také speciální mateřské školky, primární a sekundární školy pro osoby se zvláštními vzdělávacími potřebami nebo obtížemi s učením. Existují také specializované sekundární školy nabízející hudební, teologické nebo sportovní vzdělání.⁶¹ Od roku 1964 je výukovým jazykem na všech školách řečtina.⁶²

Nedokončení desetiletého povinného vzdělání je v romské komunitě vážným problémem. Výzkum provedený státní nemocnicí v Aghlaia Kyriakou uvádí, že 63% romských dětí v roce 2005 nenavštěvovalo školu.⁶³

V dubnu 2006 vydali řecký Helsinský výbor (angl. zkr. GHM) a Skupina na ochranu menšinových práv v Řecku společnou zprávu, jejímž závěrem je, že přístup ke vzdělání Romů v Řecku je často znemožněn reakcemi rasistických neromských sousedů, kombinovaný s nečinností místních, krajských a ústředních státních orgánů implementovat jinak dobrý právní rámec obsahující pozitivní opatření státu zabezpečit všem dětem devítileté povinné vzdělání. Zpráva se zaměřovala na zkušenosti romské komunity v Psari, ale uvedla, že se jedná o převládající trend a ne o nešťastnou výjimku, protože podobné události byly hlášeny na začátku školního roku 2005-2006. Zpráva ukázala, že řecký stát si je po delší dobu vědom vyššího zastoupení Romů v Psari nechodících do školy, aniž by proti této situaci učinil jakékoli opatření.

Romové jsou považováni za nejchudší a nejmarginalizovanější skupiny v Řecku. Výzkumy odhadují, že nízká školní docházka a horší studijní výsledky jsou zčásti důsledkem toho, jak Romové vnímají hodnotu vzdělání. Podle studií Romové uvádí, že vzdělání jejich dětí je žádoucí, ukazuje se však, že si nemyslí, že by vzdělání mohlo zvýšit jejich životní šance. Někteří Romové pak dokonce každodenní docházku do škol vidí jako ohrožení dětí ve smyslu odtržení od rodiny a nucené socializace do jiných hodnot a norem.⁶⁴

Docházka romských dětí má být usnadněna využíváním speciální docházkové karty. Učitelé ve veřejném vzdělávání však mají nízký, pokud vůbec jaký, trénink v řešení problémů romských dětí a je pro ně těžké těmto problémům porozumět a vcítit se do romské kultury.⁶⁵

Docházková karta byla pro kočovné Romy zavedena ministerským rozhodnutím v roce 2005. Oběžníky Ministerstva vzdělání upravují otázky organizace přípravných oddělení pro romské děti a docházku bývalých žáků na základních školách. Společný dekret Ministerstva financí, školství a práce a sociálních věcí z roku 2002 stanovuje podmínky finanční podpory nízkopříjmových rodin s dětmi v povinném školní docházce. Zároveň je od

⁶⁰ Školy – Řecko, v angličtině dostupné z: <http://schools-wikipedia.org/wp/g/Greece.htm>

⁶¹ Ibid

⁶² Řecko – přehled vzdělávacího systému, dostupné z: <http://education.stateuniversity.com/pages/543/Greece-EDUCATIONAL-SYSTEM-OVERVIEW.html> (v angličtině)

⁶³ Skupina práv menšin, Světové ředitelství menšin, dostupný z:

<http://www.minorityrights.org/?lid=1535&tmpl=printpage> (v angličtině)

⁶⁴ EPASI – Zpráva o státu Řecko, dostupný z: <http://www.epasi.eu/CountryReportGR.pdf> (v angličtině)

⁶⁵ Ibid

roku 1997 implementován speciální vzdělávací projekt, Vzdělání romských dětí, jako součást Mezikulturního vzdělávacího programu. Tento projekt je organizovaný Institutem řeckého disperzního vzdělání (angl. zkr. IPODE), který se zaměřuje na otázky spojené se vzděláváním vystěhovaných a navrátilivších se Řeků a imigrantů, a to pod dohledem Ministerstva školství a za financování EPEAEK (Eurydice 2006).

Vzdělávací politika je v Řecku implementovaná Ministerstvem školství, celoživotního vzdělávání a věcí náboženských, za pomoci mnoha orgánů pod jeho záštitou, které mají speciální kompetence a provádí specifické aktivity. Zapojena jsou i jiná ministerstva, zejména co se týče odborného vzdělávání a výcviku.

Veřejné školy jsou financovány výhradně řeckým státem. Roční rozpočet Ministerstva školství poskytuje finance na místní úroveň dle jejich potřeb. Ředitelé místních vzdělávacích orgánů s těmito financemi hospodaří a jsou odpovědní za jejich alokaci do jednotlivých škol. Ze stejných zdrojů jsou pokryty také další náklady na vzdělávací požadavky škol v lokalitě. Ministerstvo školství poskytuje roční příspěvek 300€ na dítě na základní škole romským rodinám s příjmy nižšími než 3.000€ ročně.⁶⁶

4.2.5. Česká republika

Předškolní vzdělání ve věku od tří do šesti let je dobrovolné a rodiče se na nákladech musí částečně podílet. Školský zákon z roku 2004 zprostil poplatku poslední předškolní rok, což mělo přinést pozitivní dopad zejména na romské děti, které má tento rok lépe připravit na požadavky klasického základního vzdělání. Ve snaze předcházet pozdějším vzdělávacím potřebám byly v roce 2004 představeny také tzv. přípravné třídy zamýšlené pro děti ze znevýhodněného socio-kulturního prostředí. Tyto třídy jsou přidružené k základním školám a jsou určeny pro děti, které mají odklad nástupu do první třídy, výjimečně i pro pětileté děti. Vzdělání zde probíhá podle speciálních osnov a každé z dětí má svůj vlastní individuální vzdělávací plán.

Žáci s handicapem jsou umísťováni do speciálních škol, které se přizpůsobují jejich potřebám. Základní školy pokrývají povinnou školní docházku od první do deváté třídy. První až čtvrtá třída odpovídá primárnímu vzdělání, pátá až devátá třída pak nižšímu sekundárnímu vzdělání. Pro děti ve věku od 11 do 15 let jsou dány tři možnosti:

- Nižší sekundární vzdělání na základních školách – pátá až devátá třída
- Nižší sekundární vzdělání na gymnáziích a uměleckých školách
- Základní praktické školy, bývalé speciální školy, zaměřené na děti s „manuálními“ dovednostmi

Praktické školy jsou součástí hlavního vzdělávacího proudu, jejich absolventi tak mohou z formálního hlediska pokračovat na dalších školách. Většina učitelského sboru je zde však tvořena speciálními pedagogy. Osnovy na těchto školách jsou velmi podobné těm na formálně zrušených speciálních školách pro mentálně postižené žáky.

Většina předškolních a školních zařízení základního vzdělávání je zřizovaná obcemi, zbývající jsou církevní nebo soukromé. Sekundární vzdělání je řízeno samosprávami krajů nebo soukromými společnostmi.

Státní správa školství, včetně odborného vzdělávání a výcviku, je prováděna Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. V několika zvláštních případech jsou za správu odpovědné i jiné ústřední orgány. Veřejná správa školství je výrazně decentralizovaná. Různé úrovně správy a i samotné školy mají velkou část autonomie. Ministerstvo si ponechalo odpovědnost

⁶⁶ viz Ministerské rozhodnutí č. 2/37645/0020/08.72002

za obecnou vzdělávací politiku, odpovědnost za zřizování a vedení jednotlivých škol a běžnou správu pak mají kraje a obce.⁶⁷

Vzdělání je financováno ze státního rozpočtu za rozpočtů krajů a obcí. Ministerstvo si opět ponechalo odpovědnost za obecné financování, prostředky na přímé vzdělávací náklady přerozdělují krajské samosprávy. Školy také získávají prostředky z vlastních ekonomických aktivit nebo účastí na mezinárodních programech. Je patrná snaha zvýšit podíl finanční účasti rodin žáků. Zároveň se navyšuje i část státního rozpočtů přidělená na školství.

Ministerstvo přerozděluje zdroje podle následujícího vzorce. Počet žáků v každé kategorii se násobí národními (agregovanými) částkami per capita a výsledek je upraven odpovídajícím krajským koeficientem. Každá krajská samospráva určuje vlastní systém per-capita plateb pro různé skupiny žáků vzdělávaných na jejich území, v rámci pravidel Ministerstva. Kraje posílají prostředky obcím a školám dle výše uvedeného výpočtu. Církevní školy jsou také financovány přímo ze zdrojů Ministerstva, a to ve stejném rozsahu jako veřejné školy. Ministerstvo však neposkytuje prostředky na udržování majetku, který není ve vlastnictví státu. Financování asistentů učitelů rozdělováno podle potřeb, ne podle vzorce. Mateřské školy vyžadují kromě státního financování také účast rodičů dětí. Per capita platba je obvykle stanovena na žáky s pravidelnou denní docházkou. Rodiče dětí, které dochází nepravidelně, platí polovinu této částky, rodiče dětí, které dochází na speciální mateřské školy, musí platit ještě víc. Školský zákon z roku 2004 osvobodil od poplatků poslední předškolní rok.⁶⁸

Základní školy, které poskytují povinné vzdělání, jsou zřizovány obcemi. Obce pokrývají všechny kapitální a operační náklady těchto škol – s výjimkou platů, učitelských pomůcek a učebnic, protože tyto položky jsou financovány Ministerstvem. Ministerstevské financování prostřednictvím per capita plateb se liší dle regionů a záleží také na tom, zda škola poskytuje ucelené povinné vzdělání nebo má méně než devět navazujících tříd. Per capita platby se také mění v závislosti na tom, zda má škola pro jeden ročník pouze jednu třídu, jako např. v menších obcích, nebo zda jich je v ročníku více. Poměr individuálních finančních zdrojů a státního financování se liší v krajských školách, terciálním vzdělávání a nástavbovém vzdělávání.

Sít škol je v posledních letech poměrně málo omezována, přestože je viditelný pokles v populaci. V prvních třídách základních škol poklesl absolutní počet žáků z 605.007 v roce 2001 na 482.377 v roce 2005. Rodiče mohou dítě přihlásit do jakékoli školy, omezení na základě bydliště je nepřípustné. Tato volba však často v sousedství romských lokalit vede k tzv. *bílé letce*, kdy se všichni ne-Romové přihlásí jinam a místní školy se stanou výlučně romské. Snahy romských rodičů přihlásit dítě do jiné školy jsou většinou potlačované školním vedením.⁶⁹

Kapitola 5 Soudní rozhodnutí ve věcech segregace ve školství

Hlavní rozdíl mezi americkým a evropským právním systémem je, že v prvně jmenovaném je nutné dokázat při diskriminaci úmysl, zatímco v druhém je nelegální i spontánní segregace či a/nebo diskriminace. Jinými slovy, nejen *de iure*, ale i *de facto* je segregace v Evropě protiprávní. V této publikaci již bylo zmíněno, že je to v souladu s ICERD, RED a ECHR.

Dalším rozdílem je neúspěch tzv. *bussing* programů ve Spojených státech (rozdělení segregovaných dětí do různých škol) a skutečnost, že taková opatření nebyla v EU nebo

⁶⁷ Romský vzdělávací fond (REF), Zlepšování vzdělávání romských dětí v České republice (2007), dostupný z: http://www.romaeducationfund.hu/sites/default/files/publications/czech_report.pdf (v angličtině)

⁶⁸ Ibid, str. 21

⁶⁹ Ibid

státech Rady Evropy přijata, ani testována. Očekává se, že vzhledem k rozdílným vzorcům segregace v tomto regionu a menší velikosti školních obvodů by tzv. bussing byl levnější a praktičtější než ve Spojených státech.

5.1. Spojené státy americké⁷⁰

5.1.1. Brown proti Školské radě v Topeku, Nejvyšší soud (1954)

Tento případ znamenal konec doktríny „oddělené, ale rovnocenné“ stanovené v rozhodnutí amerického Nejvyššího soudu v případě Plessy versus Ferguson 1896.⁷¹

Skutkové okolnosti

Skutkovou okolností případu bylo odmítnutí vstupu Lindy Brown do základní školy v Topeku, protože byla černoška.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu

Nejvyšší soud svým rozhodnutím zrušil školskou doktrínu „oddělené, ale rovnocenné“ potvrzenou v rozhodnutí Plessy versus Ferguson, když rozhodl, že *de iure* segregace ve veřejných školách porušuje princip rovné zákonné ochrany garantované Čtrnáctým dodatkem Americké ústavy, který stanoví, že: „žádný stát nesmí žádné osobě odmítnout stejnou ochranu zákonů“. Soud zdůraznil, že „nálepka podřazenosti“ segregovaných menšinových dětí bránila jejich plnému rozvoji, bez ohledu na to, jak „rovnocenné“ bylo školní prostředí. V roce 1955 pak soud vydal stanovisko, po vyslechnutí dalších argumentů pro výkon rozhodnutí, že školy musí být desegregované „nejvyšší možnou rychlostí“.

V případě Brown zdůraznil vrchní žalobce Earl Warren roli vzdělání v socializaci dětí a skutečnost, že segregace v dětech vytváří pocit podřazenosti, který omezuje jejich životní šance.

Dopad rozhodnutí

Protože je rozhodnutí ve věci Lindy Brown omezeno pouze na segregaci *de iure*, bylo rozhodnutí aplikováno zejména na jižní školský systém. Po silném odporu, který vedl k takovým incidentům, jakou byla školní krize v Little Rock v roce 1957, se integrace po dalších rozhodnutích soudů a hrozbou ztráty federálních příspěvků pomalu rozšířila po celém Jihu. Případ Brown byl silným impulsem pro hnutí za lidská práva v padesátých a šedesátých letech a urychlil integraci ve veřejných budovách a ubytovnách. Segregace však v méně zřejmých podobách zůstala výrazným prvkem americké společnosti. Proti faktické školní segregaci způsobené rozdělením bydlením a mnohými jinými mimoprávními skutečnostmi se nyní bojuje tzv. bussingem (rozvážením žáků do integrovaných škol) a dalšími mechanismy.

5.1.2. Swann proti Školské radě v Charlotte-Mecklenbure, Nejvyšší soud (1970)

Tento případ je důležitým rozhodnutím Nejvyššího soudu o tzv. *bussingu* žáků jako prostředku zvýšené integrace ve veřejných školách.⁷² V případě Swann udělal Nejvyšší soud poslední krok k uznání bussingu jako součásti desegregačních plánů, když stanovil, že nižší soudy mohou nařídít bussing jako integrační opatření. Swann je součástí školního obvodu Charlotte-Mecklenburg v Severní Karolině, obvodu, ve kterém tvoří Afroameričané až 29% žáků. Po rozhodnutí Nejvyššího soudu v případě Green federální soudce rozhodl, že tento

⁷⁰ Kapitola o amerických soudních rozhodnutích je založena na článku an Wikipedii.

⁷¹ Fireside Harvey. Oddělené ale rovnocenné: Homer Plessy a rozhodnutí Nejvyššího soudu, které legalizovalo rasismus. New York: Nakladatelství Carroll & Graf (2004)

⁷² Swann proti Školské radě, 402 U.S. 1 (1971), dostupný z:

<http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=402&invol=1> (v angličtině)

školní obvod nedosáhl odpovídající úrovně integrace: 14.000 z celkových 24.000 afroamerických žáků pořád navštěvovalo výlučně černošské školy a většina z těchto 24.000 žáků nikdy neměla bílého učitele. Soudce volal po přijetí desegregačního plánu, který by obsahoval rozvoz 13.300 žáků (bussing) který by na začátku stál více než 1 milion dolarů.⁷³

Skutkové okolnosti

Severní Karolina byla jedním z nejmírnějších jižních států a její odpor k integraci byl slabší než v jiných oblastech. Po rozhodnutí v případě Brown ukončila segregaci pomocí školního reformního plánu založeného na obvodech, který byl soudem potvrzen. Když se však v Charlotte sloučily městské obvody s obvody přilehlými (o celkové rozloze 1.400km²), většina černošských žáků, kteří žili v centru města, stále docházely do většinově černošských škol, na rozdíl od většinových bílých škol na okrajích města.

Fond právní obrany NAACP postavil Swannův případ na situaci šestiletého Jamese Swanna a devíti dalších rodin. Swann byl vybrán, protože jeho otec byl teologickým profesorem a bylo tak nepravděpodobné, že by byly ekonomicky postižení místním odporem.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu

Soud rozhodl, že bussing je vhodné opatření nápravy rasové nevyváženosti ve školách, a to i v případě, kdy byla tato nevyváženost způsobena výběrem žáků podle blízkosti jejich bydliště k dané škole, namísto výběru podle rasy. To by mělo zajistit, aby byly školy skutečně integrovány a všichni žáci dostali stejné vzdělávací příležitosti bez ohledu na jejich rasu.

Dopad rozhodnutí

Když soud rozhodl o bussingu jako opatření proti segregaci na školách, prohlásil také, že toho dne, kdy bude školský systém rovnocenný a spravedlivý, bussing skončí a školská rada bude schopna přijít s novým plánem, který bude nejlépe sloužit vzdělání žáků v Charlotte-Mecklenburg.

Historie školského systému v Charlotte-Mecklenburg s bussingem a bez něj je názornou ukázkou toho, jak výrazná je rasová segregace ve školském systému napříč státy. Po zavedení bussingu v roce 1971 bylo Charlotte v sedmdesátých a osmdesátých letech známé jako „město, kde funguje desegregace“. Vyšlapalo cestu různým dalším školám k využití bussingu jako prostředku integrace školských systémů.

Několik dalších rozhodnutí Nejvyššího soudu navazujících na případ Brown dále definovalo ústavní nároky týkající se desegregace. V mnoha případech skončila tato rozhodnutí soudně vynucenými desegregačními plány, někdy obsahujícími kontroverzní ustanovení o rozvážení dětí do škol daleko od jejich domovů. Přes všechna tato rozhodnutí dosáhla desegregace ve Spojených státech jen částečného úspěchu. I když nyní navštěvuje školy společně s dětmi jiných ras daleko více dětí, než tomu bylo v roce 1954, v mnoha městech zůstává rasová segregace ve školách stejně velkým problémem jako dřív. V souvislosti s dalšími výzvami, jako je segregované bydlení, netrpělivé soudy, a přetrvávání rasismu, zůstává komplexní školní desegregace – dlouho očekávaná náprava minulé diskriminace Afroameričanů – jen nedostižitelným cílem.

5.2. Soudní rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva (angl. zkr. ECtHR)

ECtHR rozhodl zatím v pěti „případech romského vzdělávání“ – všechny spojené s jistou formou segregace. Kromě segregace zjistil ECtHR ve všech případech (kromě případu Orsus) také nižší kvalitativní úroveň vzdělávání romských dětí.

⁷³ Školní desegregace ve Spojených státech, dostupný zt: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/School+Desegregation> (v angličtině)

1. V případě D. H. a další proti České republice (rozhodnutí Velkého senátu ze dne 13. listopadu 2007) bylo formou segregace diagnostikování zdravých romských dětí jako mentálně postižených a jejich následné umístění do zvláštních škol zřízených pro mentálně postižené žáky. Po odvolání stěžovatelů shledal ECtHR nepřímou diskriminaci.
2. V případě Sampanis a dalších proti Řecku (rozhodnutí ze dne 5. června 2008) bylo segregací rozdělení školních budov doprovázené fyzickým vyhrožováním většinových rodičů romským dětem, držení hlídek a vytváření tlaku na místní samosprávu k fyzické segregaci romských dětí. Romské děti žili v segregovaných oblastech, které byly blíže hlavní školní budově. ECtHR konstatoval diskriminaci.
3. V případě Orsus proti Chorvatsku (rozhodnutí Velkého senátu ze dne 16. března 2010) byla zjištěna segregace mezi třídami podle zdánlivě rasově neutrálních kritérií poskytujících romským dětem vzdělání ve většinovém jazyce. Po odvolání stěžovatelů shledal ECtHR nepřímou diskriminaci.
4. Případ Sampani a další proti Řecku (rozhodnutí ze dne 11. prosince 2012) navazoval na předchozí případ ve věci Sampaniho (viz bod 2.), protože řecké orgány nepřijaly dostatečné opatření k ukončení segregace mezi školami (včetně překonání jazykových rozdílů). ECtHR doporučil stěžovatelům, kteří ještě byli ve školním věku, aby se přihlásili na nesegregované školy a těm, kteří již byli starší, aby vychodili tzv. „školy druhé šance“. Toto rozhodnutí ještě není konečné.
5. V případě Horváth a Kiss proti Maďarsku (rozhodnutí ze dne 29. ledna 2013) byla segregace totožná s tou v případě D.H., tj. chybná diagnostika. V tomto případě bylo jednomyslně shledáno diskriminace vedoucí k izolaci a segregaci. ECtHR uvedl, že „státy mají povinnost zavádět pozitivní opatření proti diskriminaci romských dětí ve školství.“ Rozhodnutí není konečné, bylo však jednomyslné.

5.2.1. D.H. a ostatní proti České republice (2007)

Stěžovateli⁷⁴ je 18 Čechů romského původu narozených v letech 1985-1991 a žijících na Ostravsku (Česká republika). Uváděli, že v důsledku svého romského původu byli zapsáni na zvláštní koly – v letech 1996-1999 byli umístěni do zvláštních škol pro žáky se vzdělávacími problémy, které nebylo možné vzdělávat podle běžných školních osnov. Podle zákona rozhodoval o takovém umístění ředitel základní školy na základě výsledků testů dětského intelektu prováděných ve školských psychologických poradnách. Rozhodnutí vyžadovalo souhlas zákonných zástupců dítěte. Čtrnáct stěžovatelů žádalo nápravu své situace u ostravského školského orgánu s tím, že jsou testy nespolehlivé a jejich rodiče nebyli dostatečně informováni o následcích svého souhlasu. Školský orgán zjistil, že umístění do zvláštních škol bylo v souladu se všemi právními předpisy. Dvanáct stěžovatelů se proto obrátilo na Ústavní soud. Argumentovali, že jejich přeřazení odpovídalo obecné praxi, která má za výsledek segregaci a rasovou diskriminaci, když existují dva samostatné školské systémy, tedy zvláštní školy pro Romy a „běžné“ základní školy pro většinovou populaci. Jejich ústavní stížnost byla den 20. října 1999 odmítnuta.⁷⁵

V roce 2000 předložila organizace Evropské centrum pro romská práva (angl. zkr. ERRC) tento případ jménem 18 romských dětí z Ostravy před ECtHR. ERRC zastupovalo stěžovatele a po odvolání dodaly svá stanoviska ve prospěch stěžovatelů další neziskové organizace, včetně mezinárodní organizace Krok za krokem. Děti prohlašovaly, že jejich umístění do zvláštních škol pro žáky se vzdělávacími problémy porušilo jejich právo na

⁷⁴ D.H. a ostatní proti České republice (2007), č. 57325/00, Velký senát, dostupný z: <http://www.inkluze.cz/upload/dh-rozsudek.pdf>

⁷⁵ D.H a ostatní proti České republice – shrnutí případu, dostupný z: http://www.crin.org/docs/FileManager/Summary_of_Cases.pdf (v angličtině)

vzdělání bez diskriminace. Testy používané k určení intelektu byly kulturně zatížené proti českým Romům a umístovací proces byl doprovázen rasovými předsudky jednotlivých aktérů. Statistické důkazy opatřené ERRC z českých oficiálních zdrojů měly prokázat, že výběr na jednotlivé typy škol je často rasově diskriminační. Například v Ostravě mělo romské dítě 27krát vyšší pravděpodobnost, že bude umístěno do zvláštní školy, než podobně situované neromské dítě. Ve skutečnosti byla v Ostravě umístěna do zvláštních škol více než polovina romských dětí a jejich odklon z hlavního proudu školství do školství pro děti s mentálním postižením bylo téměř automatické. Výsledkem byla faktická segregace českého školství, kdy Romové navštěvovaly školy oddělené od blízkých neromských škol.

Důkazy přednesené před soudem, tedy výzkum provedený ERRC, prokázaly, že výběrový proces ve školství často diskriminuje z důvodu rasy:

- Více než polovina romských dětí byla umístěna v nápravných zvláštních školách.
- Více než polovina žáků ve zvláštních školách byli Romové.
- Jakékoli náhodně vybrané romské dítě má 27krát vyšší pravděpodobnost, že bude umístěno ve zvláštní škole, než podobně situované ne-romské dítě.
- I když se romskému dítěti podařilo uniknout této pravděpodobnosti a docházelo do běžné základní školy, navštěvovalo mnohem častěji méně kvalitní a většinově romské školy.

ECtHR rozhodl ve prospěch České republiky a stěžovatelé se odvolali.

Dne 13. listopadu 2007 rozhodl Velký senát ECtHR, že česká praxe, tak jak byla prokázána, je nepřímou diskriminací romských dětí týkající se chráněného práva na vzdělání (tzn. porušení čl. 14 ECHR ve spojení s čl. 2 Protokolu č. 1). Soud přiřkl každému ze stěžovatelů symbolických 4.000€. Ještě během řízení novelizovala Česká republika svůj školský zákon (v roce 2004) a formálně zrušila zvláštní školy.⁷⁶

Rozhodnutí je průlomové v mnoha aspektech, včetně následujících:

- *Systémová diskriminace* – ECtHR poprvé shledal porušení čl. 14 ECHR ve vztahu k systémové rasové diskriminaci v konkrétní oblasti veřejného života, v tomto případě na základních školách. Tím soud určil, že se Úmluva nevztahuje pouze na jednotlivé akty diskriminace, ale také na systémové praktiky, které odnímají některá práva rasovým nebo etnickým menšinám.
- *Segregace je diskriminace* – Soud objasnil, že rasová segregace je formou diskriminace zakázané čl. 14.
- *Rovný přístup romských dětí ke vzdělání je dlouhotrvajícím problémem napříč Evropou* – Soud, nad rámec rozhodnutí, uvedl, že se nejedná o problém výlučně České republiky – diskriminační překážky ve vzdělávání romských dětí jsou přítomné v mnoha evropských zemích.
- *Sjednocené antidiskriminační principy pro celou Evropu* – Toto rozhodnutí sjednotilo judikaturu k čl. 14 s principy antidiskriminačního práva v Evropské unii.

Soud dále stanovil, objasnil nebo znovu potvrdil následující principy:

- *Nepřímá diskriminace* – rozdílné zacházení s rasovými a etnickými menšinami může mít podobu nepřiměřeně nepříznivého dopadu obecných politik nebo opatření, přestože jsou formálně neutrální. Soud poprvé stanovil, že taková situace je „nepřímou diskriminací“ a porušením Úmluvy.
- *Nemusí se jednat o úmyslné jednání* – rozdílné zacházení bez objektivního a opodstatněného zdůvodnění může porušovat čl. 14, i když není dán diskriminující úmysl. Pokud je tedy dokázáno, že legislativa má neodůvodnitelný diskriminující účinek, není potřeba dokazovat úmysl diskriminovat ze strany odpovědných orgánů.

---

⁷⁶ Ibid

- *Formálně neutrální zákon* – I když je znění zákonných ustanovení neutrální, jejich rasově nerovnoměrná aplikace, která zjevně znevýhodňuje členy určité rasové nebo etnické skupiny, je diskriminační.
- *Statistika* – Při dokazování dopadu opatření nebo praktiky na jednotlivce či skupinu, může být využita statistika. Statistické údaje, které jsou po kritické analýze spolehlivé a vypovídající, jsou jako důkaz *prima facie* nepřímé diskriminace dostatečné. Soud však potvrdil, že statistika není k dokazování nepřímé diskriminace nezbytná.
- *Přesun důkazního břemene* – Aby bylo dosaženo efektivní ochrany práva nebýt diskriminován, uplatňují se v případech údajné nepřímé diskriminace mírnější důkazní pravidla. Pokud stěžovatel dokáže, že je zde důvodné podezření na diskriminační dopad opatření nebo praktiky, důkazní břemeno se přesouvá na stát, který má prokázat, že rozdílné zacházení diskriminační nebylo.
- *Práva nebýt diskriminován se nelze vzdát* – Ve světle zásadního významu zákazu rasové diskriminace nemůže být přijato žádné vzdání se práva, protože by to bylo v rozporu s veřejným zájmem.
- *Zvláštní postavení Romů* – Romové jsou v důsledku své historie specifickým případem znevýhodněné a zranitelné skupiny, která vyžaduje zvláštní ochranu.⁷⁷

5.2.2. Sampanis a ostatní proti Řecku (2008)

Stěžovatelé⁷⁸ byli řeckými občany romského původu a ve své stížnosti napadali své nepřijetí do místní základní školy na školní rok 2004-2005 (přestože již byli ve školním věku) a následné umístění do výlučně romské třídy ve školním roce 2005-2006. Vláda odpověděla, že se jejich rodiče o přijetí příliš nezajímali a děti nebyly přijaty v důsledku nedodání potřebných dokumentů. Vláda také argumentovala, že rodiče souhlasili s umístěním svých dětí do zvláštních tříd a toto umístění bylo zdůvodněno zejména nedostatkem znalosti řečtiny.

Ve věci první stížnosti rozhodl soud, že školní představitelé romské děti neodmítli záměrně, ale neprovedli pozitivní opatření uložené jim zákonem (jako např. zajištění potřebných dokumentů vlastními silami), aby mohli být žáci přijati. Co se týče zápisu dětí do zvláštní výlučně romské třídy v dostatečné vzdálenosti od hlavní školní budovy v následujícím školním roce, soud uvedl, že rozhodující orgány pochybily, když neměli jasná kritéria na umístování dětí do těchto zvláštních tříd. Nebylo prokázáno, že by byly provedeny pedagogicky vhodné hodnotící testy rozhodující o umístění dítěte buď do zvláštní, nebo do běžné třídy. Pro rozhodnutí soudu pak byly důležité další dva faktory: zaprvé, žádný Rom nikdy nebyl přeřazen ze zvláštní do běžné třídy, což znamenalo, že umístění dětí do těchto tříd bylo trvalé a nesloužilo proklamovanému cíli poskytnout romským žákům takové vzdělání, aby se mohli později zařadit do běžných tříd. Zadruhé, soud vzal v úvahu rasistické incidenty ne-romských rodičů (kteří blokovali romským dětem vstup do hlavní školní budovy) – tyto incidenty měly být dalším rozhodujícím faktorem při umístování romských dětí do zvláštních škol. Soud zdůraznil nezbytnost odborné pedagogické diagnostiky při hodnocení schopností dětí se vzdělávacími problémy a sledování jejich vývoje, pokud má být umístění do zvláštních tříd nediskriminační, zvláště pak v případech, kdy se jedná o děti z etnických menšin; aplikace skutečně odborného testování by vyvrátila podezření z diskriminace Romů a naopak by jim pomohla v integraci do běžných škol a potažmo do místní společnosti.

Co se týče souhlasu rodičů s umístěním do zvláštních škol, soud zopakoval, že práva nebýt diskriminován se nelze platně vzdát. Navíc nepovažoval souhlas rodičů za dostatečné

⁷⁷ Evropské centrum pro romská práva (ERRC), Ostravský případ: D.H. a ostatní proti České republice (2008), dostupný z: <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2945> (v angličtině)

⁷⁸ Sampanis a ostatní proti Řecku, stížnost č. 32526/05, rozhodnutí senátu ze dne 5. června 2008: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-86798> (pouze ve francouzštině)

informovaný. Řecká vláda dle soudu neprokázala, že by rozdílní zacházení bylo způsobeno objektivními faktory bez vztahu k etnickému původu dotčených osob. Soud proto shledal porušení čl. 14 ECHR (ochrana před diskriminací) společně s čl. 2 Protokolu č. 1. (právo na vzdělání).

5.2.3. Orsus a další proti Chorvatsku (2010)

Stěžovateli bylo 14 chorvatských občanů romského původu narozených v letech 1988 až 1994. Všichni žili v obcích Orehovica, Podturen a Trnovec v severním Chorvatsku. Před soudem se domáhali ochrany před segregací na základní škole ve výlučně romských třídách. Stěžovatelé začali do škol docházet ve vesnicích Acinec, Podturen a Orehovica v letech 1996 až 2000. Během povinné školní docházky navštěvovalo prvních devět stěžovatelů jak výlučně romské, tak smíšené třídy, a to až do jejího ukončení. Zbývajících pět stěžovatelů, kteří ještě povinnou docházku neukončili, navštěvovali pouze romské třídy. Většina stěžovatelů navštěvovala také dodatečné hodiny chorvatštiny a docházela na smíšené mimoškolní aktivity organizované danými školami.

V dubnu 2000 zahájili stěžovatelé řízení proti svým základním školám. Uváděli, že osnovy pro romské třídy byly o 30% méně obsáhlé než oficiální osnovy. Tuto situaci považovali za diskriminující a namítali nelidské a ponižující zacházení. Jako jeden z důkazů soudu dodali psychologický výzkum romských dětí, kteří navštěvovali výlučně romské třídy ve stejné lokalitě. Studie ukázala, že segregované vzdělání jim způsobilo emoční a psychologickou újmu ve vztahu k jejich sebevědomí a rozvoji vlastní identity.

V září 2002 byla žaloba městským soudem v Cakovci zamítnuta. Hlavním důvodem umístění do zvláštních škol byla podle soudu potřeba dětí mít hodiny chorvatštiny navíc. V Podturenu a Macinci byly navíc osnovy ve zvláštních třídách totožné s osnovami v běžných třídách. Podle městského soudu tak stěžovatelé neprokázali existenci rasové diskriminace. Ze stejných důvodů bylo zamítnuto také odvolání stěžovatelů a v únoru 2007 také ústavní stížnost, kterou stěžovatelé podali v listopadu 2003.

Vláda představila statistiky z roku 2001, které ukazovali, že pouze v Macince základní škole navštěvovala většina romských žáků výlučně romské třídy; v dalších dvou školách to bylo méně než 50% romských žáků. To mělo dokazovat, že umístění stěžovatelů do výlučně romských tříd nebylo důsledkem obecné politiky státu. Stěžovatelé však namítali, že museli vždy opustit školu do 15hod. Diskriminaci prokazovali argumenty, že ve školním roce 2006/2007 odcházelo ze základních škol předčasně 84% romských žáků oproti 9% celkové školní populace v oblasti.

Stěžovatelé uváděli, že jejich segregace do výlučně romských tříd narušila jejich právo na vzdělání v multikulturním prostředí a způsobila jim vážnou vzdělávací, psychologickou a emoční újmu, a vyvolala v nich pocity odcizení a nedostatek sebevědomí. Stěžovali si také na nepřiměřené průtahy v předchozím civilním řízení. Opírali se konkrétně o čl. 3 (zákaz nelidského a ponižujícího chování), čl. 6 odst. 1 (právo na spravedlivý proces v odpovídajícím čase) a čl. 14 (zákaz diskriminace).

Dne 16. března 2010 vydal soud rozhodnutí, ve kterém jednomyslně shledal porušení čl. 6, a osmi hlasy z devíti také porušení čl. 14 ECHR společně s čl. 2 Protokolu č. 1. Většina soudců se shodla, že *vzdělávací uspořádání pro romské děti nebylo dostatečně zajištěno tak, aby stát vyhověl jejich zvláštním potřebám jako příslušníkům znevýhodněné skupiny a výsledkem takového uspořádání bylo umístění stěžovatelů do oddělených tříd, kde se vyučovalo podle omezených osnov, přestože obsah těchto osnov není zcela jasný. Vzhledem k nepřehlednosti a nedostatku jasných kritérií přeřazení do smíšených tříd zůstali stěžovatelé*

ve výlučně romských třídách po značně dlouhou dobu, v několika případech dokonce po celou svou povinnou školní docházku (odst. 182).⁷⁹

Podle čl. 41 přiznal soud každému stěžovateli 1.300€ za nemajetkovou újmu a 2.000€ všem dohromady jako náhradu nákladů řízení.

5.2.4. Sampani a ostatní proti Řecku (2010)

Stěžovateli⁸⁰ bylo 140 řeckých občanů (rodičů a jejich dětí) romského původu. Někteří z nich byli stěžovateli také v předchozím případě Sampani a ostatní proti Řecku z roku 2008. Namítali, že stát nerespektoval rozhodnutí v předchozím případě Sampani a nezajistil, aby byly Romové zařazení do inkluzivního vzdělávání v běžných školách. Ve skutečnosti byla segregace institucionalizovaná vydáním přílohy školského zákona s oblastmi, kde mohou žáci docházet do výlučně romských škol, přestože v oblasti bydlí jak romské, tak neromské děti. Stěžovatelé dále namítali nedostatek infrastruktury (která byla zničená neznámými pachateli) a nedostatek učebních pomůcek. Stěžovatelé namítali porušení čl. 46 ECHR tím, že žalování nerespektovali předchozí rozhodnutí soudu. Vláda těmto tvrzením odporovala, uvedla, že nové školy nejsou ghetem, jak je nazval řecký ombudsman, ale běžnými, integrovanými základními školami. Nepochota ne-romských rodičů zapisovat děti na tyto školy nemůže být přičítána státu. V každém případě romští žáci nikdy neprokázali, že by se chtěli vzdělávat, když většina z nich chodila za školu.

Soud konstatoval, že od situace popsané v předchozím případě Sampani nenastaly výrazné změny, proto je zjištění v předchozím případě relevantní také pro případ nový. Tyto skutečnosti, společně s faktem, že dotčené školy byly navštěvovány výlučně Romy, i když ve spádové oblasti žily také ne-romské děti, dokazovaly diskriminaci. Sodu uvedl, že rasistická tvrzení místních úředníků a pokračující materiální problémy školské správy přispěly k předčasnému odcházení dětí ze škol. Soud dále konstatoval, že vláda nedokázala rozdílné zacházení objektivně zdůvodnit a pokračující segregace romských dětí a nepřijetí žádného opatření ve vztahu k romským žákům se speciálními vzdělávacími potřebami vedly k porušení čl. 2 Protokolu č. 1 společně s čl. 14.

Ještě důležitější bylo posouzení soudu ve vztahu k čl. 46. Soud uvedl, že Komise ministrů uzavřela výkon rozhodnutí v předchozím případě Sampani. Soud řecké vládě doporučil sérii opatření: stěžovatelé, kteří ještě neukončili povinnou docházku, měli být přijati do jiných, integrovaných státních škol a ti, kteří již povinnou školní docházku ukončili, měli být přijati do škol tzv. druhé šance nebo jiných vzdělávacích institutů pro dospělé v rámci celoživotního vzdělávání.

5.2.5. Horváth a Kiss proti Maďarsku (případ chybné diagnostiky)

Skutkové okolnosti

István Horváth (stěžovatel 1) se narodil v roce 1994. Žil v romské osadě v Nyíregyháze, v blízkosti východních maďarských hranic. Nyíregyháza je se svými 118.000 obyvateli sedmé největší město. Tamní romská osada, nazývaná “Guszev”, je segregovanou oblastí s přibližně 2.000 obyvateli. V roce 2001 posoudila Expertní a rehabilitační komise (dále jen EK) mentální schopnosti stěžovatele 1 a diagnostikovala u něj lehké mentální postižení. Stejně rozhodla i v letech 2005 a 2007. Rodiče stěžovatele nemohli být testováni přítomni, jejich souhlas s umístěním stěžovatele 1 do zvláštní školy nebyl vyžadován a rodiče nebyli poučeni o možnosti odvolat se proti rozhodnutí.

⁷⁹ Orsus and Others v. Croatia (2003), application no. 15766/03, Grand Chamber, available at: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97689>

⁸⁰ Sampani and Others v. Greece, application no. 59608/09, judgment of 11 May 2010, available at (in French only): <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-99012>

András Kiss (stěžovatel 2) se narodil v roce 1992. Stejně jako stěžovatel 1 žil v romské osadě v Nyíregyháza. Školní docházku začal v segregované běžné škole v blízkosti osady, kde byl v důsledku svého znevýhodněného „socio-kulturního“ pozadí vzděláván podle programu Krok za krokem. V roce 2001 u něj EK shledala lehké mentální postižení a poslala dítě na zvláštní školu. Jeho rodiče s přeřazením nesouhlasili a chtěli nechat stěžovatele 2 dál na běžné škole. EK ho proto posuzovala opakovaně, neshledala však žádné zlepšení a znovu ho doporučila na zvláštní školu. Poměr romských studentů na Zvláštní základní a praktické škola Göllése Viktora (zvláštní škola, kterou stěžovatelé navštěvovali) s v posledních deseti letech pohyboval od 40 do 50%. Statistická data ukázala, že v roce 2007 navštěvovalo základní školu v Nyíregyháze 8,7% romských žáků. V roce 1993, kdy byla naposledy oficiálně sbírána data o etnicitě žáků, bylo na zvláštní škole nejméně 42% romských dětí, přestože v oblasti představovali Romové pouze 8,22% všech dětí školního věku.

V důsledku povinné školní docházky na zvláštní škole se stěžovatelé nemohli přihlásit na běžné střední školy. Stěžovatel 1 tak nemohl jít ve stopách svého otce a stát se učitelem tance; namísto toho absolvoval odborné učiliště, aby se stal pomocným pekařem. Stěžovatel 2 si nemohl splnit svůj sen stát se automechanikem.

Uplatněný nárok

Stěžovatelé se domáhali určení, že byli diskriminováni z důvodu rasy, sociálního a kulturního prostředí, a to nesprávným hodnocením EK, která určila, že jsou lehce mentálně postižení a následně jim nařídila přeřazení do zvláštní školy, přestože měli normální vzdělávací schopnosti. Uváděli, že EK mohla k hodnocení zvolit jakékoli testy, přičemž v odborné veřejnosti je známo, že některé testy jsou kulturně zatížené a vedou k chybné diagnostice u znevýhodněných dětí, zejména Romů. Stěžovatelé namítali, že bylo odpovědností odborníků zvolit takové hodnocení, aby se do zvláštních škol dostali pouze děti se skutečným mentálním postižením. Rodiče stěžovatelů navíc nebyli v rozporu s odpovídajícími procesními ustanoveními informováni o postupech EK a následcích jejího rozhodnutí, o jejich právu účastnit se procesu a odvolat se proti závěrečnému rozhodnutí, což bylo porušení jejich ústavního práva domáhat se opravného prostředku.

Nadace Šance dětem (angl. zkr. CFCF) zastupovala stěžovatele v domácím civilním řízení, ve kterém poskytla organizace Romský vzdělávací fond (angl. zkr. REF) *amicus curiae* (tzv. přepis „přítele soudu“, podpůrné stanovisko). CFCF zastupovala stěžovatele také před ECtHR, společně s Evropským centrem pro romská práva (angl. zkr. ERRC).

Dotčená zvláštní škola a městská rada se bránily, že nemohly odmítnout děti poslané do zvláštní školy Expertní komisí a že zvláštní školství je určeno pro děti s mentálním postižením.

Rozhodnutí soudu první instance (2009)

Dne 27. května rozhodl krajský soud, že bylo porušeno právo stěžovatelů na rovné zacházení a vzdělání a stanovil odpůrcům povinnost zaplatit, společně a nerozdílně, 1.000.000 maďarských forintů, tj. asi 3.450€, jako náhradu škody. Soud své rozhodnutí zdůvodnil tím, že zákony jasně stanovují povinnost EK přistupovat ke každému případu individuálně, zvažovat speciální potřeby testovaných dětí a poskytnout jim podpůrné služby podle rozsahu jejich omezení. Soudu taková individualizace případu v dané věci chyběla. EK dle soudu nestanovila konkrétní speciální služby, které by stěžovatelům pomohly v jejich vzdělávání. Městská rada pak z pohledu soudu nezajistila dostatečně účinnou kontrolu Expertní komise.

Rozhodnutí soudu druhé instance (2009)

Expertní komise se proti rozhodnutí první instance neodvolala a rozhodnutí se tak stalo vůči ní pravomocné a vykonatelné. Zvláštní škola a městská rada se však odvolaly

k odvolacímu soudu v Debrecenu, který rozhodnutí zrušil a žalobu stěžovatelů zamítl. Soud přijal obranu zvláštní školy s tím, že škola nedělala nic jiného, než že přijímala žáky dle doporučení EK. Opomenutí v tomto ohledu mohlo založit odpovědnost městské rady, zejména při nerespektování procesních práv rodičů.

Odvolací soud také poznamenal, že v rámci prevence chybné diagnostiky vedoucí k segregaci Romů je třeba přijmout nový systém testování, který bude zohledňovat kulturní, jazykové a sociální prostředí dětí. Uvedl však, že nedostatek vhodných diagnostických nástrojů a následné umístění stěžovatelů do zvláštních škol nemělo žádnou spojitost s jejich etnickou příslušností, neshledal tedy porušení jejich práv. Z tohoto pohledu neutrpěli stěžovatelé žádnou újmu, která by byla způsobena nezákonným jednáním odpůrce, když byli stěžovatelé dle znaleckého posudku vzdělávání s ohledem na svá mentální postižení. Znalecký posudek potvrdil rozhodnutí EK, i když konstatoval, že stěžovatel 2 vlastně nebyl nijak postižený.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu (2010)

CFCF podala dovolání k Nejvyššímu soudu. Uváděla, že v Maďarsku neexistuje národní odborný standard na diagnostiku. Zřejmé systémové chyby diagnostického systému, společně se sociálně, kulturně a jazykově znevýhodněným prostředím, vedly k nepoměrnému zastoupení Romů mezi dětmi s lehkým mentálním postižením. CFCF navrhovala, aby soud rozhodl, podobně jako v případě D. H. proti České republice, že systémově chybná diagnostika romských dětí je diskriminací – představuje přímou, eventuálně nepřímou, diskriminací z důvodu etnicity, sociálního a ekonomického prostředí stěžovatelů.

Nejvyšší soud přezkoumal rozhodnutí druhé instance a shledal ho částečně neodůvodněným. Rozhodl, že jednání zvláštní školy a městské rady neporušilo stěžovatelovo právo na rovné zacházení, ať už v konceptu přímé nebo nepřímé diskriminace. Nejvyšší soud dále konstatoval, že systémové chyby v diagnostice – bez ohledu na jejich dopad na stěžovatele – nezakládají odpovědnost žalovaných. Je povinností státu, nikoli městské rady, vytvořit vhodný odborný manuál, který by zohlednil situaci romských dětí a eliminoval systémové chyby.

Nejvyšší soud konstatoval, že jednání EK bylo v rozporu se zákonem, co se týče práv rodičů. Shledal odpovědnost městské rady za chybějící dohled nad zákonností procesu a fungování EK, stejně jako bylo chybou, že rada nedokázala nezákonné postupy ukončit. Nepoučení o opravném prostředku vzalo stěžovatelům teoretickou šanci na příznivější hodnocení jejich vzdělávacích schopností. Nejvyšší soud následně potvrdil část rozhodnutí první instance týkající se povinnosti městské rady zaplatit každému stěžovateli náhradu škody ve výši 300.000 maďarských forintů, tedy přibližně 1.000€.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva (2013)

Stěžovatelé, zastoupeni právníkem CFCF a ERRC, podali stížnost k ECtHR. Dne 29. 2013 doručil ECtHR své rozhodnutí ve věci, které jednomyslně konstatovalo porušení čl. 2 Protokolu č. 1 (právo na vzdělání) společně s čl. 14 (zákaz diskriminace) ECHR.⁸¹ Soud shledal nepřiměřené zastoupení romských dětí v nápravných a praktických základních školách v minulosti v Maďarsku, a to v důsledku systematicky chybné diagnostiky mentálního postižení. Se statistikami maďarská vláda nesouhlasila. Soud shledal *prima facie* **případ nepřímé diskriminace.**

V návaznosti na toto zjištění byla vláda nucena zdůvodnit rozdílné zacházení. Soud přijal vládní argumentaci, že zachování zvláštního školství bylo motivováno řešením situace

---

⁸¹ Horvath a Kiss proti Maďarsku, stížnost č. 11146/11, rozhodnutí druhého senátu ze dne 29. ledna 2013, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-116124> (v angličtině)

děti se vzdělávacími problémy. Uznal také, že maďarská vláda přijala řadu opatření, která měla chybně diagnostice zabránit. **Soud však sdílel obavy dalších orgánů Rady Evropy ohledně sníženého standardu osnov ve zvláštním školství a vytvořeného segregovaného systému. Zpráva Evropské komise proti rasismu a intoleranci (angl. zkr. ECRI) z roku 2009 o stavu v Maďarsku uvádí, že velká většina dětí s lehkými vzdělávacími problémy může být lehce integrovaná do běžných škol, tyto děti jsou však často na základě kulturních rozdílů chybně diagnostikovány.** Jakmile byly děti zařazeny do zvláštního školství, bylo vysoce nepravděpodobné, že by se z méně kvalitního vzdělávacího systému vrátily zpět od běžných škol. Protože se stěžovatelé se strukturálními problémy zatíženého testování neobrátili na maďarské soudy, posoudil soud tuto část stížnosti jako nepřijatelnou. Poznamenal však, že využívané testy hodnotící vzdělávací schopnosti jsou čím dál více kontroverzní a stále jsou předmětem odborných debat. Např. maďarské orgány stanovili hranici pro mentální postižení na IQ 86, tedy výrazně výš, než ji stanovila Světová zdravotnická organizace (IQ 70).

ECtHR zdůraznil, že „v důsledku své těžké historie a neustálého vykořeňování jsou Romové zvláště znevýhodněnou a zranitelnou menšinou. Vyžadují proto zvláštní ochranu. **Jejich zranitelnost znamená, že je potřeba věnovat jejich potřebám a odlišnému životnímu stylu zvláštní pozornost v odpovídajícím právním rámci a při rozhodování ve věcech, které mají na Romy dopad** (viz případ Orsus citovaný výše, odst. 147-148).⁸² Soud dále stanovil, že obsahem čl. 2 Protokolu č. 1 ECHR je pozitivní povinnost na straně státu (odst. 103).⁸³ Soud uvedl, že „ve světle zatížení z minulosti (viz odst. 115 výše) – soud shledává, že **stát má specifickou pozitivní povinnost zabránit pokračování minulé diskriminace nebo diskriminačních praktik maskovaných údajně neutrálními testy.**“ (odst. 116)

I když soud nebyl v pozici, aby hodnotil správnost a výpovědní hodnotu maďarských testů, poznamenal, že „je tu také nebezpečí, že testy byly kulturně zatížené. Pro soud je tedy důležité, aby bylo zjištěno, do jaké míry byla aplikována zvláštní opatření, které by při umístování a pravidelném dvouletém přezkumu **umožňovaly orgánům vzít v potaz všechny specifické charakteristiky romských stěžovatelů, s ohledem na vysoké riziko diskriminační nesprávné diagnózy a chybného umístění.**“⁸⁴

5.2.6. Dojan a další proti Německu (2011) – limity volby rodičů ve vztahu ke svobodě náboženství

Tento případ⁸⁵ se týkal pěti německých rodin, které byly členy Křesťanské evangelistické baptistické církve a v rámci své víry měly silné morální cítění. Rodiče dětí odmítli posílat své děti do hodin povinné čtyřleté sexuální výchovy na německých základních školách a do opakovaných povinných cvičení pro děti od 7 do 9 let, které obsahovaly přehrávání scén s učitelským sborem, což mělo posílit povědomí dětí o sexuálním zneužívání třetími osobami nebo členy rodiny. Prevence sexuálního zneužívání je součástí oficiálních školních osnov. Cvičení představovala situace, ve kterých může ke zneužívání dojít a měla posílit schopnost dětí odmítnout pachatele a nahlásit cokoli, co jim bylo nepříjemné. Rodiče jsou o obsahu a účelu jednotlivých cvičení informováni předem.

Rodiče stěžovatelů odmítali sexuální výchovu ve třídě i na cvičeních, včetně učebních, „částečně pornografických“ materiálů, které byly v rozporu s jejich křesťanskou sexuální etikou. Odmítali také doprovodné akce s povinnou účastí včetně školou financovaných karnevalů. Když se děti neúčastnily některé z těchto akcí, dostali rodiče pokutu. Pokuty byly

⁸² Ibid, odst. 102

⁸³ Ibid, odst. 103

⁸⁴ Ibid, odst. 121

⁸⁵ Dojan a další proti Německu, stížnosti č. 319/08, 2455/08, 7908/10, 8152/10, 8155/12) – rozhodnutí o přípustnosti ze dne 13. září 2011

potvrzeny obvodním soudem, který rozhodl, že právo rodičů vychovávat a vzdělávat své děti a jejich svoboda náboženského vyznání jsou omezeny pravomocí státu poskytovat vzdělání, která je uplatňovaná prostřednictvím stanovení povinné školní docházky. Předávání znalostí o sexuální násilí je podle soudu také v pravomoci státu. Ohledně karnevalů soud zjistil, že jejich součástí nejsou žádné náboženské projevy a že jejich jediným účelem je, aby děti společně oslavovaly. Děti mohly navštěvovat také alternativní akce, stát tedy dle soudu splnil svou povinnost neutrality a tolerance.

Odvolací soud zamítl dovolání stěžovatelů a Spolkový ústavní soud odmítl jejich ústavní stížnosti. Tři z rodin stěžovatelů dále neposílaly své děti na cvičení a školní akce, za což jim byly ukládány zvyšující se pokuty, které odmítali platit. Rodiče proto byli odsouzeni každý k 43 dnům vězení.

Rodiny podaly stížnost k ECtHR v letech 2007, 2008 a 2010, ve kterých namítaly porušení čl. 2 Protokolu č. 1 (právo na vzdělání) a čl. 9 (svoboda myšlení, přesvědčení a náboženství) a 8 (právo na ochranu soukromého a rodinného života).

„Soud již dříve zjistil, že německý systém povinné školní docházky má za cíl integraci dětí do společnosti a snaží se bránit vzniku paralelní společnosti. Tyto úvahy jsou v souladu s judikaturou soudu o významnosti pluralitní demokracie.“ Německé soudy tedy dle ECtHR nepřekročily svou rozhodovací pravomoc, když rodiče pokutovaly za neposílání dětí do školy a pokuty samotné byly přiměřené. Uvěznění bylo pouze vykonávacím prostředkem ve vztahu k pokutám.

5.3. Maďarsko

Maďarský antidiskriminační zákon obsahuje koncept presumpce diskriminace - zjištění chráněného znaku a znevýhodnění samo o sobě zakládá dost silné podezření z diskriminace na přesun důkazního břemene. Tento koncept je pro oběť diskriminace výhodnější než ochrana poskytovaná směrnicemi EU, protože nemusí být prokázána souvislost mezi znevýhodněním a chráněným znakem.

Ke splnění podmínky přenosu důkazního břemene postačí, když oběť „poukáže na“, spíše než prokáže, své nároky. „Poukázání“ obsahuje nižší stupeň pravděpodobnosti: pokud oběť uvede skutečnosti, ze kterých lze předpokládat, že: (i) oběť byla vystavena rozdílnému zacházení, a že (ii) oběť je nositelem/nositelkou chráněného znaku, důkazní břemeno se přesouvá.

CFCF byla založena v roce 2004 s cílem bojovat proti strukturální diskriminaci Romů a zbídačených dětí ve veřejném školství prostřednictvím kolektivních právních žalob doprovázených místními akcemi organizované komunitou. V letech 2005 až 2008 se CFCF zaměřila na boj se segregací vzniklé a/nebo udržované místními samosprávami a školami. V období let 2009-2011 přesunula pozornost k Ministerstvu školství a dalším ústředním orgánům. Zdůrazňovala selhání těchto orgánů segregaci ukončit. Následovala litigaci v případě D.H. a poukázala na chybnou diagnostiku v mnoha individuálních případech. Napadla také netypické formy segregace, jako např. zakládání nadačních škol.

Judikatura vytvořená CFCF se týká protiprávnosti segregace ve třídách, budovách či školách, ať už na státních školách nebo ve vztahu státní a soukromé (nadační) školy, stejně jako procesů vedoucích k chybné diagnostice. CFCF úspěšně litigovala za účinnou a přiměřenou náhradu. Nejvyšší soud stanovil, že součástí náhrady mohou být vynucené desegregační plány. Od roku 2005 vyhrála CFCF u Nejvyššího soudu osm případů, a mnoho dalších u jiných instancí, s tím že (i) existence diskriminace je sama o sobě porušením lidských práv a je nezákonná na úrovni tříd, budov i škol (ii) v případě Zoltán Kolompár a další proti obci Miskolc byla stanovena cena segregace (100.000 maďarských forintů nebo 340€ za školní rok) a (iii) v případě Kaposvár bylo stanoveno, že soudy mají pravomoc rozhodnout o segregačních plánech a vynutit je na místních samosprávách (např. v případě Jászládány)

5.3.1. Desegregační rozhodnutí v případě Miskolc

Skutkové okolnosti

Miskolc je čtvrté největší město v Maďarsku, které se nachází na severovýchodu země. Přestože se pouze 2,2% obyvatelstva Miskolci ve sčítání lidu v roce 2001 přihlásilo k romské národnosti, je zde největší populace Romů v Maďarsku. Segregace v bydlení i školství zde má dlouhou tradici.

V dubnu 2004 rozhodla místní rada o ekonomické a správní integraci určitých škol, což znamenalo, že původně samostatné školy se staly jedním zařízením v různých budovách. Integrační rozhodnutí nechalo školní obvody nedotčené. V důsledku silné segregace v bydlení jsou také školy silně segregované. Integrační rozhodnutí tyto segregované romské školy spojilo s převážně neromskými, elitními školami. Protože však školní obvody zůstaly stejné, nebylo romským žákům umožněno dále docházet na tyto elitní školy.

Uplatněný nárok

V červnu 2005 podala CFCF tzv. *actio popularis* žalobu proti místní radě s tím, že integraci škol v jeden ekonomický a správní celek, zatímco byly zachovány školní obvody, přispěla rada k zachování segregace Romů a/nebo sociálně znevýhodněných žáků, čímž porušila jejich práva na rovné zacházení.

CFCF namítala, že se samospráva dopustila nepřímé diskriminace, protože svým neutrálním rozhodnutím dostala Romy a nemajetné žáky do nepřiměřeně znevýhodněné situace. CFCF také argumentovala, že místní rada pochybila, když nepřijala účinná opatření, která by zajistila integraci znevýhodněných dětí, a tím se dopustila přímé diskriminace.

Obrana protiistrany

Protistrana namítala, že nezná etnicitu žáků na svých školách a odkázala na ustanovení zákona o národních a etnických menšinách, podle kterých „přijetí a uznání toho, že jedinec náleží k národnostní nebo etnické menšině, je jeho výlučné a neodcizitelné právo. Nikdo nemá povinnost zaznamenávat národnostní příslušnost. Zákon nebo prováděcí ustanovení může vyžadovat prohlášení jedince ve vztahu k uplatňování některých menšinových práv.“⁸⁶

CFCF zdůraznila, že diskriminace není obvykle založená na skutečných vlastnostech jedince, ale na jejich předpokladu, nezáleží tedy na tom, zda se oběť diskriminace skutečně považuje za Roma, ale zda ho za něj považují ostatní.

Rozhodnutí soudu první instance (2005)

V listopadu 2005 žalobu soud první instance v Borsod-Abaúj-Zemplén zamítl. Soud v otázce etnického složení škol vycházel ze sociologických dat předložených žalobcem, z pedagogických programů škol a ze skutečnosti, že si obec před rozhodnutím o spojení škol vyžádala stanovisko místní romské samosprávy. Soud uvedl, že je obecně známo, že v některých školách je romských žáků nepoměrně víc. (Podle §163 odst. 3 maďarského občanského soudního řádu může soud vycházet ze skutečností, které jsou obecně známé.)

Soud však konstatoval, že je na žalobci, aby dokázal souvislost mezi chráněným znakem a domnělou diskriminací. Navíc soud uvedl, že k tomu, aby se jednalo o diskriminaci je nutné aktivní a úmyslné jednání.

Rozhodnutí soudu druhé instance (2006)

Odvolací soud v Debrecenu rozhodnutí prvoinstančního soudu změnil. Rozhodl, že rozhodnutím o spojení škol bez současné změny školních obvodů město Miskolc zachovalo

⁸⁶ Čl 7 odst.1-2 zák.č.LXXVII z roku 1993 o právech národnostních a etnických menšin

segregaci romských dětí a dopustilo tak porušení jejich práv na rovné zacházení z důvodu jejich etnicity.

Soud konstatoval, že zákonná ustanovení o přesunu důkazního břemene vlastně stanovují zákonnou domněnku tak, že jakmile je prokázán chráněný znak (romská etnicita) a znevýhodnění v určité situaci (oddělené vzdělávání), břemeno zdůvodnění rozdílného chování automaticky přechází na žalovaného. Odvolací soud tedy zaujal stanovisko, že k přesunu důkazního břemene není třeba, aby žalobce prokázal příčinnou souvislost mezi chráněným znakem a méně příznivým zacházením. Je na žalovaném, aby své jednání ospravedlnil.

Dalším důležitým bodem byl souhlas soudu s tvrzením CFCF, že **nejen jednání, ale také opomenutí nebo nejednání může vést k porušení práva na rovné zacházení, zejména pokud jde o povinnost zajistit všem kvalitativně podobné vzdělání.**

Soud nařídil městu Miskolc publikovat rozhodnutí v Maďarské tiskové kanceláři. Uvedl však, že nemůže žalovanému městu stanovit povinnost integrovat romské děti do běžných škol, protože není v pravomoci soudu nařizovat veřejným voleným orgánům, jak takové integrace dosáhnout. Soud konstatoval, že ve chvíli, kdy není přijat detailní školní integrační plán, nemůže vydat jiné rozhodnutí.

Soud bohužel neurčil formu diskriminace, za kterou byl žalovaný zodpovědný, shledal pouze porušení na rovné zacházení a nezmínil už, zda opomenutí integrovat romské děti spadá pod pojem segregace, přímá nebo nepřímá diskriminace.

5.3.2. Desegregační případ Hajdúhadház

Skutkové okolnosti

Hajdúhadház je město s 13.000 obyvateli na východě Maďarska. Obecní samospráva zde řídila dvě základní školy, Základní školu Bocskai Istvána a Základní školu Dr. Földi Jánose. Každá základní škola měla samostatné budovy v různých částech města.

ZŠ Bocskai Istvána měla hlavní budovu v ulici Szilágyi Dániela, kde nabízela pokročilou jazykovou výuku a bilingvní vzdělávání. Budova v ulici Rákóczi byla určena dětem se speciálními vzdělávacími potřebami a nabízela modifikované vzdělávání pro romské menšiny. Třetí budova v ulici Kossuth nabízela také vzdělávání pro romské menšiny a pokročilou výuku informatiky.

ZŠ Földi Jánose měla hlavní budovu v ulici Jókai a dvě další v ulicích Szabó Gábor a Dr. Földi Jánose, které obě poskytují modifikované vzdělání pro romské menšiny.

V roce 2006 podala CFCF žalobu *actio popularis* proti samosprávě obci Hajdúhadház a základním školám na základě skutečnosti, že zastoupení romských žáků bylo v hlavních budovách poměrně nízké (28 a 22%), zatímco v oddělených budovách dosahovalo jejich zastoupení 86% a 96% v jedné ZŠ a 100% ve druhé. V obou školách byly také hlavní budovy o dost lépe vybavené, vedlejší budovy byly bez knihovny, počítačů nebo speciálních učeben.

Tabulka 9: Poměr romských žáků v Hajdúhadház

	ZŠ Bocskai István	Ulice Szilágyi Dániel (hlavní budova)	Ulice Rákóczi	Ulice Kossuth
Poměr romských žáků	54%	28%	96%	86%
	ZŠ Dr. Földi János	Ulice Jókai (hlavní budova)	Ulice Szabó Gábor	Ulice Dr. Földi János
Poměr romských žáků	32%	22%	100%	100%

Uplatněný nárok

CFCF požadovala, aby soud rozhodl, že žalovaní segregovali romské žáky od maďarských žáků tím, že zachovávali oddělené budovy pro Romy a také že romské žáky přímo diskriminovali tím, že jim poskytovali méně kvalitní vzdělání. CFCF dále požadovala, aby soud žalovaným stanovil povinnost segregaci ukončit přijetím a provedením desegregačního plánu a také aby se žalovaní za diskriminaci romských žáků veřejně omluvili.

Rozhodnutí soudu první instance (2007)

Prvoinstanční řízení proběhlo u městského soudu v Hajdú-Bihar a rozhodnutí bylo vydáno dne 2. května 2007. Ohledně postavení CFCF soud shledal, že CFCF byla oprávněna podat v této věci žalobu, protože je neziskovou organizací, které se mohou domáhat ochrany rovného zacházení v občanskoprávním řízení nebo správním řízení před orgánem rovného zacházení v případech, kdy diskriminační jednání narušuje veřejný zájem ohrožením poškozením neurčeného počtu osob.

Místní romská samospráva a rodiče romských žáků dotčených řízením protestovali proti krokům CFCF a požadovali, aby svou žalobu vzala zpět. Bylo ale zřejmé, že obecní samospráva sesbírала podpisy údajných protestujících na předtištěném papíře a prezident i jiní členové místní romské samosprávy svědčili ve prospěch CFCF, zatímco jiní členové se postavili za obec.

Městský soud zdůraznil, že **právo podat žalobu *actio popularis* není závislý na souhlasu skupiny potenciálních obětí.** Právní postavení CFCF tedy nebylo narušeno skutečností, že někteří romští rodiče a členové místní romské samosprávy byli proti žalobě nebo proti novému ustanovení experta na školství, který měl odhadnout poměr romských žáků v jednotlivých budovách.

Městský soud znalce ustanovil (byl to člověk dobře znalý místních poměrů) a znalec stanovil počet a poměr romských žáků a žáků, kteří jsou za Romy považováni, a to jak v hlavních, tak ve vedlejších budovách. Soud zadal znalci metodologii, která zahrnovala

- navštívit všechny třídy daných škol,
- spolupracovat s místní romskou samosprávou,
- spolupracovat také se sociologem,
- požadovat po ředitelích škol a místní romské samospráv relevantní data

Znalec v oboru školství požadoval po ředitelích seznamy žáků ve všech třídách. Seznamy očísloval a společně s adresami žáků je poslal místní romské samosprávě, která určila, kdo z žáků je Rom. Znalec tedy při určování romské etnicity vycházel ze znalostí místních romských vůdců. Po určení etnicity žáků byla jména žáků vymazána a zůstala pouze jejich čísla, aby byla zachována anonymita žáků. Městský soud zdůraznil, že **nezáleží na tom, zda k segregaci vede aktivní jednání nebo pasivní opomenutí.**

Otázka zdůvodnění rozdílného zacházení

Městský soud rozhodl, že **segregace nemůže být zdůvodněna skutečností, že má segregace romských dětí v Hajdúhadház dlouhou tradici a tedy není výsledkem úmyslných opatření žalovaných. Stejně tak nemůže být segregace zdůvodňována nedostatkem finančních prostředků na její ukončení, ani ustanoveními o výuce etnických menšin.** Městský soud se dotázal odborníka na veřejné vzdělávání, zda je modifikovaná výuka pro romskou menšinu relevantním zdůvodněním oddělení romských žáků. Podle §28 odst. 2 zákona o rovném zacházení je segregace založená na zvláštním vzdělání pro menšiny zákonná, pokud je takové zvláštní vzdělávání iniciováno a organizováno na základě svobodné volby rodičů a cíle takového programu odůvodňují vznik oddělených tříd nebo studijních skupin. Znalec situaci posoudil tak, že menšinové vzdělávání poskytované žalovanými nebylo dobrovolnou volbou rodičů a proto je nelze ospravedlnit.

V otázce kvality poskytovaného vzdělávání vycházel městský soud ze znaleckého posudku. Zjistil, že některé vybavení nebylo žákům z vedlejších budov vůbec k dispozici, k dalšímu vybavení měli jen omezený přístup, což vedlo k nižší kvalitě výuky romských dětí ve srovnání s výukou dětí v hlavních budovách.

Městský soud uložil žalovaným povinnost ukončit protiprávní situaci do čtyř měsíců od rozhodnutí, aniž by určil konkrétní desegregační metodu. CFCF požadovala po soudu, aby stanovil povinnost přijmout desegregační plán připravený znalcem, soud ale uvedl, že segregaci a přímou diskriminaci lze ukončit různými způsoby.

Rozhodnutí soudu druhého stupně (2007)

Žalovaní se odvolali ke Krajskému odvolacímu soudu v Debrecenu, který rozhodl dne 13. prosince 2007. Žalovaní napadli prvoinstanční rozhodnutí z několika důvodů, mimo jiné namítali nedostatek aktivní legitimace CFCF. Uváděli, že počet obětí údajné školní segregace je přesně daný. Krajský soud však rozhodnutí potvrdil s tím, že počet obětí diskriminace se neustále mění (např. vlivem fluktuace žáků), CFCF tedy splňuje podmínky pro podání žaloby *actio popularis*.

Krajský soud však změnil napadené rozhodnutí v otázce segregace. Uvedl, že nemůže rozhodnout o segregaci, dokud CFCF neurčí opatření přijatá žalovanými, která vedla k nepoměrnému zastoupení Romů v různých školních budovách. Soud tedy zaujal stanovisko, že segregace musí být výsledkem aktivního jednání, ne jen pasivního nejednání.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu (2008)

Konečné rozhodnutí vydal Nejvyšší soud dne 19. listopadu 2008. CFCF požadovala přezkum rozhodnutí soudu druhé instance. Žádala také, aby Nejvyšší soud podal předběžnou otázku k tehdejšímu Evropskému soudnímu dvoru (nyní Soudní dvůr Evropské unie, angl. zkr. CJEU), a to zda má Rasová antidiskriminační směrnice přímý účinek. Maďarská legislativa až do 1. ledna 2007 RED neodpovídala. Případ pokrýval období už od roku 2004, soudy proto musely aplikovat předchozí legislativu, která obsahovala méně přísné podmínky pro ospravedlnění rasové diskriminace. Argumentem CFCF bylo, že pokud zákon o rovném zacházení až do novelizace neimplementoval RED úplně, předchozí úprava nemůže být aplikovaná; namísto ní by měla mít RED přímý účinek. Aplikování podmínek RED by muselo vest k odmítnutí zdůvodnění použitého žalovanými.

Nejvyšší soud odmítl žádost CFCF s tím, že CJEU nemá pravomoc v tomto případě rozhodnout o předběžné otázce, protože segregace v Hajdúhadház existovala dávno před tím, než se Maďarsko stalo členem EU. Odkázal na rozhodnutí CJEU v případě Ynos kft. proti János Varga (C-302/04), ve kterém CJEU uvedl, že „Soud má pravomoc interpretovat směrnici pouze co se týče její aplikace v novém členském státě s účinností od data, kdy stát přistoupil k Evropské unii. (...) V tomto případě se skutkové okolnosti případu staly dříve, než Maďarská republika přistoupila k Evropské unii, soud tedy nemá pravomoc interpretovat směrnici.“

Nejvyšší soud částečně změnil rozhodnutí Krajského soudu a v podstatě potvrdil rozhodnutí soudu prvního stupně, pouze nestanovil lhůtu, v rámci které by byli žalovaní povinni přijmout desegregační opatření.

5.3.3. Případ náhrady škod v Miskolci

Uplatněný nárok

V roce 2008 nabídla právní kancelář Morley Allen & Overy své *pro bono* služby pěti romským mladíkům ve věci žaloby o náhradu škod za porušení jejich občanských práv proti městu Miskolci. Žalobci navštěvovali školu napadenou v desegregačním případě v Miskolci – nárok na náhradu škody se opíral o dřívější rozhodnutí odvolacího soudu v Debrecenu, který

stanovil, že práva romských dětí byla porušena (na základě žaloby *actio popularis* vznesenou CFCF – viz 5.3.1.). Každý žalobce požadoval 500.000 maďarských forintů, tedy cca 1700€ za psychickou újmu.

Obrana protistrany

Žalovaný namítal, že žalobci neprokázali vznik škody v důsledku segregovaných škol. Rozhodnutí odvolacího soudu v Debrecenu nemůže samo o sobě sloužit jako právní základ nároku žalobců. Výše náhrady škody byla podle žalovaných nepřiměřeně vysoká.

Rozhodnutí soudu první instance (2009)

Soudní řízení se konalo u městského soudu v Borsod-Abaúj-Zemplén (č.13.P.20.580/2008/24; 26. ledna 2009). Podle rozhodnutí tohoto soudu obec skutečně nedostala své povinnosti integrace, ale protože žalobci neprokázali škodu, která by souvisela s tímto nezákonným jednáním, soud zamítl jejich nárok, i když potvrdil porušení jejich práv na rovné zacházení.

Rozhodnutí soudu druhé instance (2009)

Řízení se konalo před Debrecenským odvolacím soudem. Pět bývalých žáků se odvolalo proti prvoinstančnímu řízení. Odvolání bylo dne 19. listopadu 2009 zamítnuto.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu (2010)

Žalobci podali dovolání k maďarskému Nejvyššímu soudu. V tomto řízení bylo nevyhnutelné provést výklad rozhodnutí Debrecenského odvolacího soudu v případě Miskolecké desegregace. Zatímco Debrecenský soud v tomto rozhodnutí neurčil formu diskriminace, které se město Miskolc dopustilo, Nejvyšší soud rozhodl, že se jednalo pouze o nepřímou diskriminaci. Konstatoval, že protože je znevýhodnění samotnou podstatou nepřímé diskriminace, žalobci nemuseli prokazovat další znevýhodnění nebo utrpěnou škodu, pokud bylo prokázáno, že je žalovaný diskriminoval. Nejvyšší soud vydal skutečně průlomové rozhodnutí, když stanovil žalovanému městu povinnost zaplatit každému z žalobců částku 100.000 maďarských forintů, tj. 333€, a tím stanovil „cenu“ negativních účinků segregace ve vzdělávání.

5.3.3. Případ desegregace v Győr

Skutkové okolnosti

Město Győr je šesté největší město v Maďarsku a je jedním ze sedmi krajských měst. Leží asi na polovině cesty mezi Budapeští a Vídní – na jedné z nejlavnějších cest ve střední Evropě.

Základní škola Kossutha Lajose ve městě Győr stojí v oblasti, kde bydlí většina městské romské populace. Podle oficiálních dokumentů – pedagogické zprávy této školy ze školního roku 2003/2004, pedagogického plánu z roku 2004 a zprávy místostarosty města o situaci ve veřejném vzdělávání ve městě z roku 2005 – jsou dvě třetiny žáků na této škole Romové. Další oficiální dokumenty zdůrazňují, že počet a poměr sociálně znevýhodněných žáků je nejvyšší právě na základní škole Kossutha Lajose oproti ostatním školám v Győr.

Uplatněný nárok

CFCF podala *actio popularis* proti městu Győr, ve které navrhovala, aby soud rozhodl, že město segreguje Romy a sociálně znevýhodněné děti v rámci svých škol. CFCF dále navrhovala, aby soud městu zakázal ve škole, kde byli Romové a sociálně znevýhodněné děti nadprůměrně zastoupeny, otevírat nové třídy.

Obrana protistrany

Město napadlo aktivní legitimaci žalobce a poukázalo na akci místních rodičů, kteří sesbírali podpisy proti této žalobě. Dále namítalo, že v dané škole poskytuje speciální vzdělávání pro romskou menšinu, předměty zohledňují romskou etnografii. Žalované město také poukázalo na svobodnou volbu rodičů zapsat děti do této školy s tím, že byli plně informováni o možnostech vzdělávání na jiných školách.

V roce 2009 se žalované město pokusilo změnit nepoměr v zastoupení sociálně znevýhodněných dětí v napadnuté škole, změnilo proto školní obvody a doufalo, že znevýhodněné děti z této lokality budou zapsány do jiných škol, zatímco dobře situovaní rodiče z jiných škol zapíší děti do ZŠ Kossutha Lajose. Toto opatření však nemělo žádný účinek, protože rodiče dětí ze střední třídy měli stále možnost nechat děti zapsané na jiné školy, zatímco romské děti by do nových škol museli daleko dojíždět. Podle města tento fakt podpořil argument, že romští rodiče si tuto základní školu vybrali na základě svého svobodného uvážení. V březnu 2010 se město rozhodlo, že od září neotevře na napadené škole žádnou další první třídu.

Rozhodnutí soudu první instance (2010)

Městský soud v Győr-Moson-Sopron⁸⁷ rozhodl, že **v případě *actio popularis* žalobce vede žalobce spor svým jménem a nezastupuje žádné individuální oběti.** Proto soud neshledal žádné opodstatnění v argumentu, že CFCF nemůže podat takovou žalobu, pokud nemá podporu konkrétních romských rodin.

Co se týče speciálního vzdělávání romské menšiny, přijal soud stanovisko znalce z desegregačního případu ve městě Kaposvár. Podle tohoto stanoviska mohou být romské osnovy integrovány do normálních osnov tím, že bude romská etnografie vyučována v maďarštině.

Maďarský zákon o rovném zacházení umožňuje segregaci pro případ menšinového vzdělávání, uvádí však pro zdůvodnění takové segregace řadu kritérií. Podle §28 odst. 2 je segregace založená na menšinovém vzdělávání zákonná, pokud je oddělené vzdělání iniciováno svobodnou volbou rodičů a cíle vzdělávání odůvodňují vznik oddělených tříd nebo studijních skupin.

Cílem menšinového vzdělávání v ZŠ Kossutha Lajose neodůvodňovala vznik oddělené instituce, soud navíc shledal, že **rodiče neměli při výběru školy pro své děti všechny relevantní informace.** Soud posoudil dopad nových školních obvodů a zjistil, že na zastoupení sociálně znevýhodněných dětí neměly žádný vliv. Zdůraznil, že bez zvláštní podpory nemohou znevýhodněné rodiny své děti posílat do škol vzdálených od místa jejich bydliště.

Soud rozhodl, že město **je odpovědné za zachování spontánní segregace, protože proti tomuto stavu nic neudělalo.** Zdůraznil, že segregace na ZŠ Kossutha Lajose nebyla výsledkem proaktivního jednání žalovaného města, ale byla **důsledkem objektivních (bytových) okolností.**

Soud dále zdůraznil, že definice segregace nevyžaduje po žalobci dokázat znevýhodnění, oddělení skupiny od ostatních na základě chráněného znaku je samo o sobě nezákonné. Soud přijal argument amerického Nejvyššího soudu v případě Brown proti Školské radě a zdůraznil, že **segregace je protizákonná, i když je kvalita vzdělávání, včetně personálního a materiálního vybavení, stejná.**

Prvoinstanční soud tedy rozhodl, že segregace byla založená nejen na romském původu, ale také na sociálním původu (statutu sociálního znevýhodnění). Stanovil žalovanému městu povinnost ukončit segregaci, nedefinoval však způsob, jakým má

⁸⁷ The final decision in the case took place on September 30, 2010

k ukončení dojít. Uvedl, že segregace může být ukončena implementací desegregačního plánu, který bude zahrnovat opatření, jež jsou mimo pravomoc občanskoprávního soudu.

Rozhodnutí odvolacího soudu v Győr (2010)

Město se proti rozhodnutí odvolalo. Odvolací soud rozhodnutí potvrdil v otázce segregace na základě etnického původu, zamítl však segregaci z důvodu sociálního původu. Toto své rozhodnutí odůvodnil tím, že sociální původ není základní charakteristikou osobnosti jednotlivce a actio popularis může být vznesena pouze v případě diskriminace na základě právě základních charakteristik osobnosti jednotlivce.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu (2012)

CFCF se proti druhoinstančnímu rozhodnutí dovolala k Nejvyššímu soudu, aby rozhodl o otázce segregace na základě sociálního původu a přijetí desegregačního plánu. Nejvyšší soud potvrdil rozhodnutí prvoinstančního soudu, rozhodl tedy, že je město odpovědné i za segregaci na základě sociálního původu. V odůvodnění bylo zdůrazněno, že **úroveň vzdělání rodičů a finanční situace rodiny jsou obojí charakteristiky, které určují osobnost jednotlivce, stejně jako jeho roli a místo ve společnosti.**

V otázce desegregačních opatření Nejvyšší soud nárok CFCF zamítl – občanskoprávní soud nemůže žalovanému nařídit, aby zakázal zápis do tříd, ve kterých je nepoměrně více romských a sociálně znevýhodněných dětí. Nejvyšší soud v této souvislosti vyslovil obavu, že takové rozhodnutí by mohlo vést k zavření celé školy, což by byl důsledek, který by výrazně překročil pravomoc občanskoprávního soudu.

Ústavní soud: Účinné, přiměřené a odrazující opatření nápravy?

CFCF se rozhodla napadnout nepříznivé rozhodnutí všemi možnými způsoby. Podala proto ústavní stížnost k Ústavnímu soudu, ve které namítala, že rozhodnutí porušuje základní ústavní práva. Rozhodnutí v podstatě eliminuje jedinou účinnou nápravu proti segregaci: nucený výkon desegregačních plánů včetně zavření segregovaných škol. Stížnost byla k soudu podána, ale dosud o ní nebylo rozhodnuto.

5.3.5. Desegregační případ Jászladány

Skutkové okolnosti

Jászladány je město se zhruba 6.000 obyvateli, z nichž asi 1.850 bylo v roce 2007 romských. V Jászladány byla do roku 2003 pouze jedna základní škola, která měla jednu opravenou hlavní budovu a jednu vedlejší budovu v poněkud horším stavu. Žáci navštěvovali v hlavní budově první až čtvrtou třídu, ve vedlejší pak pokračovali v páté až osmé třídě. Hodně dětí (většinou neromských) navštěvovalo okolní základní školy („bílá letka“).

Na podnět starosty města byla pro ty, kdo „chtějí studovat“, zřízena soukromá škola – financována nadací, jejíž byl starosta členem představenstva. Většina žáků v této nadační škole byli ne-Romové. Město uzavřelo s nadací nájemní smlouvu, podle které přenechalo město nadaci část hlavní opravené budovy, aby mohla být škola otevřena. Město požadovalo pouze symbolický nájem, i když se jednalo o soukromou školu se značnou finanční podporou. Nadační škola stanovila školné na 3.000-4.000 forintů, tj. 10-13€ na žáka (minimální mzda se v té době v maďarsku pohybovala okolo 50.000 forintů, tj. 170€).

Výsledkem nájemní smlouvy bylo, že se nová soukromá škola otevřela a romské a sociálně znevýhodněné děti, které si poplatky nemohly dovolit, zůstaly na škole veřejné, zatímco ne-romské a dobře situované děti byly zapsány na soukromou školu. Protože soukromá škola zabrala část hlavní budovy, muselo více dětí docházet do vedlejší budovy.

Proti městu podalo (bezúspěšně) několik orgánů žaloby. Kancelář veřejné správy napadla nájemní smlouvu, správní spor však prohrála, a to i před Nejvyšším soudem.

Uplatněný nárok

Dne 23. července 2007 podala CFCF společně s romskou organizací JRPSZ (Asociace romských občanských práv Jászsági) *actio popularis* proti městu Jászladány a nadaci. CFCF navrhovala, aby soud prohlásil smlouvu mezi městem a nadací za neplatnou, rozhodl, že mezi veřejnou a soukromou školou je segregace a rozhodl, že dochází k přímé diskriminaci, co se týče kvality vzdělávání a materiálních podmínek na veřejné škole ve srovnání se soukromou školou.

Obrana protistrany

Žalobci namítali, že CFCF a JRPSZ nejsou aktivně legitimovaní k podání žaloby na neplatnost smlouvy. Podle maďarského občanského soudního řádu může podat žalobu na neplatnost kdokoli, kdo prokáže na věci právní zájem, pokud je taková smlouva proti dobrým mravům nebo v případě, kdy smlouva maskuje jinou smlouvu. Podle města a nadace nemohli mít žalobci na věci právní zájem.

Ve vztahu k údajné přímé diskriminaci žalovaní namítali, že žáci v daných dvou školách nejsou ve srovnatelné situaci, když veřejnou školu zřizuje město a soukromou školu nadace. Co se týče segregace, zdůraznili žalovaní, že rodiče měli právo vybrat dětem školu a nikdo z nich nebyl zrazován od zápisu dítěte na soukromou školu.

Rozhodnutí soudu první instance (2009)

Městský soud v Jász-Nagykun-Szolnok dne 9. prosince 2009 žalobu zamítl.

Rozhodnutí soudu druhé instance (2010)

Organizace se proti rozhodnutí odvolaly. Krajský odvolací soud v Debrecenu napadené rozhodnutí potvrdil.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu (2011)

CFCF podala dovolání k Nejvyššímu soudu a alternativně žádala o podání předběžné otázky k Soudnímu dvoru Evropské unie. Podobně jako v případě Hajdúhadház navrhovala CFCF přímou aplikaci RED na posouzení zdůvodnění diskriminace. Argumentovala, že i když byla nájemní smlouva uzavřena před vstupem Maďarska do EU, nezákonný účinek stále zůstává a CJEU by proto měl pravomoc rozhodnout o předběžné otázce. Nejvyšší soud žádost CFCF zamítl opět s odkazem na případ Ynos kft. proti Jánosi Vargovi (C-302/04).

Vzhledem ke srovnatelné situaci CFCF argumentovala, že veřejná i soukromá škola jsou silně propojeny. Základní škola poskytuje základní vzdělání, čímž naplňuje povinnost města. CFCF navrhovala, aby soud uznal segregaci a přímou diskriminaci (kvalita vzdělání) z důvodu romského původu žáků, a i z důvodu jejich sociální třídy (finanční a sociální status, který maďarský zákon o rovném zacházení uznává jako chráněný znak).

Nejvyšší soud zrušil rozhodnutí odvolacího soudu a určil, že město romské a sociálně znevýhodněné žáky segreguje od převážně ne-romských a lépe situovaných žáků soukromé školy. Stanovil, že došlo k segregaci na základě romského původu a sociálního statutu. **Nejvyšší soud také shledal, že veřejná a soukromá školy byly ve srovnatelné situaci, protože obě školy byly provozovány v budově ve vlastnictví města, což je potřebný prvek pro srovnání obou škol.**

Nejvyšší soud zamítl návrh na stanovení neplatnosti smlouvy, **v odůvodnění však uvedl, že žalobci prokázali právní zájem ve věci a byli tak aktivně legitimováni návrh podat.**

Nejvyšší soudu dále zjistil, že veřejná a soukromá škola nemohou být srovnávány co do kvality vzdělávání. Zdůraznil, že pouze školy stejného zřizovatele (který může ovlivnit kvalitu vzdělávání) mohou být srovnávány v otázce personálních a materiálních podmínek. Soud proto v bodu přímé diskriminace potvrdil rozhodnutí odvolacího soudu. Uvedl však, že nájemní smlouva vytvořila segregaci, i když neuznal argument žalobců o její neplatnosti. Město bylo shledáno odpovědným za udržování nezákonných dopadů smlouvy, nečinnost města proti segregaci tedy bylo základem jeho odpovědnosti. Rozhodnutí vydal Nejvyšší soud dne 29. ledna 2011.

I když Nejvyšší soud shledal segregaci, nemohl určit způsob, jakým by měla být ukončena. Případ byl tedy postoupen znovu prvoinstančnímu soudu, aby mohla CFCF navrhnout segregací plán a napadnout platnost smlouvy z důvodu rozporu s dobrými mravy. CFCF navrhla plán s pomocí znalce na veřejné školství z Romského vzdělávacího fondu.

5.3.6. Horváth a Kiss proti Maďarsku, ECtHR, 2013 – viz kapitola 5.2.5.

5.3.7. Současné litigační snahy CFCF

Žaloba proti Ministerstvu školství a kulturních/národnostních zdrojů

V září 2009 podala CFCF žalobu proti Ministerstvu školství, ve které namítala nedostatek opatření proti místním samosprávám, které uchovávají segregací školství, čímž samo Ministerstvo porušuje zásadu rovného zacházení. V roce 2003 pověřilo Ministerstvo dva znalce, aby vyšetřili situaci romských dětí na maďarských školách. Výsledkem výzkumu byl mimo jiné seznam segregovaných škol. Protože Ministerstvo ani po seznámení se s tímto dokumentem nepřijalo žádné opatření proti segregaci, rozhodla se CFCF proti němu podat *actio popularis*. CFCF prošlo seznam segregovaných škol a vybralo 23 měst, ve kterých byla základní škola zřízena městem a ve kterých byla minimálně jedna segregovaná škola. V těchto městech byla desegregace škol proveditelná, ale nikdy k ní nedošlo. Podle CFCF Ministerstvo udržovalo protiprávní segregaci romských dětí od těch neromských na úrovni škol, školních jednotek a tříd, když zanedbalo své povinnosti vyplývající z jeho pravomoci správy vzdělávání. Ministerstvo mělo nařídít Kanceláři veřejné správy (protože školní inspektoráty nemohou v Maďarsku šetřit segregaci mezi školami), aby vyšetřila, zda jsou školy segregované a nařídila městům, aby byla protiprávní situace ukončena.

CFCF začala s Ministerstvem vyjednávat. Požadovala, aby ji Ministerstvo zahrnuje do inspekcí, které přece jen provede, žádost však byla zamítnuta. Mezitím Ministerstvo skutečně požádalo Kancelář, aby věc vyšetřila. Bohužel bylo šetření zaměřené pouze na sociálně znevýhodněné děti, nikoliv na Romy. CFCF připravilo detailní metodologii na šetření segregace ve veřejném školství (viz kapitola 8). Rozhodnutí prvoinstančního soudu však ještě není v dohlednu.

5.3.8. Desegregační případ v Gyöngyöspata

Okolnosti případu

Gyöngyöspata se nachází na severu Maďarsku. Je obklopená vinicemi a slunečnicovými poli. Tuto vesnici se v březnu 2011 vybrala fašistická paramilitární domobrana ke svému dvoutýdennímu výcviku. Několikrát předtím vesnici navštívili. Útočili přitom na místní Romy, kteří bydleli v segregované oblasti ve velmi špatných podmínkách. Gyöngyöspata se stala symbolem protiromského hnutí a selhání orgánů odpovědných bránit občany proti anti-romským náladám.

Nárok

Parlamentní komisař pro národnostní a etnické menšiny vydal v dubnu 2011 o situaci v Gyöngyöspata zprávu (viz kapitola 3). Ombudsman šetřil paramilitární protiromské pochody ve vesnici a odpovědnost orgánů, které je povolily. Šetření pak rozšířil i na místní základní školu na základě stížností několika romských matek na segregaci. Ve své zprávě ombudsman uvedl, že na zdejší základní škole jsou romské děti fyzicky segregovány od neromských dětí. Zprávu CFCF použila jako základ pro žalobu k soudu v Egeru, kterou podala dne 11. října 2011. CFCF odkázala na zprávu jako na stěžejní důkaz segregace, který nemůže být soudem zpochybněn. CFCF uváděla, že jsou romské děti vyučovány odděleně od neromských dětí a jsou nezákonně vyloučeni z účasti na plaveckém výcviku, který je povinný pro všechny neromské děti a navíc je vzdělávání romských dětí méně kvalitní. CFCF proto podala v zájmu všech romských dětí v Gyöngyöspata *actio popularis*, a to proti základní škole a jejímu zřizovateli, obci Gyöngyöspata.

Obrana protiistrany

Škola argumentovala tím, že nezná oficiální poměr romských dětí, proto je nemůže segregovat. Obec odmítla závěry ombudsmana s tím, že je zaujatý.

Rozhodnutí soudu první instance

Krajský soud v Egeru vydal dne 6. prosince 2012 rozhodnutí ve prospěch CFCF, když rozhodl, že obec a škola segregovali romské děti ve výlučně romských třídách a poskytovali jim méně kvalitní vzdělání než dětem v jiných třídách. Soud žalovaným nařídil, aby segregaci od nového školního roku od první třídy ukončili. Zbývající část žaloby zamítl.

5.3.9. Případ opětovné segregace v Nyíregyháza

Okolnosti případu

Romská usedlost v Nyíregyháza je situovaná na okraji města. Do města existuje autobusové spojení, které je však poměrně špatné a časově náročné. Pro děti je dostupná základní škola v centru osady. V důsledku těchto okolností navštěvují školu téměř výlučně Romové. Výzkumy v oblasti ukázaly, že rodiče školu volí většinou právě kvůli její poloze, protože je blízko jejich domovům. V roce 2007 byla segregovaná škola na základě žaloby CFCF a jejího rozsáhlého vyjednávání zavřená a děti byly integrovány do většinových škol v centru města. Integrace byla úspěšná u dětí v nižších ročnících, u starších dětí ne. V roce 2011 se nový starosta rozhodl zavřenou školu znovu otevřít, jako součást Řecko-katolické církevní základní školy. Škole poskytl zdarma budovu a zajistil finanční pomoc z místních fondů. Společně s REF se CFCF účastnila lobbování proti tomuto kroku a vyjednávání s biskupem Řecko-katolické církve, obojí bez úspěchu.

Řecká katolická církev řídí mateřskou školu, základní i návaznou školu v městském centru, které jsou považovány za elitní školy. Církev také již dlouho nabízela v romské osadě své misionářské služby. Segregovaná škola byla znovu otevřená v září 2011. Do první třídy se zapsalo 16 dětí.

Nárok

CFCF podala žalobu proti obci a církvi, ve které požadovala nařízení *restitutio in integrum*, které by znovu nařídilo desegregaci. Podala *actio popularis* proti obci s tím, že rozhodnutí podporovat znovuotevření škola vedlo k segregaci romských dětí. Církev pak měla podle CFCF děti segregovat v rámci svých škol. Podobně jako v případě desegregace v Jászladány CFCF napadla smlouvy mezi obcí a církvi, tentokrát však na jiném základě:

porušení dobrých/veřejných mravů, protože dopadem smluv je udržování romských dětí v osadě a jejich znovu segregovaná výuka.

Obrana protistrany

Zdalo se, že obec řízení ignorovala, protož nevznesla žádný protiargument. Církev oproti tomu namítala několik bodů:

1. Církev poskytuje náboženské vzdělávání, proto odděluje děti na základě jejich náboženství, ne na základě etnického původu.
2. V rozporu s oficiálními dokumenty, které byly k případu dostupné, církev namítala, že do školy nejsou zapsané pouze romské děti a že vlastně vůbec oficiálně nezná etnicitu svých žáků. (Církev však do smlouvy zakomponovala účel poskytovat misionářské služby Romům v romské osadě.)
3. Církev dále namítala, že integrační koncept je zastaralý a navíc poskytují v oblasti pro děti lepší vzdělávání než jiné školy – nazývali ho vzdělání „založené na lásce“. Děti tedy nejsou ve škole nijak znevýhodněné.
4. Církev argumentovala, že rodiny si vybraly církevní školu na základě svobodné volby. Odkázaly se na prohlášení třech romských matek, které uvedly, že důvodem zápisu jejich dětí na tuto školu bylo, že se nachází v blízkosti jejich bydliště a že učitelé a etnicky maďarské děti v integrovaných školách jejich děti obtěžovali.

5.4. Bulharsko

5.4.1. Romská nadace Baht a Evropské centrum za romská práva proti 75. škole Todora Kableshkova, městu Sofii a Ministerstvu školství a vědy (2003)

75. škola Todora Kableshkova je výlučně romská škola v romské čtvrti Fakulteta v Sofii. Děti jsou zde segregovány a diskriminovány v jejich právu na vzdělání, protože jsou nuceny vzdělávat se méně kvalitně v segregované škole. Nařčení dále obsahovalo porušení ústavních práv na rovné zacházení a vzdělání, stejně jako porušení mnoha mezinárodních smluv, které Bulharsko přijalo.

V květnu 2003 byla jménem 28 romských žáků podána k obvodnímu soudu v Sofii žaloba proti Ministerstvu školství, městu Sofii a 75. škole Todora Kableshkova. Je třeba uvést, že v té době ještě nebyl účinný bulharský antidiskriminační zákon.

Dne 11. listopadu 2004 vydal soud rozhodnutí, ve kterém mimo jiné stanovil: „*Soud na základě písemných důkazů zjistil, že v předmětné škole bylo ve školním roce 200/2003 zapsáno 1800 dětí, všechny romského původu; 349 z nich byli prvňáčci, kteří tvořili deset skupin.*“ Dále bylo uvedeno, že: „*více než 30 dětí v každé třídě, v některých dokonce více než 40. Počet dětí v 75. škole je několikrát vyšší než v jiných školách ve stejné čtvrti v Sofii.*“

Rozhodnutí také zdůraznilo špatné materiální podmínky ve škole, včetně toho, že část žáků se učila v dočasné budově umístěné na školním dvoře. „*Tato budova nemohla zabezpečit běžnou teplotu*“ – uvedl soud. Později napsal: „*Bylo také dokázáno, že v zimě byla škola provozována v třísměnném provozu s kratším rozvrhem.*“ Sodu vzal také v potaz výsledek srovnávací studie Krajského inspektorátu, která prokazovala horší školní výsledky v segregovaných školách z důvodu chybějícího dvojjazyčného vzdělávání.

Soud však uvedl, že žalobci nedokázali, že důsledkem výše uvedeného *utrpěli škody*. Soud citoval judikaturu Nejvyššího kasačního soudu, která stanoví, že žalobci musí prokázat nejen negativní skutečnosti, ale také to, že v důsledku těchto skutečností *utrpěli škodu*. V bulharském občanskoprávním řízení se toto běžně prokazuje svědectvím, které potvrdí, že žalobci byli zjištěnými skutečnostmi rozrušeni a znevýhodněni. Strategie

žalujícího týmu však byla přinutit soud uznat, že se docházelo k nezákonným praktikám, které ze své povahy vedou k morální újmě. Morální újma však takto nebyla prokázána a prvoinstanční soud rozhodl ve prospěch žalovaných.

5.4.2. ERRC proti Ministerstvu školství, městu Sofii a 103. škole (2004)

Toto řízení bylo zahájeno v říjnu 2004. Dne 25. října 2005 vydal obvodní soud v Sofii rozhodnutí v o dva roky starším případě proti Ministerstvu školství, městu Sofii a 103. škole. Tato škola je typickou výlučně romskou školou situovanou v chudém romském osídlení. Soud rozhodl ve prospěch žalobce, když určil, že romské děti, „*které navštěvovaly 103. školu, byly dlouhodobě vystaveny segregaci a nerovnému zacházení*“ a jejich právo na rovnocenné a integrované vzdělání bylo porušeno.

Soud aplikoval zákon na skutkové okolnosti případu způsobem bona fide a silně odsoudil rasovou segregaci znatelnou v jazyce aktivistů, což je spíše typické pro soudy v právním systému common law. Obzvláště silná byla empatická vyjádření soudu k dlouhotrvající následkům rasové segregace (např. „negativní důsledky této situace jsou enormní“). Podle soudu přetrvávala segregace kvůli neschopnosti odpovědných orgánů bojovat proti diskriminaci, i když to je jejich zákonná povinnost. Soud se vyjádřil, že separace romských dětí ve výlučně romské 103. škole „*nebyla výsledkem jejich svobodné volby, ale okolností mimo jejich kontrolu, společně s nekonáním orgánů povinných přijmout opatření k nápravě situace*“. Soud tedy přijal stanovisko, že separace romských dětí na 103. škole bylo způsobeno nedostatkem možností navštěvovat jiné školy způsobeným bytovou segregací do výlučně romského prostředí, překážkami v zápisu na jiné školy a strachu z rasistického chování neromských dětí.

Soud potvrdil, že špatné materiální podmínky na 103. škole, slabé školní výsledky a selhání školních orgánů při odborné kontrole záškoláctví jsou výsledky nerovného a degradačního zacházení s dětmi na této škole. Bez ohledu na skutečnost, že kritéria národních vzdělávacích standardů byla na 103. školu aplikovatelná, důkaz toho, že romské děti nesplňují požadavky standardů na srovnatelné úrovni jako děti z jiných škol, byl k prokázání porušení práva na rovnocenné a integrované vzdělávání dostatečný. Soud odmítl argument, že slabé výsledky romských dětí jsou důsledkem jejich nepravdělné docházky, s tím, že město i Ministerstvo měly zákonnou povinnost docházku kontrolovat. Konečně, soud stanovil, že „*negativní dopady na společnost pramenící z existující situace jsou značné.*“⁸⁸

Proti rozhodnutí se žalovaní odvolali – odvolací soud 27. února 2007 rozhodl, že k diskriminaci nedošlo a romské děti nebyly vystaveny nerovnému zacházení a segregaci. Znalci u druhoinstančního soudu: „Podle §4 zákona o ochraně proti diskriminaci je zakázaná přímá i nepřímá diskriminace, založená na charakteristikách včetně etnického původu, a ve světle §5 téhož zákona je rasová segregace považovaná za diskriminaci. **Přímá diskriminace** je méně příznivé zacházení s jednotlivcem z důvodů uvedených v §4 odst.1 ve srovnání s jinými osobami v obdobné situaci (§4 odst.2); **Nepřímá diskriminace** je postavení osoby ze stejných důvodů do znevýhodněné pozice ve srovnání s jinými osobami prostřednictvím zdánlivě neutrálního nařízení, kritéria nebo praktiky, kromě takových případů, kdy je nařízení, kritérium nebo praktika objektivně odůvodněné zákonným účelem a prostředky k dosažení tohoto účelu jsou přiměřené (§4 odst.3).“

„**Společně s nepravdělnou docházkou je hlavním důvodem také jazyková bariéra.** Vede k prodlení v obecném vzdělávacím procesu a odchodu romských žáků ze školy. Nedostatek dvojjazyčného vzdělání se skutečně jeví jako hlavní problém – je zjištěno, že úroveň psaní žáků je nízká (využívání psaní jako způsobu komunikace a podmínka rozvoje

⁸⁸ ERRC v *The Ministry of Education and Science et al.*, Sofia District Court, 22 July 2005, available at <<http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2411&archi v=1>>

kognitivních znalostí není dobře zvládnutá, chybí základní znalost struktury jazyka, žáci neznají gramatické pojmy a interpunkci), mají nedostatečnou slovní zásobu, znalost bulharštiny je slabá a chybí jim analytické znalosti a dovednosti k řešení lingvistických problémů. Jejich znalost bulharštiny neodpovídá požadavkům standardů pro čtvrté třídy.“

”Zásada nediskriminace vyžaduje zákaz nerovného zacházení s jednotlivci za podobných podmínek, ale také nutnost různého zacházení s osobami s různými podmínkami, aby byla jejich nerovnost eliminována; absence tohoto rozdílného zacházení, pokud neexistuje rozumné a objektivní zdůvodnění, je také diskriminací (stanovil tak i ECtHR ve všem rozhodnutí Tlimmenos proti Řecku). V daném případě nebylo takové rozumné a objektivní zdůvodnění shledáno (zdůvodnění má být dle §127 odst. 1 poskytnuto žalovaným, který nedoložil žádné důkazy). S odkazem na hlavní zjištění je tedy zřejmé, že v důsledku nečinnosti žalovaných bylo porušeno právo na vzdělání a na rovné zacházení z důvodu etnického původu u romských dětí, které studovaly nebo stále studují na 103. škole. Nárok zakotvený v §71 odst. 3 bod 1 ve spojení s §6 antidiskriminačního zákona a čl.54 bulharské ústavy byl vzhledem k uvedenému oprávněný.“

5.4.3. Romské děti z 1.školy Sv. Cyrila a Metoděje v Blagoevgradu proti obci Blagoevgrad (2004)

Případ se týká situace, kdy se 1. škola (která existovala 42 let a vzdělávala jak bulharské, tak romské děti, a která tak byla úspěšným modelem zařízení se smíšenými etnickými skupinami) přeměnila ve výlučně romskou školu. Před osmi lety umístila obec Blagoevgrad program Cizojazyčné školy pro první až čtvrtou třídu do budovy 1. školy Sv. Cyrila a Metoděje. V tu chvíli začali bulharští rodiče přesouvat své děti do tohoto programu. Bulharské děti tak mohly navštěvovat školu blízko domu, kam nechodily žádné romské děti. První školní statistiky ukázaly, že před otevřením nového programu bylo ve třídách 1. školy 483 žáků (bulharských a romských), poté pouze 326, došlo tedy asi k 32.5% poklesu. Žáci, kteří odešli, začali navštěvovat Cizojazyčnou školu a všichni byli Bulhaři. V důsledku poklesu byly v posledním školním roce otevřeny na 1. škole pouze dvě první třídy, kdy jedna byla výlučně romská a druhá z poloviny romská a z poloviny bulharská.

Ředitel informoval projektový tým, že romští rodiče jsou segregováním dětí znepokojeni. Napsal obecní samosprávě několik dopisů s popisem situace a žádostí o její řešení. S žáky zorganizoval také několik „tichých pochodů“ před radnicí. Ředitele podpořil i vedoucí školské rady, který se na obec také písemně obrátil. Projektový tým se poté obrátil i na Ministerstvo školství, krajský Školský inspektorát v Blagoevgradu a na Blagoevgradskou obecní radu.

RBF uspořádal setkání se skupinou romských rodičů, jejichž děti navštěvovaly 1. školu. Tito rodiče se později stali žalobci v soudním řízení. U soudu se domáhali určení, že jednání obce je diskriminační a vede k segregaci romských dětí, a žádali nařídít žalované obci, aby segregaci ukončila a vrátila situaci zpět k integrovanému vzdělávání. Konalo se několik veřejných jednání, případ byl, a stále je, silně medializován. Místní tisk je velmi aktivní a pravidelně přináší zprávy z řízení, zajímají se také státní média.

Soud první instance vydal následující rozhodnutí: „Není pochyb o tom, že žalobci jsou děti romského původu.“ Studie potvrdila, že na 1. škole jsou ve třídách buď výlučně, nebo převážně romské děti. Není také pochyb o tom, že obecní rada umístila bulharské děti do jiné školy ve stejné budově. Během řízení bylo prokázáno, že většina dětí zapsaných v 1. škole jsou romského původu. Soud rozhodl, že fakticky došlo k *rozdělení* bulharských a romských dětí do dvou škol.

Soud v rozhodnutí uvedl, že účelem antidiskriminačního zákona je zabezpečit rovnost a účinnou obranu proti diskriminaci. Konstatoval, že to dopadá také na vzdělávání a že segregace je formou diskriminace. Aplikoval přesun důkazního břemeno a stanovil, že žalovaný má prokázat, že k diskriminaci nedošlo.

Soud však dospěl k názoru, že důkazy shromážděné v řízení neprokazují, že by žalobci byli oběťmi diskriminace v důsledku etnické segregace. Soud odkázal na školský zákon, který stanoví, že rodiče určují, na které škole bude jejich dítě studovat. Soud proto uzavřel, že oddělení romských dětí v 1. škole není důsledkem segregace, ale svobodné volby rodičů. Soud shledal, že obec nevytvořila různé školy pro různá etnika. Proti rozhodnutí bylo podáno odvolání, které však bylo zamítnuto.

5.4.4. ERRC a Romani Baht proti Ihtimanské škole (2004)

Výlučně romská škola v Ihtiman se nachází v blízkosti romské čtvrti Iztok. Do školy dochází děti do první až osmé třídy. Celkem je tam okolo 700 žáků. Zřízeny jsou tři předškolní třídy, tři první třídy, čtyři druhé třídy, tři třetí třídy, dvě páté, tři šesté, dvě sedmé a dvě osmé třídy. Materiální podmínky školy jsou znatelně horší než na jiných Ihtimanských školách. Není zde ústřední vytápění. Zřízeny jsou také speciální třídy pro zdravotně postižené děti.

Řízení bylo zahájeno jménem ECCR a RBF. Žaloba se domáhala určení, že děti jsou vzdělávány v segregovaném prostředí a dostává se jim méně kvalitního vzdělání ve srovnání s jinými běžnými základními školami. Žalobci navrhovali, aby soud rozhodl, že jsou tamní děti oběťmi diskriminace a zakázané segregace a požadoval po soudu zavření této instituce. Žalovanými byla samotná škola, obec Ihtiman a Ministerstvo školství a vědy. Žaloba byla zamítnuta.

5.4.5. Romani Baht proti Blagoevgradské škole pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (2005)

Více než 85% žáků školy pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami jsou Romové. S rodiči se vedly pohovory, zda by chtěli své děti přehlásit na normální školu. Většina rodičů odpověděla záporně, protože by přišli o zvláštní příspěvky, který jim škola poskytovala. Příspěvky zahrnovaly jídlo zdarma, oblečení a léky. Rodiny dětí jsou velmi chudé a příspěvky potřebují. Rozhovory byly provedeny s 19 rodinami dětí zapsaných na této škole. Rodiče uvedli, že si nepamatují podepisování souhlasu se zařazením dítěte do této školy. 14 z 19 rodin si ani neuvědomovalo, že se jedná o speciální školu. Vypadalo to, že měli informaci, že je tato škola pro chudé děti.

Romani Baht vedlo rozhovory také se 14 dětmi. Uvedly, že si nevybavují žádné testy, pouze „*je před několika měsíci vyšetřil doktor*“. Nepodařilo se však zjistit, o jaké lékařské vyšetření se mělo jednat. Byly vytipovány rodiny, kde rodiče prošli vzděláním na stejné škole. V některých případech chodili na školu všichni sourozenci. Také nepedagogičtí pracovníci (většinou Romové) měli na stejné škole zapsané děti.

Je třeba uvést, že děti zůstávají ve škole do osmé třídy, po jejímž absolvování ale nezískají osvědčení, takže prakticky nemohou pokračovat v dalším vzdělávání. Rodiny však uvedly, že raději nebudou proti zápisu do této školy bojovat, protože by přišly o příspěvky.

Právní tým NGO Romani Bath jménem této organizace podal žalobu, ve které uvedl, že právo dětí na vzdělání bylo porušeno, zejména romských dětí, což znamená diskriminaci z důvodu etnicity. Žalovanými jsou samotná škola a Krajský školský inspektorát. Zpočátku bylo nejasné postavení Romani Bath jako žalobce, když byla porušena práva mnoha jiných obětí. Se soudem vedla organizace dlouhou korespondenci. Po vyřešení tohoto problému soud rozhodl, že škola není právní osobou a nelze ji žalovat, žalovaným proto zůstal sám Krajský školský inspektorát.

Proti rozhodnutí bylo podáno odvolání k vyššímu soudu, protože školský zákon dává školám postavení právnických osob. Případ však žalobce prohrál a dále v něm nebylo pokračováno.

5.4.6. ERRC proti 103. sofijské škole, městu Sofia a Ministerstvu školství (2005)

Škola v sofijské romské čtvrti Philipovtzi vzdělává děti v první až dvanácté třídě. Ve škole je asi 450 žáků. Je ve velmi špatném stavu. Většina žáků chodí do první až sedmé třídy. V osmém až dvanáctém ročníku je pouze po jedné třídě. Tyto třídy navíc nedosahovaly minimálního počtu žáků, které stanovilo Ministerstvo školství a vědy. Proto zde byly i případy zápisu dětí, které fakticky školu vůbec nenavštěvovali.

Během minulého školního roku ukončilo jedenáctou třídu pouze sedm dětí. Ostatní nesložili zkoušky a budou muset ročník opakovat. Počet postoupivších dětí je však nedostatečný pro vytvoření nové třídy. Třída byla proto zavřena a žáci byli přesunuti do 75. školy ve Fakultetě. Obvody obou škol k sobě nemají blízko; Philipovtzi se nachází v oblasti Liulin a Fakulteta v oblasti Krasna Polyana. Děti však byly přesunuty do této segregované školy místo do jiných možných škol v oblasti Liulin. V této oblasti je mnoho škol, které by mohly žáky snadno přijmout.

Případ byl zahájen jménem ERRC. Žaloba obsahovala tvrzení, že děti jsou vzdělávány v segregovaném prostředí a dostává se jim méně kvalitního vzdělání ve srovnání s běžnými školami. Žaloba navrhovala, aby soud určil, že jsou žáci oběťmi segregace jako formy zakázané diskriminace a aby toto školské zařízení zavřel. Žalovanými jsou škola, město Sofia a Ministerstvo školství a vědy.

Soud rozhodl, že romské děti, které navštěvovaly, a stále navštěvují danou školu, byly a jsou vystavováni segregaci a nerovnému zacházení, a že **jejich právo na integrované vzdělávání je porušeno.**

5.5. Slovensko

5.5.1 Poradňa pre občianske a ľudské práva proti Základní škole s mateřskou školou v Šarišských Michaľanoch a obci Šarišské Michaľany (2012)

Tento případ je vůbec první na Slovensku, kdy byla podána kolektivní žaloba podle slovenského antidiskriminačního zákona.

Základní škola v Šarišských Michaľanoch poskytovala vzdělání romským žákům v první až sedmé třídě ve výlučně romských třídách (běžných, nikoli zvláštních), které se nacházely na samostatném patře školní budovy. Romské děti nemohly chodit na oběd do školní jídelny.

Základní škola, která Romy takto segregovala, byla určena pro žáky ze dvou vesnic – Ostrovany a Šarišské Michaľany. Romské děti z Ostrovan navštěvovaly segregované třídy od devadesátých let a většina romských žáků z Šarišských Michaľan do nich byla přeřazena ve školním roce 2008/2009 pod tlakem neromských rodičů, kteří začali své děti přehlašovat do výlučně neromské školy v sousední vesnici. V té době bylo na škole zhruba stejné procento romských i neromských žáků.

Poradňa u soudu argumentovala, že *“vytvořením oddělených tříd pro žáky romského původu byla porušena zásada rovného zacházení a žalovaný tím diskriminoval romské děti z důvodu jejich etnického původu...”*

Dále Poradňa argumentovala následujícím:

1. Důraz na fyzické oddělení romských dětí, které snižovalo jejich lidskou důstojnost; „materiální“ diskriminace Romů byla až sekundárním aspektem (nižší kvalita výuky, žádné domácí úkoly apod.)
2. Silná podpora inkluzivního vzdělávání – spojení desegregace s potřebným představením principů inkluzivního vzdělávání; zdůraznění toho, že jenom inkluzivní vzdělávání zaručuje výkon garantovaného práva na vzdělání

3. Zdůraznění dopadu problematiky na slovenské vzdělávání a „momentum“, který může rozhodnutí do společnosti přinést. Poradna požadovala, aby soud určil, že umístění romských dětí do oddělených tříd v základní škole představuje diskriminaci z důvodu jejich etnicity a aby stanovil škole povinnost nápravy tohoto nerovného zacházení včetně umístění romských dětí od příštího školního roku do tříd s neromskými žáky a povinnost zveřejnění rozhodnutí ve slovenských Učitelských novinách, aby byl posílen preventivní účinek.

Škola uvedla, že důvody vytvoření tříd pro romské žáky nebyly rasově motivované, cílem bylo přistupovat k dětem ze sociálně znevýhodněného prostředí individuálně, protože tyto děti mají větší pravděpodobnost vzdělávacích obtíží. Výukové metody měly podpořit chápání látky na nižší úrovni, protože tyto děti nemají nikoho, kdo by jim pomohl s domácí přípravou a je proto třeba, aby se co nejvíce látky naučily přímo ve škole. Škola zdůrazňovala, že separace je pouze dočasným vyrovnávacím opatřením ve prospěch znevýhodněných romských dětí.

Okresní soud v Prešově rozhodl ve prospěch žalobce dne 5. prosince 2011. Žalování se proti rozhodnutí odvolali a konečné rozhodnutí bylo vydáno 30. října 2012. Krajský (odvolací) soud potvrdil rozhodnutí soudu prvního stupně (pouze zamítl žádost na publikaci rozhodnutí v Učitelských novinách).

Z rozhodnutí krajského soudu:

„Žalovaná škola, stejně jako druhý žalovaný, uváděli argumenty pro segregovanou výuku romských dětí, které považovali za „praktické“ (např. měli souhlas rodičů romských dětí, romské děti spolu vychází lépe, bez konfliktů s neromskými dětmi, romské děti „nezdržují“ ne-romské žáky ve výuce, romské děti takto dosahují lepších výsledků atd.) Tím shrnuli čistě segregační argumenty, které jsou velmi vzdálené od tak potřebného inkluzivního přístupu, a jedná se o argumenty, dle názoru odvolacího soudu, zjevně ve prospěch nežádoucího status quo, který není přínosný pro společnost, který se každý snaží změnit a který pomalu, ale s pravděpodobností blížící se jistotě, vede k zesílení napětí mezi romskou a neromskou populací...“

„V souvislosti s jednáním napadené školy nemají romské děti téměř žádnou šanci být rovnocenně připraveni na standardní vyšší vzdělání. I když s obtížemi dokončí základní vzdělání, jsou oproti ne-romským dětem znevýhodněny, s tím rozdílem, že jsou na vyšší vzdělání (ne)připravováni společně pod nálepkou „sociálně znevýhodněného prostředí“ používané k vyvarování se zdání segregace.“

„Jak již bylo uvedeno, lidé se většinou obávají nového, nebo uvedení nového do praxe. Tyto obavy mohou být důsledkem předsudků nebo nedostatku informací. Lidé se mohou obávat, že romské dítě nezapadne do zbytku skupiny, že bude vyčleněno a ponižováno, což sníží jeho sebevědomí a sebedůvěru. Rodiče ne-romských dětí se mohou obávat, že děti, které vyžadují zvláštní pozornost, budou brzdit rozvoj zdravých jedinců nebo že se těmto nedostane dostatečná pozornost právě z důvodu, že se učitelé budou více věnovat romským dětem, které jsou s látkou pozadu. Uvedené v souhrnu vychází z celkového přesvědčení, že ne-romské děti patří do běžných tříd a zbytek žáků patří do zvláštních škol. Odvolací soud však zdůrazňuje, že ty děti, které od raného věku navštěvovaly inkluzivní školy, považují rozdílnost svých spolužáků za něco přirozeného, oproti dětem v neinkluzivních školách, které jsou umístěny do výlučně romských skupin.“

„Odvolací soud se nemůže zbavit zdání, že většinovou populací mlčky prostupuje názor, že romské třídy jsou normálním řešením. Překvapivě najdeme tuto myšlenku i u vzdělaných lidí, přestože se z právního pohledu zjevně jedná o dlouhodobě neefektivní přístup k romským dětem od raného věku. Pokud jsou děti již v předškolním věku ponechány na milost svému nepříznivému sociálnímu prostředí, nemůže být později očekávána změna kvality vzdělávání romských dětí. V tomto kontextu není jednání školy nic jiného než provizorní řešení tohoto problému.“

„Odvolací soud vyslovuje kritický názor, že napadená škola s romskými žáky demonstrativně nezachází jako s nositeli práv, ale spíše jako s objekty práva.“

„Vytvoření romských tříd je na úkor lidské důstojnosti“... „Z právního hlediska na základě zásady rovnosti a lidské důstojnosti shledává odvolací soud nežádoucí skutečnost segregace na napadené škole.“

5.6. Česká republika

5.6.1. Suchý proti České republice (2012)

Pan Suchý (žalobce) žádal u soudu prvního stupně, aby byl žalovaný (Ministerstvo školství zastupující Českou republiku) povinen zaslat mu dopis, ve kterém by se omluvil za diskriminaci žalobce z důvodu jeho etnicity, které se žalovaný dle jeho názoru dopustil tím, že byl umístěn do zvláštní školy (v letech 1985-1995), protože údajně nebyl schopen zvládnout osnovy běžného vzdělávání. Požadoval také náhradu nemateriální újmy ve výši 500.000Kč.

Městský soud v Praze žalobu zamítl. Rozhodl, že zápis žalobce do zvláštní školy byl odůvodněný a proběhl v souladu se zákonem na základě několika opakovaných diagnostických vyšetření a skutečnosti, že žalobce v některých ročnících propadl a musel je opakovat. Soud dále rozhodl, že se nejednalo o diskriminaci, protože žalovaný postupoval v souladu s tehdejšími zákony a vzal v potaz mentální úroveň žalobce a také, že žalobce nevyrostal v romské rodině, ale v ústavní péči, a některé znaky romské etnicity se na něj tedy nepřenesly.

Žalobce se odvolal k Vrchnímu soudu v Praze s odkazem na zjištění nepřímé diskriminace v rozhodnutí ECtHR v případě D.H. a další proti České republice. Vrchní soud potvrdil rozhodnutí prvního stupně. Připustil zranitelnost romských osob a respekt k judikatuře ECtHR. Rozhodl však, že i přes skutečnost, že platní zákony v té době poškozovala Romy, je třeba brát v potaz také zvláštnosti každého případu. Uvedl, že v tomto konkrétním případě nebylo důvodem pro rozdílné zacházení diskriminace, ale mentální zdravé žalobce.

Žalobce podal dovolání k Nejvyššímu soudu. Žádal zrušení rozhodnutí Vrchního soudu a vrácení věci k dalšímu řízení. Dovolání bylo **zamítnuto**.

Zdůvodnění:

- Nejvyšší soud odkázal na svou předchozí judikaturu, ve které uvádí, že rozhodnutí ECtHR je závazné pouze pro účastné strany a nevytváří precedent. Pokud je českými soudy aplikována judikatura ECtHR, je třeba ji vykládat ve světle výkladu ECtHR
- **Ratione temporis** – Soud uvedl, že žalobce byl do zvláštní školy přeřazen v roce 1985, kdy nebyla ECHR pro Československou federativní republiku (ČSFR) aplikovatelná. ČSFR tuto úmluvu ratifikovala 18. března 1992. Žalobce se proto nemohl domáhat porušení práva podle ECHR před tímto datem.
- Úmluva o eliminaci rasové diskriminace – sama o sobě není před českými soudy účinná, protože ustanovení o vzdělání nemají přímý účinek.
- **Odkaz na Ústavní soud ČR** – Nemůže být dovozováno, že dostačuje, když osoba, která namítá diskriminaci v přístupu k službám, prohlásí, že došlo k domněle diskriminačnímu jednání. Tato osoba musí také dokázat, že s ní nebylo zacházeno obvyklým, nediskriminačním způsobem. Pokud toto tvrzení není prokázáno, nemůže nárok uspět. Mělo by navíc být namítáno, že k diskriminačnímu jednání došlo z důvodu rasy nebo etnického původu. Motivaci není třeba prokazovat, protože pokud je prokázáno diskriminační jednání, je presumována. Jedná se o vyvratitelnou domněnku. Důkazní břemeno ale neleží výlučně na žalovaném. Také žalobce nese břemeno nároku a tedy i důkazu. Pokud žalobce unese své důkazní břemeno, je

následně na žalovaném, aby vyvrátil předpoklad diskriminačního jednání. RED musí být aplikována v mezích spravedlivého procesu.

- Odkaz na rozhodnutí Nejvyššího soudu (21 Cdo 246/2008) – **přesun důkazního břemene se neaplikuje na celé tvrzení diskriminačního jednání.** Žalovaní musí pouze prokazovat, že rozdílné zacházení nebylo vedeno diskriminačním motivem.
- Odkaz na tři rozhodnutí ECtHR ve věci diskriminace Romů ve školství - **D.H. proti ČR, Sampanis proti Řecku, Orsus proti Chorvatsku.**
- V případě D.H. byl důkaz nepřímé diskriminace *prima facie* dovozen ze statistických dat, které ukazovaly, že 50-70% žáků zapsaných do zvláštních škol na Ostravsku byly Romové. Naproti tomu v případě Orsus bylo na základní škole v Macinci 44% žáků romského původu a 73% navštěvovalo výlučně romské třídy. V Podturenské základní škole bylo Romů 10% a 36% z nich navštěvovalo výlučně romské třídy. Nejvyšší soud proto považuje většinu, tedy více než 50% žáků, za hranici, kdy může statistika sloužit jako důkaz *prima facie* v případech nepřímé diskriminace.
- Nejvyšší soud dále popisoval vztah ECtHR ke statistickým datům jako důkazu (Hoogendijk proti Nizozemí, Zarb Adami proti Maltě).
- Ve školním roce 1985/1986, kdy byl žalobce umístěn na zvláštní školu, navštěvovalo zvláštní školy 40% romských žáků v rámci ČSFR, 30% v ČR a 38% ve východočeském kraji. **Nejvyšší soud proto rozhodl, že zde není důkaz prima facie nepřímé diskriminace.**
- Vzhledem k uvedenému Nejvyšší soud považoval za nutné dokázat rozdílné zacházení jiným způsobem. Podle názoru soudu se tak nestalo a žalobce neunesl své důkazní břemeno, když se opíral pouze o statistická data.
- Nejvyšší soud s odkazem na případ D.H. uvedl, že rozdílné zacházení sledovalo legitimní cíl a existovaly dostatečné mechanismy, které braly v potaz kulturní a jazykové rozdíly romské populace a její zranitelnosti. Nejvyšší soud uvedl, že tyto mechanismy fungovaly již v době zápisu žalobce do škol – diagnostické testy, možnost odvolání, možnost návratu do běžné základní školy. Soud uznal, že jazykové a kulturní rozdíly nemusí být v diagnostických testech dostatečně reflektovány. Zvažoval však, zda mohou být tato specifika použita na případ žalobce, který od dvou let v romské rodině nevyrostal (sociální rozdíly měly v ústavní výchově vymizet).
- Ve světle svých zjištění Nejvyšší soud nemohl určit, že by byl žalobce *a priori* znevýhodněn pouze na základě své etnicity. Uvedl, že ECtHR v rozhodnutí D.H. nestanovil, že by národní soudy neměly brát v potaz individuální okolnosti případu. ECtHR navíc uvedl, že národní soudy se mohou lépe dostat k odpovídajícím případům.
- Podle Nejvyššího soudu sledovalo rozdílné zacházení legitimní cíl (vyrovnání mentálního postižení žalobce) a použitý prostředek (umístění do zvláštní školy) byl přiměřený.

5.7. Řecko

Na národní úrovni není v Řecku žádná judikatura na dané téma. Dvě soudní rozhodnutí ECtHR byly popsány v kapitole 5.

5.8. Rumunsko

Rumunská judikatura na segregaci ve vzdělávání byla vytvořena nikoliv soudy, ale Národní radou boje proti diskriminaci (angl. zkr. NCCD).

5.8.1. Ciurescu Pompiliu proti Daba Lenuța (2010)

Žalovaný, učitel na dané škole, odmítl přijmout do své třídy mladou romskou žákyni (dceru žalobce), která proto nemohla dva až tři týdny chodit do školy a byla situací velmi traumatizovaná. Jen díky intervencím místního školského inspektorátu a místních novinářů umožnily dívce do školy docházet. Otec podal trestní oznámení, včetně návrhu na náhrady škody dle rumunského občanského zákoníku (§998-1000) a stížnost k národnímu tzv. equality body (těleso rovného zacházení). V rámci trestního řízení uložil státní zástupce v Judecătoria Strehaiia pokutu ve výši 100 rumunských lei (zhruba 25€) za odmítnutí služby, které poškodilo zájmy osoby (§246 rumunského trestního zákoníku). Equality body návrh pro nedostatek důkazů odmítlo. V civilním řízení rozhodl soud prvního stupně v Judecătoria Strehaiia ve prospěch žalobce a stanovil žalovanému povinnost zaplatit společně s místním školským inspektorátem 1.500 lei (cca 360€) za psychickou újmu. Žalobce i žalovaný se odvolali. Soud druhé instance v Mehedinti zvýšil v únoru 2010 náhradu škody na 5.000€.

Odvolací soud Craiova aplikoval na případ antidiskriminační zákon ve spojení s obecnými ustanoveními občanského zákoníku a zjistil, že: byl prokázán protiprávní skutek, když učitel odmítl přístup žákyně do třídy a přitom ji urážel. Tato situace vedla k porušení práva na vzdělání žalobce a souvisejících škod. Soud uvedl, že výše škod musí být přiměřená způsobené škodě a že trauma způsobené marginalizací menšiny a jejím odmítnutím, stejně jako skutečností, že učitelovo jednání vážně narušilo vzdělávací proces, odůvodňuje vyšší náhradu škod. Proto žalobci přiznal náhradu ve výši 10.000€. Toto rozhodnutí je konečné.

5.8.2. Desegregační případ v Craiova (2009)

V roce 2006 podaly dvě nevládní organizace, Romani CRISS a Amaro Suno, stížnost k NCCD s tím, že romští žáci první, třetí a páté třídy ve škole č. 19 v Craiova byli segregováni. Vyšetřovací tým vyslaný NCCD nevyslechl všechny zúčastněné strany a NCCD rozhodla, že skutečnosti uvedené ve stížnosti nejsou diskriminací, aniž by toto své rozhodnutí zdůvodnila (statistikami, jednáními, svědectvími), (rozhodnutí NCCD č. 395 ze dne 14. ledna 2008). Stěžovatelé se proti rozhodnutí odvolali a požadovali jeho zrušení a vrácení stížnosti zpět k NCCD s požadavkem efektivního a nestranného vyšetření, analýzy „etnické nerovnosti“ v rozmístění dětí ve třídách, aplikace zásady sdíleného důkazního břemene a analýzy dopadu etnické segregace na kvalitu vzdělávání. Odvolací soud se s argumenty stěžovatelů ztotožnil, rozhodnutí zrušil a požadoval po NCCD nové vyšetření případu.

5.8.3. Romani CRISS proti škole č. 55 Josika Miklos (2008)

Základní škola Josika Miklose má 155 žáků, z nichž 87 jsou Romové, což odpovídá 56% všech žáků na škole. Ve druhém ročníku jsou žáci rozděleni do dvou tříd. Ve školním roce 2006/2007 bylo ve třídě IIA 8 Romů ze 14 žáků a ve třídě IIB byli všichni žáci Romové. Ředitel školy vysvětloval, že rozdělení je prováděno na základě studijních výsledků, ne etnicity.

Školský inspektorát posoudil situaci jako školní segregaci, ředitel však znovu opakoval, že situace vznikla na základě výsledků žáků.

NCCD jednomyslně rozhodla, že oddělení romských dětí je diskriminací ve smyslu vyhlášky 137/2000 a po škole požadovala nápravu situace.

5.8.4. CRISS proti Škole automechaniků a Romani CRISS proti Sportovní střední škole (2007)

V těchto případech NCCD poprvé shledala přímou a nepřímou diskriminaci romských dětí ve vzdělávání (rozhodnutí 103/24.06.2007 a 338/03.09.2007).

V odůvodnění NCCD uvedla, že na začátku školního roku byly zřízeny výlučně dvě romské třídy (právě na základě etnicity). Tato situace byla v rozporu s Úmluvou o ochraně práv dítěte a Mezinárodním paktem pro eliminaci všech forem rasové diskriminace.

Rozhodnutí 338/2007 zdůraznilo, že vytváření oddělených tříd dětí na základě etnického původu je nepřímou diskriminací, která je zakázána také vyhláškou 1540/2007 proti segregaci, které ovlivňuje kvalitu vzdělávání a nerovný přístup ke vzdělání.

5.8.5. NCCD proti Macinské škole, vyšetřování z úřední povinnosti (2006)

V obci Macin, v kraji Galati byly vytvářeny oddělené třídy pro romské děti. NCCD zahájila sama z úřední povinnosti vyšetřování a v roce 2006 rozhodla. V rozhodnutí 75/02.03.2006 varovala ředitele školy a žádala po něm, aby školní segregaci ukončil.

5.8.6. Romani CRISS proti škole v Cehei (2003)

Jde o první rozhodnutí, kdy veřejná rumunská instituce uznala, že segregace romských dětí ve škole je diskriminací.

Okolnosti případu mohou být shrnuty takto: v Cehei, okres Salaj, byly dvě školy. V jedné budově studovali výhradně ne-romské děti, zatímco v druhé budově byly jen romské třídy. NCCD ve svém rozhodnutí č. 218/23.06.2003 zdůraznila, že takové oddělení nelze provést ani na základě výsledků žáků. Stav v hlavní budově byl navíc o dost lepší, než ve vedlejší budově, kde studovali Romové. Výsledkem rozhodnutí bylo varování školy, aby rozdílného zacházení zanechala. NCCD v rozhodnutí zdůraznila, že segregace je „závažnou formou diskriminace“.

Je třeba zmínit, že doposud jediný případ byl sankcionován varováním. Stížnost na segregaci na základní škole v Cehei byla podána organizací Romani CRISS v březnu 2003. NCCD ve svém rozhodnutí č. 218 ze dne 23. června 2003 rozhodla, že se jednalo o diskriminaci a škola v Cehei dostala oficiální varování.⁸⁹

5.8.7. NCCD proti škole č. 1 v Glině, škole č.1 a 2 z Jilavy, okres Ilfov

NCCD neshledala diskriminaci v případě, kde byly romské děti oddělené od ne-romských dětí na základě bydliště, shledala ale segregaci ve vzdělávání v případě, kdy škola vytvořila dvě čtvrté třídy v rámci jedné školy (jednu výlučně romskou a jednu výlučně ne-romskou).

Případ se stal v Glině, okres Ilfov. Na základní škole č. 1 byly v jedné budově zřízeny dvě čtvrté třídy. Do jedné chodilo 17 romských žáků, do druhé 18 neromských žáků. Ředitel školy zdůvodňoval toto rozhodnutí tím, že romské děti **přišly z jiných mateřských škol**, lépe se mezi sebou znají, a proto by měly pokračovat společně.

Další případ v Glině je spojen se školou č. 3 ve čtvrti Bobesti, kde byli všichni žáci romského původu. Výuka probíhala v romském jazyce, žáci se učili romské tradice a historii, vše se souhlasem rodičů, kteří jej udělili před třemi roky.

NCCD si vyžádala stanovisko inspektorátu v Ilfov. Ve stanovisku inspektorát uvedl, že si je vědom geografické segregace, která však nevznikla rozhodnutím inspektorátu, ale podmínkami prostředí. Ministerstvo školství zdůvodnilo situaci historickým osídlením oblasti výlučně Romy, proto také pouze Romové navštěvovali školu č. 3.

---

⁸⁹ Gabriel Andreescu, Analytická zpráva Phare RAXEN_Vzdělávání menšin, Zpráva o menšinovém vzdělávání v rumunsku (2004), Vídeň, dostupný z: http://www.pedz.uni-mannheim.de/daten/edz-b/ebr/04/AR_minority-education_ROM.pdf (v angličtině)

NCCD zjistila porušení práva na vzdělání romských dětí v případě základní školy č. 1 v Glině a sankcionovala ho varováním. Porušení práva na vzdělání však neshledala v případě školy č. 3.

Kapitola 6   Prokazování nároku

6.1. Přesun důkazního břemene

Sdílené důkazní břemeno je aplikováno jak CJEU, tak ECtHR. Podle judikatury ECtHR je prokázáno tvrzení žalobce, pokud se jeví důvěryhodně a odpovídá dostupným důkazům a pokud stát nenabídne alternativní vysvětlení.

Podle čl. 8 RED musí navrhovatel tvrdit takové skutečnosti, ze kterých může být usuzováno na přímo nebo nepřímou diskriminaci, aby bylo důkazní břemeno přesunuto na odpůrce, který pak prokazuje, že zásada rovného zacházení nebyla porušena. Z formulace RED je zřejmé, že žalobci nestačí pouze tvrdit, že došlo k diskriminaci, musí předložit takové důkazy, ze kterých lze diskriminaci *předpokládat*.

Osoba údajně diskriminující může nařčení vyvrátit dvěma způsoby. Buď může tvrdit, že žalobce ve skutečnosti není v podobné nebo srovnatelné situaci jako „komparátor“, nebo že rozdílné zacházení nevzniklo z důvodu chráněného znaku, ale na základě jiných objektivních rozdílů. Pokud se žalovanému nepodaří vyvrátit předpoklad diskriminace, musí rozdílné zacházení zdůvodnit tak, aby bylo objektivně ospravedlnitelné a přijatá opatření byla přiměřená.

Některé skutečnosti nemusí být prokázány: to, že „pachatel“ chtěl diskriminovat nebo že byl motivovaný předsudkem.⁹⁰ U CJEU nemusí být jasně identifikovatelná oběť, zatímco u ECtHR ano.

Není potřeba prokázat, že daný předpis nebo praktika měl/a za cíl diskriminační zacházení. I pokud se jedná o dobře míněnou praxi, pokud znevýhodňuje určitou skupinu, jedná se o diskriminaci.⁹¹

V případě Fery zkonstruoval CJEU skutečnosti, ze kterých může být předpokládána přímá diskriminace. Případ se týkal společnosti Fery, jejíž ředitel veřejně prohlásil, že nebude zaměstnávat osoby marockého původu, protože si to jeho klienti nepřejí. Belgické equality body zahájilo z úřední povinnosti řízení a případ dalo k soudu. Belgický soud předložil CJEU předběžnou otázku, zda může mít veřejné prohlášení s diskriminujícím obsahem za následek přesun důkazního břemene. Equality body nemělo konkrétní oběť, která by se u společnosti Fery marně ucházela o práci.

CJEU konstatoval, že „skutečnost, že zaměstnavatel veřejně prohlásí, že nebude přijímat osoby určitého etnického nebo rasového původu, zjevně odradí určité uchazeče od žádosti o práci a bude jim tedy bránit v účasti na trhu práce, což zakládá přímou diskriminaci (...). Existence takovéto přímé diskriminace není závislá na identifikaci konkrétní oběti.“⁹² CJEU tedy zaujal stanovisko, že takové veřejné prohlášení je dostatečným důkazem k předpokladu diskriminace a má proto za následek přesunu důkazního břemene. Jak soud

⁹⁰ Agentura základních práv (FRA) a Rada Evropy (CoE), Manuál k evropskému antidiskriminačnímu právu (2010), str. 127, dostupný z: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1513-handbook-non-discrimination-law_EN.pdf (v angličtině)

⁹¹ Ibid

⁹² Feryn NV, Evropský soudní dvůr, stížnost č. C-54/07, odst. 25, rozhodnutí druhého senátu ze dne 10. července 2008, dostupný z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62007J0054:EN:HTML> (v angličtině)

uvedl, „je tedy na zaměstnavateli, aby prokázal, že neporušil zásadu rovného zacházení, což může provést tak, že dokáže, že přijímací praxe do jeho společnosti neodpovídá veřejným prohlášením.“⁹³ Jinými slovy je dle případu Feryn možné prokázat, že určitá legislativa nebo politika byla diskriminační, aniž by byla známá konkrétní oběť.⁹⁴

Nedávné rozhodnutí CJEU v případě Meister zdůrazňuje praktické problémy přesunu důkazního břemene. I když se jednalo zejména o věk a pohlaví paní Meister, byl vzat v potaz také její rasový původ.⁹⁵

Paní Meister byla ruské národnosti. Narodila se v roce 1961. Získala ruský diplom v „systémovém“ inženýrství, který byl v Německu uznán jako ekvivalent německého titulu univerzity aplikovaných věd. Společnost Speech Design zveřejnila postupně dva inzeráty s podobným obsahem, že hledá „zkušeného softwarového vývojáře“. Paní Meister se na základě obou inzerátů o práci ucházela. Její žádosti byly odmítnuté, aniž by byla pozvaná na osobní pohovor a aniž by jí byl sdělen důvod odmítnutí. Protože podle jejího názoru splňovala všechny podmínky inzerátu, domnívala se, že s ní bylo zacházeno méně příznivým způsobem než s osobami ve srovnatelné situaci z důvodu věku, pohlaví a etnického původu. Podala k německému soudu žalobu na náhradu škody za diskriminaci v zaměstnání a požadovala složku přijatého zaměstnance, aby mohla dokázat, že je více kvalifikovaná než tato osoba. Soud podal k CJEU předběžnou otázku, zda mu právo EU umožňuje přístup k informacím, zda zaměstnavatel přijal jiného zaměstnance, a pokud ano, na základě jakého kritéria. Soud se navíc dotazoval, zda zakládá předpoklad, že došlo k diskriminaci žalobkyně, situace, kdy zaměstnavatel odmítne tyto informace poskytnout.

CJEU rozhodl, že pouze pokud žalobce předloží fakta nezbytná k předpokladu diskriminace, musí žalobce prokázat, že k porušení zásady nediskriminace nedošlo. Jak už soud několikrát judikoval, je otázka předpokladu diskriminace věcí národních soudních orgánů podle národních zákonů nebo praxe.

Paní Meister předložila důkazy o méně příznivém zacházení (znevýhodnění). Dokázala, že i když měla dostatečnou kvalifikaci, nebyla pozvána k pohovoru na pozici, kterou Speech Design dvakrát inzeroval. Dokázala také své pohlaví, věk a etnický původ. Její osobní data – slovansky znějící ženské příjmení, občanství, místo a datum narození – prozrazovala její pohlaví, věk a etnický původ, takže rozumná osoba musela vědět, že je ženou jiné než německé etnicity ve věku 46 let.⁹⁶ Přestože byly chráněné znaky dostatečně prokázány, nestačily k prokázání diskriminace, protože žalobkyně neidentifikovala komparátora.

Musela být tedy zodpovězena otázka, zda žalobkyně unesla důkazní břemeno, i když neoznačila komparátora. Bez pochyby udělala vše, co bylo v jejích silách, aby komparátora identifikovala. Požadovala složku osoby, která nakonec byla přijata, a svědectví zástupce společnosti Speech Design o přijímacím řízení. Neunesení důkazního břemene žalobkyně je proto přičitatelné Speech Design. Národním soudům zbývají tři možnosti: 1. ze všech doložených skutečností a okolností předpokládat, že k diskriminaci došlo a přenést důkazní břemeno; 2. při nedostatku skutečného komparátora založit rozhodnutí na hypotetickém

---

⁹³ Ibid, odst. 31-32

⁹⁴ Agentura základních práv (FRA) a Rada Evropy (CoE), Manuál k evropskému antidiskriminačnímu právu (2010), str. 127, dostupný z: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1513-handbook-non-discrimination-law_EN.pdf (v angličtině)

⁹⁵ Galina Meister proti Speech Design Carrier Systems, stížnost č. C-415/10, dostupný z: <http://csdle.lex.unict.it/docs/labourweb/Judgment-in-case-C-41510---Galina-Meister-v-Speech-Design-Carrier-Systems-GmbH/3207.aspx> (v angličtině). Analýza případu Meister vychází z článku Lilly Farkas, *Jak dojít k dobrému cíli špatnou cestou? Důsledky rozhodnutí: Příklad Meister v Přehledu evropského antidiskriminačního práva*, listopad 2012, str. 23, dostupný z:

http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/antidiscrimination_lawreview15_en.pdf (v angličtině)

⁹⁶ Ibid, odst.21.

komparátorovi, nebo 3. žalobu zamítnout. Pro litigátory segregačních případů toto rozhodnutí znamená, že může být potřeba zajistit informace také o etnickém složení integrovaných škol.

Důkazní břemeno se nepřesouvá v trestním řízení a obecně všude tam, kde jsou veřejné orgány odpovědny za zjištění skutečností. Jinými slovy, důkazní břemeno se vždy přesouvá v civilním řízení, ale ne nutně v jiných řízeních. Obětem v těchto jiných řízeních však lze doporučit, aby také poskytly všechny základní relevantní informace.

Kroky k určení diskriminace, na čemž závisí přesun důkazního břemene, zahrnují:

0. Příklad spadá pod národní antidiskriminační právo a ustanovení o přesunu důkazního břemeno se na něj bude aplikovat. (Poznámka: přesun důkazního břemene se nepoužije v trestních a některých správních řízeních. V trestních řízeních musí být obecně prokázán úmysl, a to nade vší pochybnost.)
1. Oběť musí ukázat přesvědčivý případ diskriminace, který vypadá na první pohled uvěřitelně (tzv. případ *prima facie*). Oběť tedy musí ukázat, že s ní bylo nepříznivě zacházeno v důsledku chráněné charakteristiky. Např. nebyla přijata do školy, protože je Rom/ka.
2. Pokud oběť úspěšně prokáže *prima facie* případ diskriminace, přesune se důkazní břemeno na žalovaného. Po přesunu je na žalovaném, aby diskriminační jednání zdůvodnil, nebo prokázal, že *prima facie* případ není pravdivý, jinak je odpovědný za diskriminaci. Zdůvodněním mohou být výjimky podle evropského práva.
3. Oběť musí argumenty žalovaného vyvrátit v rámci své obrany.

ECtHR se zabýval přesunem důkazního břemene podle RED v rozhodování případu vzdělávání romských dětí. V případě D.H. a ostatní proti České republice Velký senát stanovil, že nepřímá diskriminace porušuje ECHR. Pokud tedy stěžovatel úspěšně dokáže, že se jedná o diskriminační případ *prima facie*, je na státu, aby prokázal, že se o diskriminaci nejedná; úmysl není k prokázání porušení nezbytný. Pokud jde o hodnocení dopadu určitého opatření nebo praktiky na jednotlivce nebo skupinu osob, mohou být použita statistická data. Statistiky jsou k dokázání případu *prima facie* nepřímé diskriminace dostatečné, pokud se po kritickém zhodnocení ukáží být spolehlivé a vypovídající. Soud však potvrdil, že statistiky nemusí být nutnou podmínkou pro zjištění nepřímé diskriminace.

V rámci svého konceptuálního rámce může RED poskytovat silnou ochranu proti segregaci a institucionální diskriminaci romských dětí ve školství. Koncepte diskriminace podle RED se zdá být výhodnější pro ochranu práv než koncepte obsažená v ECHR. CJEU se navíc jeví jako velmi vhodný soud k posuzování takových případů. Zaprvé, vzdělání je sociální právo. Oproti ECtHR měl CJEU dostatek příležitostí rozhodovat případy hospodářských a sociálních práv, stejně jako diskriminační případy, i když donedávna založené pouze na pohlaví a národnosti. Právě „národnostní“ případy umožňují použití důkazů, jako jsou statistiky, a soud má proto zkušenost s jejich posuzováním. Zadruhé, nejde jen o tři hlavní rozdíly v konceptu diskriminace, CJEU se zdá být zásadovější při uvádění teorie do praxe a aktivnější v poskytování účinné soudní ochrany obětem diskriminace prostřednictvím např. přesunu důkazního břemene v případech nepřímé genderové diskriminace. Zatřetí, zatímco ECtHR může rozhodnout o odpovědnosti pouze státu v rámci mezinárodního práva, CJEU může prostřednictvím předběžných otázek „dosáhnout“ na všechny orgány a osoby v domácích sporech. Rozhodnutí CJEU tak přímo ovlivňuje osoby odpovědné za segregaci, stejně jako romské děti, které z jeho stanoviska mohou přímo benefitovat.

6.2. Národní zákony a přesun důkazního břemene

Pravidla přesunu důkazního břemene se v různých členských státech a před různými orgány a soudy liší. Je znepokojující, že se důkazní břemeno nepřesouvá u školských inspektorátů. Pravidla dokazování jsou pak příznivější u soudních řízení.

Tabulka 10: Přesouvá se důkazní břemeno?

Stát	Soud	Equality body	Školský inspektorát
BG	Ano	Ano	Ne
SK	Ano	Ne	Ne
CZ	Ano	Ne	Ne
GR	Ano	Ano	n/a
HU	Ano	Ano	Ne
RO	Ano	Ano	Ne

6.3. Zdroje informací

Tabulka 11: Zdroje informací

Druh informací	Zdroj informací
Sčítání lidu	Ústřední statistický úřad
Sociologické studie	Výzkumné instituce
Novinové články	Média
Odborné články	Akademické instituce
Zprávy z TV nebo rádia	TV, rádio
Tvrzení klienta	Klient
Svědectví	Svěděk
Dokumenty	Potenciální diskriminátoři
Statistiky	Veřejná správa/ orgány
Odborné názory	Zjištění skutečností
Audi/vizuální nahrávky	Youtube, sociální média
Fotografie	
Politické dokumenty	Vláda, samospráva
Zákony	Internet
Výsledky situačních testů	Testeři
Zprávy monitorujících organizací	OSN, Rada Evropy, EU FRA, národní nebo mezinárodní NGO
Tzv. dotazovací proces a žádosti FOI (viz 6.6.)	Místní, krajské, národní vládní orgány, ministerstvo školství, školské inspektoráty, atd.

6.4. Specifický důkaz: situační testing

Situační testing je často používán k odhalení diskriminačního jednání, jako např. odmítnutí vstupu do barů, restaurací nebo zaměstnání. Byl použit i při zjišťování diskriminace v oblasti nájemního bydlení nebo dokonce přístupu do církevní školy. Využití situačního testingu se rozšířilo po celé EU. I když ne všechny země mají zákonnou definici situačního testingu, případy na základě této metody jsou v Belgii, Bulharsku, České republice, Dánsku, Finsku, Francii, Maďarsku, Litvě, Slovensku a Švédsku stále častější. V Maďarsku vedlo

použití testování k důležitým právním výhrám v boji proti rozšířené diskriminaci Romů.

Maďarské právo definuje situační testing jako metodu, kterou může maďarské equality body použít k dokázání diskriminace:

“... ve vztahu k jednání údajného diskriminátora, může Úřad rovného zacházení postavit do stejné situace osoby, které se liší v chráněném znaku, ale v jiných charakteristikách jsou podobné, a vyzkoušet tak jednání údajného diskriminátora z pohledu zásady rovného zacházení.“ (§13 odst. 1 vládního nařízení č. 362/2004 o Úřadu rovného zacházení a podrobných pravidlech jeho řízení).

Metoda úspěšného a spolehlivého situačního testingu:

1. Pracujte ve dvojicích: situační testing by měl být prováděn sudým počtem lidí, 2,4,6 nebo více, podle případu.
2. Kontrolní skupina musí být ve srovnatelné situaci: testeři by se měli lišit pouze v charakteristice, která je důvodem údajné diskriminace. Ostatní znaky, jako pohlaví, věková kategorie, vzhled (včetně účesu, oblečení, tetování, piercingu apod.) musí být stejné nebo velmi podobné.
3. Celá situace údajného diskriminačního jednání musí být podobná: nejen testeři a kontrolní skupina mají mít podobné znaky, ale celý testing by měl proběhnout ve stejných/podobných podmínkách krátce po sobě
4. Ujistěte se, že zde není žádný emocionální vztah mezi testery a obětí/pachatelem, aby byla zajištěna spravedlivost a důvěryhodnost testingu
5. Celý proces pečlivě zaznamenejte: organizátor testingu by měl poskytnout testingový protokol, jehož účelem je vysvětlit cíle testování, situaci a požadované chování testerů. Každý tester by měl být s protokolem seznámen.

Testovací záznam nebo dotazník je osobní výpověď testerů. Organizátor testingu by měl zadat relevantní otázky dopředu a tyto by měly být zodpovězeny hned po provedení testingu. Záznam by měl popsat podmínky testování (kdy a za jakých podmínek byl test proveden, co měl tester na sobě, jak se choval (údajný) diskriminátor, byl zdvořilý, agresivní, zlý atd.). Organizátor by měl připravit zprávu o výsledcích testování, která by shrnula protokol a záznam z testování a pospat závěr a výstup testingu.

Situační testing je užitečnou metodou a v některých případech jediným způsobem, jak určit diskriminaci. Může však být argumentováno, že situační testing prokazuje pouze diskriminační jednání, ne konkrétní žalobní nárok. Kritika se týká i vyvolávání protiprávního jednání, zejména pokud tester a komparátor nejsou ve srovnatelné situaci. Je proto zásadní zajistit spravedlivost a důvěryhodnost testingu. Fotografie nebo videa z průběhu testování mohou porušovat osobnostní práva, mohou však také vyvrátit tvrzení o nespravedlivém průběhu.

CFCF použila situační testing v segregačním případě. Ve městě Szarvas testovala přijímání dětí do církevní školy, zaznamenávala je na skryté kamery a poté nahrávky pustila na nejsledovanější komerční televizi. Následující den ředitel dané školy navštívil CFCF a přísahal, že diskriminaci ukončí. Romské děti byly na školu přijaty, stejně jako na další integrovanou školu. CFCF jim na letním táboře poskytla přípravnou třídu.

6.5. Statistiky

Antidiskriminační směrnice zmiňují statistiky jako možný prostředek dokazování nepřímé diskriminace. Obecně národní zákony neuvádí statistiky jako zvláštní typ důkazu, ale umožňují jejich použití. Statistická data mohou být užitečná i v segregačních případech.

V obou případech totiž diskriminační jednání dopadá na větší počet lidí. Statistiky umožňují přenést pozornost od individuální oběti k širším skrytým strukturálním nerovnostem. Jak individuální žalobě, tak v případě *actio popularis*, musí být skutečnosti dostatečně průkazné k tomu, aby byla diskriminace předpokládána. V těchto případech je potřeba se soustředit na dopady předpisů nebo praxe a ukázat, že jsou nepoměrně nepříznivé pro určitou skupinu lidí ve srovnání s jinými ve srovnatelné situaci.⁹⁷

V případě Hoogendijk proti Nizozemí popsal CJEU roli statistických dat při určení *prima facie* diskriminace. Uvedl: „pokud je stěžovatel schopen ukázat, na základě nezpochybnitelných oficiálních statistik, že je zde *prima facie* indikace skutečnosti, že určité pravidlo – i když je formulováno neutrálně – ve skutečnosti dopadá na zjevně větší procento žen než mužů, je na vládě, aby prokázala, že vychází z objektivních faktorů nevztahujících se k žádné diskriminaci na základě pohlaví.“⁹⁸

Statistiky jsou účinným nástrojem k dokázání/předpokladu nepřímé a strukturální diskriminace, nerovností a dopadu určitého opatření nebo pravidla. Podobně jako u situačního testingu, statistická data mohou přinést dostatečný důkaz k přesunu důkazního břemene, neprokazují však individuální nárok. Statistiky jsou velmi užitečné při prokazování segregace ve školách, kolektivního propouštění ze zaměstnání nebo při nerovných platech. Při shromažďování dat nebo jejich vyžadování od žalovaného je potřeba zvážit některé základní otázky:

1. Je sledované časové období dostatečně dlouhé na to, aby prokázalo nepřiměřený dopad?
2. Jaký je nejlepší statistický vzorek?
3. Jsou srovnávané skupiny v podobném postavení?

K určení etnického složení škol viz kapitola 7.

6.6. Proces dotazování a žádosti FOI

V několika členských státech umožňuje národní právo tzv. dotazovací proces, nástroj, který může zpřístupnit informace potřebné k určení *prima facie* případu. Oběť diskriminace má ještě před podáním formální stížnosti nebo žaloby možnost nebo – v některých zemích – povinnost obrátit se na domnělého diskriminátora a požadovat vysvětlení jeho jednání. Odpovědi na takový dotaz – nebo chybějící odpověď – pomáhá soudům posoudit, zda se jednalo o diskriminaci. V zemích, kde není proces dotazování formalizován, měl by být takový důkaz připuštěn na základě obecných důkazních pravidel. Podrobná odpověď může také poskytnout oběti věrohodnou odpověď a přesvědčit ji, že k diskriminaci nedošlo.

V jiných členských státech proces dotazování pokrývají žádosti o poskytnutí veřejných informací. Zákony o svobodném přístupu k informacím upravuje specifické postupy k získání obecných informací, kterými disponují vlády, samosprávy a další veřejné orgány. **Žádosti o poskytnutí informací** (angl. zkr. FOI) jsou důležitým zdrojem informací. Nejsou přímo veřejně dostupné, ale orgány je musí poskytnout v náležitém čase za omezené náklady. CFCF využívá tento proces téměř v každém případě během zjišťování skutečností a přípravy žaloby a také následně po soudním řízení, aby získala informace po skončení případu.

6.7. Obecně známé skutečnosti

Obecně známé skutečnosti jsou informace veřejně dostupné a známé. Nemusí být citované nebo prokazované, pokud nejsou druhou stranou přesvědčivě napadnuté. Maďarské soudy v segregačních případech konstantně na obecně známé skutečnosti odkazují. Např.

⁹⁷ Viz pozn. pod čarou 82, str. 129

⁹⁸ Hoogendijk proti Nizozemí, stížnost č. 58641/00, rozhodnutí o nepřípustnosti ze dne 6. ledna 2005, dostupný z: <http://eu.vlex.com/vid/hoogendijk-v-the-netherlands-81122606> (v angličtině)

skutečnost, že určitá oblast je obydlená převážně Romy nebo že daná škola je dlouhodobě segregovaná mohou být takovými obecně známými (místními) skutečnostmi.

Tabulka 12: Etnická data jako obecně známá skutečnost v maďarské judikatuře

Případ	Etnická data = obecně známá skutečnost
Desegregační případ v Miskolci	„soud má za to, že je obecně známou skutečností, že dříve, stejně jako nyní, navštěvuje napadenou školu vyšší počet romských žáků“
Desegregační případ v Kaposváru	„romská lokalita je s projednávanou školou propojená“
Desegregační případ v Gyöngyöspatě	Bývalý ředitel romské samosprávy „jasně stanovil, že v městě Gy. bylo zřejmé, kdo je, a kdo není romského původu“

6.8. Listinné důkazy

Sociologické studie a výzkumné zprávy o segregaci mohou být použity jako listinné důkazy. CFCF založila na těchto důkazech žalobu proti Ministerstvu školství (viz kapitola 5) – na sociologické studii, ve které byl seznam segregovaných škol v Maďarsku s procentním zastoupením romských dětí na jednotlivých školách. V *actio popularis* proti Odbornému panelu okresu Heves v případě chybné diagnostiky předložila CFCF zprávu nazvanou „Nástrahy a předsudky“ publikovanou Romským vzdělávacím fondem jako důkaz nedostatků a diskriminačních dopadů maďarského způsobu testování mentálních schopností dětí.

Tabulka 13: Etnická data převzatá z listinných důkazů v maďarské judikatuře

Případ	Etnická data
Desegregační případ v Miskolci	„na základě školského pedagogického programu bylo zjištěno, že daná akce zahrnovala větší počet romských dětí.“
Desegregační případ v Nyíregyháze	Pedagogický program
Desegregační případ v Hajdúhadházi	Pedagogický program, záznam ze schůzek místní rady
Desegregační případ v Kaposváru	„Školní obvod pokrývá východní část města Kaposváru, kde jsou Romové nadprůměrně zastoupeni. Cca 15% žáků NEJSOU Romové“ pedagogický program
Desegregační případ v Jászladány	Články z tisku, fotografie
Desegregační případ v Gyóru	„v roce 2004 žila většina Romů ve spádové oblasti školy. Podle školní zprávy ve školním roce 2003/2004 a zprávy místostarosty z roku 2005 byly více než 2/3 žáků romských“
Desegregační případ v Gyöngyöspatě	Zpráva ombudsmana
Desegregační případ v Tiszavasvári	Záznam ze schůzek místní rady

Horváth a Kiss proti Maďarsku	Maďarská vláda uvedla, že poměr romských žáků na dané škole byl v posledních deseti letech mezi 40-50%. Statistická data indikují, že v roce 2007 představovaly Romové 8,7% celkového počtu žáků na základní škole v Nyíregyháze.”
--------------------------------------	--

6.9. Základní informace v segregačních případech

Následující tabulka shrnuje minimální informace, které musí být v žalobě na segregaci uvedeny.

Tabulka 14: Informace, které je v segregačních případech nutné předložit

Otázky	Odpovědi
1. Kdo	Škola, místní nebo krajská samospráva, národní vláda
2. Co	Vytvoření, udržení segregovaných tříd, budov, škol
3. Komu	Romům z xyz oblasti
4. Kdy	Ode dne, měsíce, roku
5. Kde	Ve městě, škole
6. Jak?	Umístěním Romů pouze do třídy C, apod.
7. Co je výsledkem protiprávního jednání?	Cítíme se poníženi, máme přístup pouze k méně kvalitnímu vzdělání a vybavení
8. Kdo je za protiprávní jednání odpovědný?	Škola, místní nebo krajská samospráva, národní vláda
9. Kdo viděl, slyšel nebo byl svědkem protiprávního jednání?	Místní romský lídr, rodiče
10. Existují dokumenty, statistiky, odborné názory, které nárok prokáží?	Ano – Ne
11. Co je chráněným znakem oběti? Je skutečný, připisovaný, přidružený nebo vícenásobný?	Rasový nebo etnický původ, připisovaný stejně jako skutečný
12. Kdo je kontrolní osobou nebo skupinou, se kterou bude srovnáno zacházení s obětí?	Většinově děti v jiné třídě, budově, škole
13. Spadá případ pod národní antidiskriminační právo?	Ano.

6.10. Ospravedlnění rozdílného zacházení

Úmluva CADE (proti diskriminaci ve vzdělávání) umožňuje ospravedlnění ve věci vzdělávání romské menšiny jen za velmi přísných podmínek. Státy, které tuto úmluvu podepsaly a ratifikovaly, jsou zavázány jejím testem. CADE neumožňuje jiné ospravedlnění.

Judikatura ECtHR se zabývala mnoho různými zdůvodněními rozdílného zacházení, které jsou shrnuty v kapitolách 2 a 7.

Čl. 5 RED čeká na interpretaci CJEU. Předpokládá se však, že každá segregace, která není provizorní, nebo trvá po celou dobu předškolního a základního vzdělání, bude považována za protiprávní.

Je pravděpodobné, že CJEU bude při interpretaci čl. 5 RED brát v potaz také judikaturu ECtHR a ustanovení mezinárodních úmluv, jako je právě CADE. Národní soudy by se samozřejmě měly stejnými pravidly samy zabývat při posuzování zdůvodnění rozdílného zacházení. Minimum požadovaného je důkladné posouzení každého zdůvodnění.

Často opakovanou otázkou je: může být vůbec někdy segregace romských dětí v přípustná a v souladu se zákonem? Odpověď zní: *téměř nikdy*. Naprosto omezené výjimky z obecného pravidla budou situace, kde mají rodiče dětí skutečně svobodnou volbu vzdělání pro své děti a to, které vyberou, svědčí nejen základním lidským právům dítěte, ale bude také v jeho nejlepším zájmu. Volba rodičů může být omezena veřejným zájmem na zajištění rasové rovnosti a dobrých vztahů mezi rasami. Podle testu stanoveného ECtHR v případě D.H. proti ČR je třeba hodnotit dva aspekty: 1. pokud je volba rodičů vedená snahou odvrátit segregaci a diskriminaci dítě jinde, nemůže být považována za dobrovolnou a založenou na informovaném souhlasu, a 2. ani rodiče se nemohou za své dítě vzdát práva nebýt rasově diskriminován, protože by to bylo v rozporu s veřejným zájmem, tj. zásadní význam zákazu rasové diskriminace.⁹⁹ Z druhého bodu vyplývá, že také ostatní základní práva musí být garantována tak, aby bylo zabráněno rasové diskriminaci.

Segregace, která je na škole udržována k zajištění skutečné rovnosti Romů, samozřejmě není v rozporu s veřejným zájmem. Vzdání se dětského práva nebýt diskriminován z důvodu rasy nebo etnicity rodiči dítěte může být v takovém případě akceptováno. Konceptualizací ochrany dětí před segregací jako povinnosti členských států ochraňovat veřejný zájem a zajistit nejlepší zájem dětí přenáší ECHR břemeno přísného dohledu a intervence přímo na členské státy.

Shrnutí: ICERD kategoricky zakazuje segregaci ve vzdělávání, i když vzniká „jako nezamýšlený vedlejší produkt jednání soukromých osob“. CADE umožňuje zdůvodnění rozdílného zacházení s romskou menšinou ve vzdělávání jen při splnění velmi přísného testu. Státy CADE jsou tímto testem vázány. ECtHR se vzděláváním romských dětí zabýval v pěti případech, ve kterých se státy pokoušely segregaci obhájit. Zatím nebyl v rámci ECHR zjištěn scénář, podle kterého by takové segregace byla přípustná. Čl. 5 RED čeká na interpretaci CJEU. Národní soudy, stejně jako sám CJEU, by měly při jeho výkladu brát v potaz judikaturu ECtHR a ustanovení mezinárodních úmluv.

V praxi jsou za přípustné případy segregace považovány tyto situace:

- vzdělávání romské menšiny v jejich jazyce a s menšinovými specifiky
- nápravné nebo dodatečné vzdělávání k překlenutí nedostatků a rozdílů
- vzdělání romských dětí, které má za cíl zvládnout většinový jazyk
- volba rodičů (včetně obav z obtěžování v integrovaných školách)
- náboženské vzdělávání
- náhodná segregace v důsledku rasově neutrálních praktik
- bytová segregace

---

⁹⁹ Viz odst.204, D.H. a ostatní proti České republice, rozhodnutí Velkého senátu ze dne 13. listopadu 2007. Soud si byl vědom obtížné situace romských rodičů. V odst. 203 k tomu uvedl: Zdá se nepochybně, že romští rodiče čelili dilematu: volba mezi běžnými školami, které nebyly dostatečně vybavené pro zvládnutí sociálních a kulturních odlišností dětí a ve kterých děti riskovali izolaci a ostrakizaci, a zvláštní školy, kde byla většina žáků romská.

Tabulka 15: Zdůvodnění rozdílného zacházení podle mezinárodního, evropského a národního práva

Zákon	ICERD	CADE	ECHR	RED	kombinace
Bytová segregace	Ne	Neřešená	Netestovaná	Netestovaná	Ne
Menšinové vzdělávání	Ano, pokud jde o provizorní, skutečně pozitivní opatření	Ano, pokud jde o pozitivní opatření v souladu s přísným testem	Netestovaná	Test obsažený v čl. 5	Ano, pokud jde o provizorní, skutečně pozitivní opatření
Rozšířené vzdělávání	Ano, pokud jde o provizorní, skutečně pozitivní opatření	Neřešená	Ne (DH a další, Horváth a Kiss)	Ne (DH a další, Horváth a Kiss)	Ne
Zvládnutí většinového jazyka	Ano, pokud jde o provizorní, skutečně pozitivní opatření	Neřešená	Ne (Orsus a další)	Test obsažený v čl. 5	Ne
Výběr rodičů	Ne	Jen pro případ vzdělání v menšinovém jazyce	Ne (DH a další)	Ne (DH a další)	Ne
Náboženské vzdělávání	Ne	Ne	Netestováno	Zatím netestováno	Ne
Náhodná segregace	Ne	Neřešená	Ne (DH a další, Orsus a další)	Zatím netestováno	Ne

Kapitola 7 Sankce a nápravná opatření

Diskriminace je často odrazem dlouhotrvajících, strukturálních a institucionálních obav vycházejících z nedostatků v politických, sociálních a ekonomických procesech. Proto jí nelze předejít nebo napravit pouze zákonnými prostředky a může být také až nemožné napravit diskriminaci v individuálním případě. Vzhledem k tomu, že nápravná opatření mohou mít odstrašující příklad a jsou schopné napravit křivdy obětí, a vzhledem k tomu že v právních státech mohou chtít jednotlivci nebo skupiny vyjádřit své potřeby právním jazykem, probíhají snahy zlepšit systém sankcí a vykonávacích mechanismů. Ať už budou národní zákony obsahovat cokoli, sankce nebudou účinné, přiměřené a odstrašující, jak vyžaduje čl. 15 RED, dokud zde nebude existovat účinný, jednoduchý, rychlý a trvalý výkon rozhodnutí.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Useful links: For an overview of what remedies to ask for and why, read Remedies and Sanctions in EC non-discrimination law available in English, German and French at <http://www.non->

7.1. Sankce podle rasové antidiskriminační směrnice (RED)

McCrudden ukazuje, že RED obsahuje přístup, který je založen především na modelu individuální spravedlnosti, i když jsou zde určité výjimky (širší aktivní legitimace, přesun důkazního břemene a ochrana před viktimizací). Bell a Waddington v RED pozorují snahu „napravit a zlepšit model spravedlnosti“; Pochybují však o tom, zda může být tato cesta účinná, zvláště ve vztahu ke strukturální a institucionální diskriminaci. Vzhledem k tomu, že strukturální diskriminace (segregace a institucionální diskriminace) ovlivňuje většinu Romů v celé EU, je při navrhování sankcí podle systému v RED nezbytná kreativita. Zaměření na celou skupinu vedlo v některých zemích k umožnění domáhání se náhrady i bez určení konkrétní oběti prostřednictvím institucionálních žalobců, např. nevládních organizací v Belgii, Maďarsku a Bulharsku. To je velmi důležité, protože individuální Rom může často odmítnout hájit svá práva kvůli strachu z obtěžování a viktimizace. Skupinové žaloby také zvýrazňují potřebu skupinových nápravných opatření, sankce, které by byly namířeny na systematické selhání a změnu situace, aniž by museli být řízení účastna celá skupina.

Pravomoc francouzského oddělení správy Rektorátu přeložit romské děti při zjištění jejich nadměrného zastoupení v určité škole představuje nejvyšší možnou sankci v rukou školské správy.

Po přijetí RED v roce 2000 vznikly analytické a inovativní iniciativy – zřejmě ne překvapivě – ve Spojeném království, kde je nejdelší tradice antidiskriminační legislativy. O dost méně bylo o sankcích (čl. 15 RED) a obecně o výkonu (čl. 7, 8 a 13 RED) napsáno a řečeno kontinentálními evropskými odborníky a praktiky. Co řečeno bylo, bylo většinou zaměřené zejména nebo výlučně na oblast zaměstnávání.

V roce 2004, zhodnotila Barbara Cohen jak procesní (existence správních a soudních úprav a specializovaných těles) a hmotněprávní (skutečné sankce a pravomoci) aspekty vykonávacích mechanismů na poli zaměstnávání, na příkladu Velké Británie a Severního Irsku. Její slova připomínají důležitost dopadu procesních aspektů nápravných opatření ve vztahu k aspektům hmotněprávním:

Aby byly účinné, musí sankce a nápravná opatření vést k požadovanému cíli; aby byly přiměřené, musí adekvátně odrážet vážnost, povahu a rozsah ztráty a/nebo újmy; a aby byly odstrašující, musí odrazovat od příštího diskriminačního jednání. Ať už bude v národních zákonech napsáno cokoli, sankce nebudou účinné, pokud nebudou splňovat jednu z uvedených podmínek, pokud nebude existovat jednoduchý, rychlý a trvalý vykonávací mechanismus.

V rámci Evropské unie „by byl celkový, ne jednotlivý, vykonávací systém přínosem. Všechny systémy jsou v základu individualistické a nápravné – spíše než preventivní.“ I v systémech, které nabízí specifické sankce na boj se strukturální diskriminací, nejsou tyto sankce využívány.

Se strukturální diskriminací mohou účinněji bojovat specializovaná tělesa zřízená dle RED a školské inspektoráty se specifickými pravomocemi – zejména prostřednictvím zjišťování skutkového stavu a asistence obětem diskriminace, vedení nezávislých výzkumů, publikování nezávislých zpráv a doporučení v oblasti školství.

Několik specializovaných těles – např. v Bulharsku, Maďarsku a Rumunsku – může prošetřovat stížnosti na diskriminaci a obvykle lze jejich vyšetření vynutit u všech zúčastněných stran. Komise ochrany proti diskriminaci v Bulharsku má pravomoc ukládat sankce, včetně pokut a „měkkých“ trestů jako je např. veřejná omluva nebo publikace rozhodnutí. Maďarský Úřad rovného zacházení může také po prošetření aplikovat sankce.

---

discrimination.net/content/media/Remedies%20and%20Sanctions%20in%20EC%20non-discrimination%20law%20_en.pdf. For a practitioners' overview of the topic provided by the European Academy of Law, visit <http://www.era-comm.eu/oldoku/remedies.htm>.

Stojí za to srovnat typy sankcí, které mohou v segregačních případech ukládat soudy v daném regionu. Např. slovenské a maďarské soudy mohou nařídít ukončení segregace. Bulharské a maďarské litigační strategie založené na *actio popularis* jsou zásadně odlišné od vysokoprofilových případů vznesených před transpozicí RED. Tento způsob žaloby byl umožněn pouze díky transpozici RED do obou národních režimů. Dřívější případy, jako např. DH proti ČR, vyžadovaly obrovskou energii v identifikaci konkrétních klientů, shromažďování důkazů a udržování klientovy důvěry po celou dobu řízení. Před podáním žaloby ve věci 29 romských dětí proti základní škole č. 75 Todora Tableshka v Sofii byly děti testovány forenzními odborníky. Je zřejmé, že národní NGO nejsou schopny takové služby poskytnout. V současnosti nejsou obecně dostupné informace o nákladech případů.

7.2. Sankce ECtHR v případech vzdělávání Romů

ECtHR zatím rozhodoval pět případů týkajících se práva romských dětí na vzdělání v rámci Evropy. V těchto případech shledal ECtHR porušení čl. 2 Protokolu č.1 ECHR společně s čl. 14 ECHR. Uložené sankce byly peněžní (v rozmezí od 4.000 do 6.000€). Rozhodnutí má také silnou určující povahu. Pokud soud určí, že došlo k porušení ECHR, „je na státu, aby vybral potřebné opatření k uvedení situace do souladu“.¹⁰¹ Implementace těchto opatření (obecných nebo specifických) je kontrolována Komisí ministrů. Podle čl. 13 má stát zajistit „účinnou nápravu“. Opatření mají být „rozumně rychlá“ a „účinná v právu i praxi“.¹⁰²

7.2.1. D.H a ostatní proti České republice

Jedním z výstupů rozhodnutí bylo, že v následujících měsících byl na českou vládu vyvíjen tlak, aby přijala antidiskriminační zákon, aby se české právo uvedlo do souladu s RED.¹⁰³ Transpozice byla ale dokončena až v červnu 2009 ustanovením equality body pod záštitou Veřejného ochránce práv (dále jen VOP).¹⁰⁴

Stěžovatelé požadovali individuální nápravu pro sebe a kolektivní nápravu pro všechny české Romy. Citovali případy Broniowski proti Polsku¹⁰⁵ a Hutten-Czapska proti Polsku¹⁰⁶ s tím, že jednotlivci mohou požadovat nápravu újmy celé skupiny, pokud se jim újma také stala a byli členové této skupiny. Požadovali, aby byly překážky odstraněny.

Kromě rozhodnutí, že byla práva stěžovatelů porušena, přiznal Velký senát mizivé náhrady škod – navrhovaných 22.000€ pro každého sěžovatele připadalo soudu nepřiměřené, protože nemůže být „spekulováno o tom, jaký výsledek by měla situace, kdy by stěžovatelé nebyli umístěni do zvláštních škol.“ Každému stěžovateli bylo místo toho přiznáno 4.000€.

Komentátoři uvádí, že ve srovnání se segregačními případy amerického nejvyššího soudu je rozhodnutí D.H. proti ČR neurčité. Je to jako by ECtHR nařídil České republice desegregovat její školský systém, jako americký nejvyšší soud v případě Brown proti Školské

---

¹⁰¹ Valerio Colandrea, O pravomoci Evropského soudu pro lidská práva nařídít zvláštní nespécifická opatření: Několik poznámek ve svelte případů Assandiz, Broniowskia Sejdovic, str. 396-411, v Přehledu lidských práv (2007)

¹⁰² Ibid

¹⁰³ Jennifer Devroye, Případ D.H. a ostatní proti České republice, Severozápadní listy mezinárodních lidských práv (Díl 7, 1. vydání), (jaro 2009), dostupný z: <http://www.law.northwestern.edu/journals/jihr/v7/n1/3/Devroye.pdf> (v angličtině)

¹⁰⁴ Agentura základních práv (FRA), Dopad Rasové antidiskriminační směrnice, poklde odborů a zamětsnavatelů v Evropské unii (2011), str. 15, dostupný z: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1636-FRA-report-racial-equality-directive-EN.pdf (v angličtině)

¹⁰⁵ Broniowski proti Polsku, stížnost č. 31443/96, rozhodnutí Velkého senátu ze dne 22. června 2004, dostupný z: http://www.ioktn.org/image/users/169138/ftp/my_files/Docs/Case-of-Broniowski-v-Poland-31443-96.pdf?id=7990145 (v angličtině)

¹⁰⁶ Hutten-Czapska proti Polsku, stížnost č. 35014/97, rozhodnutí Velkého senátu ze dne 19. června 2006, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-75882> (v angličtině)

rady „co možná nejrychleji“.¹⁰⁷ Ve srovnání s vnitrostátními rozhodnutími je výkon rozhodnutí ECtHR daleko méně přísný.

Ve své zprávě o segregaci romských dětí v ČR doporučuje Amnesty International sledování situace, které by mohlo být aplikováno v celé oblasti:

1. Vláda by měla konzistentně monitorovat a sbírat data členěná podle etnického původu, pohlaví a postižení jako nástroj posouzení implementace a dopadů předpisů, pilotních projektů a dalších kroků k inkluzivnímu vzdělávání a zmocnit Školských inspektoráty k naplňování své funkce předcházet, zakázat a vymýtit segregaci ve vzdělávání. K tomu je potřeba: odpovídající finanční a lidské zdroje, obsáhlé, podrobné návody a procesy, jak identifikovat, monitorovat a bojovat s diskriminací v praxi, možnost ukládat sankce za porušení zákazu diskriminace a segregace a ustanovení o výcviku zaměstnanců v otázce diskriminace a zásady rovného zacházení ve vzdělávání
2. Zajistit, aby měl VOP dostatek zdrojů k monitorování desegregace ve školách a integrace dětí z praktických základních škol do škol běžných.
3. EU by měla Českou republiku podpořit, aby měla opatření proti diskriminaci v přístupu ke vzdělání prioritou v plánování strukturálních fondů EU a zahrnout do řízení fondů mechanismy, které by zajistili, aby nebyly prostředky z fondů použity k rasové segregaci ve vzdělání.
4. Zvážit pravidelné financování poskytování informací Romům a představitelům dalších menšin o politikách, strukturách a pracovních metodách EU
5. Účinně sledovat, zda je česká vláda v otázkách vzdělávání v souladu s RED a pokud budou zjištěny při implementaci nedostatky, zavázat ji k odpovídající činnosti.¹⁰⁸

7.2.2. Orsus a další proti Chorvatsku

V tomto případě nařídil soud zaplatit peněžitou náhradu škody: 4.500€ každému stěžovateli. Kromě toho soud stanovil několik obecných a zvláštních opatření, které stát musí splnit. Případ je stále v otázce těchto opatření ve vykonávací fázi pod standardním dohledem systému Rady Evropy.¹⁰⁹

7.2.3. Sampanis a další proti Řecku

V tomto případě soud shledal porušení čl. 14 ECHR ve spojení s čl. 2 Protokolu č. 1 a každému stěžovateli přiznal náhradu nemajetkové újmy ve výši 6.000€. V rámci vykonávacího řízení Rady Evropy se rozhodnutí zdá být plně vykonáno, ve skutečnosti však dané romské děti dále studují na segregované škole.

7.2.4. Horváth a Kiss proti Maďarsku

V tomto nedávném případě shledal soud stejné porušení jako v předchozích a přiznal 4.500€ jako náhradu nákladů řízení. Sankce uložená na národní úrovni za nemajetkovou újmu byla milion maďarských forintů, tedy asi 3.400€.¹¹⁰

7.3. Různorodost a inkluzivní vzdělání v případech romských dětí

¹⁰⁷ Brown proti Školské radě v Topeku, rozhodnutí amerického Nejvyššího soudu (1955), dostupný z: <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=us&vol=349&invol=294> (v angličtině)

¹⁰⁸ Amnesty International a ERRC, Česká vláda propadá už pátým rokem (2012), dostupný z: <http://www.errc.org/article/%C4%8Ceska-vlada-propada-u%C5%BE-pat%C3%BDm-rokem-%C5%A1koly-stale-diskriminuji-romy/4068>

¹⁰⁹ Orsus a ostatní proti Chorvatsku, Výkon rozhodnutí, dostupný z: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Reports/pendingCases_en.asp?CaseTitleOrNumber=orsus+and+others+&StateCode=CRO&SectionCode=&HideClones=on (v angličtině)

¹¹⁰ Horváth a Kiss proti Maďarsku, stížnost č. 11146/11, Konečné rozhodnutí Druhého oddělení, 29. ledna 2013, dostupné z: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-116124> (v angličtině)

Vzdělávací inkluze a participace jsou často otázkou lidských práv a základní složky sociální spravedlnosti. CRC¹¹¹ a později Úmluva OSN¹¹² o právech zdravotně postižených osob požadují, aby jejich členské státy zajistily plnou účast na vzdělání jako právo každého dítěte. Tomasevski, bývalý zvláštní zpravodaj OSN o právech na vzdělání, zdůraznil společenskou odpovědnost upravit školský systém tak, aby byla lidská práva prostřednictvím vzdělání posílána.¹¹³

V roce 2007 přijala Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (ang. zkr. OECD) politická doporučení pro rovnost ve školství, tzv. „Deset kroků“, které obsahují tuto definici: „Rovnost ve vzdělání má dvě dimenze. První je spravedlnost, která vyžaduje, aby osobní a sociální okolnosti – např. pohlaví, socio-ekonomický status nebo etnickou příslušnost – nepředstavovaly pro nikoho překážku v možnosti se vzdělávat. Druhá je inkluze, což znamená zajistit všem minimální úroveň vzdělání – aby každý uměl číst, psát a zvládl základní počty. Tyto dvě dimenze jsou úzce propojeny: řešení neúspěchů škol pomáhá překonat dopady sociální deprivace, která často tyto neúspěchy způsobuje.“¹¹⁴

I když v mnoha zemích existují politiky na podporu rozvoje inkluzivního vzdělávání, je známo, že inkluze bude v různých zemích mít různý obsah. Ve skutečnosti jsou ve většině zemí skupiny dětí, které jsou vyloučeny, nepodílí se plně na školním vzdělání, nebo toho mohou po odchodu ze školy málo ukázat. Participace je základní podmínkou inkluze, kterou lze nejlépe chápat v kontextu ucelených interakcí mezi jednotlivci, skupinami a prostředím, ve kterém se děti a mladí lidé učí, žijí a vyrůstají. Školy jsou zásadní součástí tohoto prostředí. Některé země ve svých politikách přiznávají překážky participace přímo v rámci škol. Tyto bariéry mohou být důsledkem různých faktorů, včetně legislativního rámce, osnov, schopností a znalostí zaměstnanců školy, učebních metod, systémů a hodnocení, organizačních struktur, vztahu k rozdílným a různorodosti, stejně jako přístupu do budov. Tyto faktory dohromady ovlivňují schopnost školského systému vzdělávat všechny děti.¹¹⁵

Spojitosť mezi chybnou diagnostikou jako formou rasové diskriminace a segregací dětí se zdravotním postižením je taková, že méně příznivé zacházení se zdravými romskými dětmi v případě chybné diagnostiky je zhruba stejné jako méně příznivé zacházení s postiženými dětmi (jakéhokoli etnického původu) ve zvláštních školách. Segregace postižených dětí ve zvláštních školách je *conditio sine qua non* segregace chybně diagnostikovaných romských dětí ve stejných školách. Pokud by postižené děti nebyly segregovány, ale byly by vyučovány v běžných integrovaných školách, nemohly by být segregovány ani chybně diagnostikované romské děti.

Chybná diagnostika však Nemůže být úspěšně napadena průřezovými (vícenásobnými) argumenty. Proč? Protože průřezové diskriminační případy jsou založené na oběti se dvěma, třemi nebo více chráněnými znaky. Komparátor pak musí být vybrán tak, aby se lišil ve více znacích: např. rase a zdravotním postižením. Romské dítě, které tvrdí, že bylo chybně diagnostikované však zjevně má pouze jeden chráněný znak – rasový/etnický původ. Není ve skutečnosti zdravotně postižené. Zdravotní postižení je zde zahrnuto proto, že se

---

¹¹¹ Úmluva OSN o právech dítěte, Rezoluce č. 44/25 ze dne 20. listopadu 1989, právní moc od 2. září 1990, dostupný z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

¹¹² Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením, ze dne 6. prosince 2006, dostupný z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/10774/umluva_CJ_rev.pdf

¹¹³ K. Tomaševski, Dostupné a povinné právo na vzdělání pro všechny děti, ve smyslu práva na vzdělání: rozdíl mezi slibem a činností (2001), dostupný z: <http://www.right-to-education.org/sites/r2e.gn.apc.org/files/B6f%20Primer.pdf> (v angličtině)

¹¹⁴ Evropská agentura pro rozvoj školství pro děti se speciálními potřebami a jejich účast na inkluzivním vzdělávání – Právní rámec pro stanovení indikátorů (2011), dostupný z: <https://www.european-agency.org/publications/ereports/participation-in-inclusive-education-a-framework-for-developing-indicators/Participation-in-Inclusive-Education.pdf> (v angličtině)

¹¹⁵ Ibid

s těmito dětmi jako s postiženými zachází, což zakládá méně příznivé zacházení: (i když nejsou zdravotně postižené), je s nimi jako s postiženými zacházeno.

Lze si snadno představit, že pokud by takové dítě svůj případ založilo na rase a zdravotním postižením, nevyhrálo by. Pokud se chráněný znak rovná méně příznivému zacházení, ve skutečnosti tu buď není chráněný znak, nebo není zacházení méně příznivé. Pokud jsou všechny zdravotně postižené děti umísťovány do zvláštních škol, je nepodstatné, zda jsou Romové nebo většinového etnického původu.¹¹⁶

Zpráva „Nástrahy a předsudky“ publikovaná Romským vzdělávacím fondem (angl. zkr. REF) identifikuje dva hlavní typy pozitivních opatření, které mohou chybnou diagnostiku omezit: 1. pokud zůstanou jak běžné, tak zvláštní školy, musí být zavedeno pravidelné znovu hodnocení a testy je třeba změnit tak, aby nebyly kulturně zatížené, 2. pokud se vláda rozhodne zvláštní školy zavřít – a tím ukončit segregaci všech postižených dětí, nejen chybně diagnostikovaných Romů – má individuální testování sloužit k tomu, aby byly zjištěny žákovy potřeby. REF také doporučuje, aby byly všechny testy do přijetí rozhodnutí pozastaveny.

Zpráva přináší doporučení¹¹⁷ zaměřené na integraci romských dětí s cílem řešit jejich vzdělávací potřeby. Z těchto doporučení jsou následující nejvíce relevantní také pro inkluzi dětí se zdravotním postižením:

Stát by měl zrušit kategorie postižení

Současný systém zvláštního vzdělávání zaměřený na individuální dítě na základě jeho postižení by měl být nahrazen přístupem veřejného zdraví zdůrazňující prevenci namísto léčby spíše na úrovni populace než jednotlivce. Intervence by měly být nabídnuty každému dítěti, které ukáže potřebu dodatečné podpory a měly by být financovány podle rozsahu potřeb, nikoli podle kategorií postižení. Sociální znevýhodnění by nemělo být považováno za hendikepující a vůbec by nemělo být důvodem pro zjištění zvláštních vzdělávacích potřeb nebo pro umístění do zvláštního školství.

Státy by měly zajistit, aby hodnocení nebylo kulturně a třídně zatíženo

Poradní, konzultační a doporučující příslušenství by mělo využívat nové nebo nově revidované hodnocení, které respektuje jazyk a kulturu všech testovaných. Aby byla zajištěna kulturní vyváženost, musí se vytvořit takové testovací prostředí, ve kterém může dítě dosáhnout svých nejlepších výsledků. Pro romské děti to může znamenat mít při testování romského asistenta učitele nebo své rodiče.

Státy by měly hodnocení provádět více nástroji

Data pro základní hodnocení by měla být sbírána různými metodami, včetně (ale ne pouze) rozhovorů s dětmi, rodiči/zákonnými zástupci a učiteli; pozorování při formálním hodnocení, ve třídě, doma a během volného času; neformální hodnocení na základě příkladů školní práce, testů v rámci osnov, neformálních zpráv; stejně jako standardizované testování.

Státy by měly základní hodnocení využívat jako informativní pokyn

Základní údaje by měly být použity k odhalení silných a slabých stránek dětí a tím k řešení inkluzivního vzdělání ve školách a třídách a pomoci učitelům přizpůsobit své vyučovací

---

¹¹⁶ Lilla Farkas, Chybná diagnostika jako forma rasové diskriminace – Interpretace rozhodnutí v případě Horvath a Kiss proti Maďarsku (2013), dostupný z: <http://cfcf.hu/en.html> (v angličtině)

¹¹⁷ Romský vzdělávací fond (REF), Nástrahy a předsudky: Vstupní testování a nedprůměrné zatsoupení romských dětí ve zvláštním školství (2012), str. 96-97, dostupný z: http://www.romaeducationfund.hu/sites/default/files/publications/pitfalls-and-bias-screen_singlepages.pdf (v angličtině)

metody, spíše než k umístování dětí do zvláštních škol. K pokroku a přizpůsobení služeb potřebám žáků je potřeba pravidelné roční nebo dvouleté hodnocení.

Doporučení státům bojujícím se segregací

Různé mezinárodní organizace už odhalily nedodržování rozhodnutí ECtHR a neplnění povinností zajistit romským dětem rovnost ve vzdělání v některých státech. Např. Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (angl. zkr. OSCE) vytvořila seznam opatření, která by měly národní vlády upřednostnit, aby byla školní segregace ukončena.

- sbírat anonymizovaná statistická data o etnicitě žáků a vyhodnocovat je, aby mohl být vyhodnocen pokrok v desegregaci
- přijmout legislativu, která by zakládala povinnost integrovat romské děti do standardních škol se standardními osnovami, společně s efektivním plánem, jak takového cíle dosáhnout
- přijmout transparentní statistické cíle k dosažení integrace v přiměřeném čase
- implementovat moratorium o přijetí romských dětí do zvláštních škol a tříd vyučovaných podle osnov pro mentálně postižené děti
- veřejně na integraci přerozdělit dostatečné finanční zdroje
- zajistit takové předškolní vzdělání pro znevýhodněné děti, které jim pomůže v nástupu na standardní základní školy
- představit metody hodnocení, které zohledňují zvláštní potřeby romských dětí
- vytvořit osnovy podporující integraci společně s opatřeními, které změní přístup učitelů
- pokračovat v poskytování školní podpory (např. formou asistentů učitele) a přijmout další opatření, jako např. jazykovou výuku pro ty, jejichž jazyk není stejný jako jazyk školních pokynů.¹¹⁸

7.4. Jaká nápravná opatření u soudu požadovat

7.4.1 Desegregační plány

I když byla transpozicí RED v členských státech ochrana proti diskriminaci posílena, není současný antidiskriminační rámec v oblasti dostatečný k boji proti systematické diskriminaci a/nebo segregaci Romů ve školství. Antidiskriminační zákony upravují prostředky nápravy/náhrady pro jednotlivce, kteří byli zasaženi jednáním nebo nejednáním konkrétního pachatele, strukturální diskriminace je ale řešena pouze výjimečně nebo vůbec. Školní segregace přitom zasahuje vysoký počet dětí. Soudní nebo správní rozhodnutí, které poskytnou kompenzaci individuálního žalobce, mlčí o způsobech, jakými by mohly být systematické nerovnosti překonány.

Rumunsko, Bulharsko, Slovensko a Maďarsko představily procesní invence, které jsou přístupné pro NGO, např. *actio popularis*. Jak je patrné na rozhodnutích maďarského Nejvyššího soudu, národní soudy mají pravomoc uložit takové sankce, které by strukturální problém adekvátně řešily.

Už není pochyb o tom, že aby byl vyřešen systémový problém, nestačí žalovat školu, zřizovatele školy nebo dokonce ministerstvo školství.¹¹⁹ Jak se vyjádřilo ECCR, „aby vymizelo fyzické oddělování romských a neromských žáků, je třeba proaktivní a dlouhodobé

¹¹⁸ OSCE Konference ve Varšavě, 6. října 2010, Výkon rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva v případech diskriminace romských dětí ve školství (Chorvatsko, Řecko, Česká republika), dostupný z: <http://www.osce.org/home/71928> (v angličtině)

¹¹⁹ ECCR, Dopad legislativy a politik na školní segregaci romských dětí (2007), str. 8, dostupný z: <http://www.errc.org/cms/upload/media/02/36/m00000236.pdf> (v angličtině)

zapojení vzdělávacích institucí na všech úrovních; přehodnotit vzdělávací politiky a konzistentně sledovat jejich dopad, aby byla v budoucnu vyloučena možnost segregace“.¹²⁰

7.4.2. Desegregace založená na soudním rozhodnutí

Jak již bylo uvedeno v kapitole 5, CFCF podala *actio popularis* proti obci a základní škole v Gyöngyöspatě kvůli segregaci ve třídách. CFCF připravila opatření vedoucí k desegregaci a požadovala, aby soud žalovaným nařídil je implementovat.

Tabulka 16: Desegregační opatření obsažená v žalobě v případě v Gyöngyöspatě

	Opatření	Odpovědnost	Termín
1.	Rozdělit romské a neromské prvňáky rovnoměrně	Škola	Školní rok následující po konečném rozhodnutí
2.	Poskytnout všem romským žákům denní péči	škola+ zřizovatel	Dnem právní moci konečného rozhodnutí
3.	Zapsat do běžných tříd romské žáky se zvláštními vzdělávacími potřebami doporučenými pro inkluzivní vzdělávání	Škola	Školní rok následující po konečném rozhodnutí
4.	Poskytnout žáků, se zvláštními vzdělávacími potřebami aktivity, které by jim umožnili dohnat látku	škola+ zřizovatel	Dnem právní moci konečného rozhodnutí
5.	A během jednoho školního roku je zařadit do jednoho běžných tříd	Škola	První den školního roku následujícího po konečném rozhodnutí
6.	Zajistit, aby romští a neromští žáci společně obědvali	Škola	Dnem právní moci konečného rozhodnutí
7.	Zajistit romským žákům přístup do hodin plavání	škola+ zřizovatel	Dnem právní moci konečného rozhodnutí
8.	Zajistit rovnoměrnou participaci a zastoupení romských dětí na školních akcích	Škola	Dnem právní moci konečného rozhodnutí

I když byly některé body žaloby zamítnuty, soud žalovaným nařídil přijmout takovou metodu rozdělování dětí, která by od školního roku následujícího po právní moci rozhodnutí zabránila segregaci.

7.4.3. Desegregace z iniciativy NGO ve Vidinu, Bulharsko

Nevládní organizace DROM implementuje od roku 2000 desegregační projekt, kde označila začátek desegregačního procesu a vytvořila model, který byl později aplikován také v jiných městech v Bulharsku. Projekt byl ze začátku financován Open Society Institute v Budapešti; od roku 2006 je financován Romským vzdělávacím fondem.¹²¹

Složky desegregačního programu ve Vidinu:

- kampaně motivující romské rodiče zapisovat děti do běžných škol

¹²⁰ Ibid

¹²¹ Tato podkapitola je výtah z dokumentu UNICEF „K romské inkluzi. Přehled iniciativ v romském vzdělávání ve střední a jihovýchodní Evropě“ (2012)

- přijímání romských dětí do běžných škol, zabránění opětovné segregaci ve třídách
- odborná podpora a zajištění možnosti dohnat látku
- jídla, i když tento bod byl ukončen
- integrované mimoškolní aktivity
- doprava, včetně tzv. bussingu a taxi služeb

Všech 12 škol ve Vidinu se nyní desegregačního projektu účastní. REF pomohl nastartovat proces institucionalizace desegregačních projektů ve Vidinu a kdekoli jinde, aby mohl být projekt realizován ve větším měřítku a aby místní orgány převzaly za projekty větší zodpovědnost.

Tento model může být aplikován ve všech typech urbanistického prostředí s romskými lokalitami vzdálenými od škol. Model 2 může být implementován správní organizací. Zahrhovala by podporu přijímání romských žáků na hostitelské školy; jejich dopravu; určitou formu vzdělávací podpory k vyplnění možných mezer v místním školském systému; zavedení systému, který by zajistil docházku romských dětí do škol; zajištění jejich bezpečnosti, stejně jako trvalé komunikace mezi rodiči a školou (ne nutně individuální konzultanty); limitovanou podporu učebních pomůcek a jídla pro nejchudší děti; zajištění mimoškolních multikulturních aktivit; zajištění podpory projektu místní komunitou a samosprávou. Tento model předjímá pasivnější roli romských rodičů než v Modelu 1, s mediační rolí organizace, která by ji kompenzovala.

7.4.4. Desegregace na základě politické vůle

Členské státy Rady Evropy se shodují, že se segregací je třeba bojovat a nahradit ji integrovanou školní politikou a zabránit jakékoli formě nucené asimilace a předcházet jí aktivním zapojením se do soužití různorodých společností. Mezi opatřeními cílenými na desegregaci škol obsažených v doporučeních ECRI v oblasti vzdělávání, jsou¹²²:

- stanovení jasných a měřitelných cílů pro přesun dětí ze zvláštních do běžných škol a pro celkovou desegregaci školského systému, zejména u romských dětí
- rozvoj interkulturního vzdělání se žáky, rodiči, zaměstnanci školy a komunitami
- stanovení standardů výcviku učitelského sboru v multikulturní výuce
- přepsání školních učebnic a dalších pomůcek tak, aby odrážely různorodost a pluralitu společnosti a obsahovaly přínos menšin, jejich jazyk, historii a kulturu
- zahrnutí výuky lidských práv a anti-rasismu do školních osnov
- opatření směřující ke skutečně informovanému souhlasu rodičů s umístěním dítěte do zvláštní školy
- mediace mezi Romy a jinými etnickými menšinami a školními představiteli
- formy účasti na rozhodování škol a aktivity pro rodiče menšinových žáků
- asistenti učitele, kteří napomohou integraci žáků z etnických menšin
- podpora místních vzdělávacích iniciativ – zejména těch, která se snaží bojovat proti segregačnímu myšlení
- nastavení systému sledování rasových incidentů na školách a sbírání dat o těchto jevech, aby mohly být proti nim vytvořeny odpovídající politiky

¹²² Evropská komise proti rasismu a intoleranci (ECRI), Obecná politická doporučení č. 13 pro boj s antickanismem a diskriminací Romů (2011), dostupný z: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n13/e-RPG%2013%20-%20A4.pdf (v angličtině)

7.4.5. Maďarský školní integrační program

Maďarský integrační školní program¹²³ byl vytvořen vyhláškou OM č. 57/2002 (XI.18) Ministerstva školství (39/E), která stanovila *per capita* příspěvek na integrované vzdělávání. Toto opatření bylo založeno na sociálním statutu, ne na etnicitě, data však ukazují úzkou spojitost těchto dvou faktorů. Vyhláška představila koncept přípravného tréninku k realizaci potenciálu žáka a k integraci heterogenních tříd. Byly vytvořeny nové formy finanční a profesionální asistence, které mají dětem z různých sociálních a kulturních prostředí vytvořit příležitosti být vyučovány společně a dosáhnout stejné úrovně vzdělání. Vyhláška nenařizuje školám integrovat, ale poskytuje finanční podporu a odborné vedení těm, které se integrovat rozhodnou. Tímto způsobem vytvořili maďarští politici dvoustrannou antisegregační politiku: prostřednictvím implementace antidiskriminačních opatření byla segregace zakázána a sankcionována a zároveň nabídlo Ministerstvo školství finanční pobídky a další služby těm, kteří se rozhodli svou praxi změnit. Nový integrační program byl představen ve školním roce 2003-2004. Instituce, které se zapojily, zahájily vzájemně koordinované programy pro děti v prvních, pátých a devátých třídách. Podle vyhlášky a celého integračního programu měli žáci, kteří se účastnili přípravného programu (většinou v oddělených „doháněcích“ třídách) nárok na účast v integračním programu (podpořených doplňkovými *per capita* příspěvky). Prostřednictvím integračního programu mohli tito studenti navštěvovat stejné třídy, nebo pokud byly rozděleny, studovat ve stejné skupině s majoritními žáky.

7.4.6. Tzv. bussing

Bussing - dovážení dětí do integrovaných škol je jedním z nápravných opatření, které ještě nebylo soudy uloženo. *Bussing* vznikl ve Spojených státech¹²⁴ jako plán podporující desegregaci škol, kdy menšinové děti byly dováženy do převážně většinových škol a většinové děti byly dováženy do převážně menšinových škol.¹²⁵ Tento plán měl zajistit občanská práva žáků a zajistit stejný přístup k veřejnému vzdělávání. *Bussing* je také příkladem afirmativní akce – tj. pokusu odčinit nebo kompenzovat účinky minulé diskriminace. Někdy jsou takovéto činnosti nazývány „kompenzační spravedlnost“.

Bussing byl poprvé zaveden jako součást desegregačního plánu odrážejícího rozhodnutí federálních soudů konstatujících, že rasová segregace ve školství porušuje ustanovení o ochraně rovnosti 14. Dodatku americké ústavy. V případech Green proti Okresní školské radě a Swann proti Školské radě v Charlotte-Mecklenburgu Nejvyšší soud stanovil, že federální soudy mohou ve školních obvodech požadovat *bussing* jako prostředek rasové integrace veřejných škol.

Bussing však nebyl v americkém školství nic nového. Už před uvedenými rozhodnutími bylo téměř 40% žáků do škol dováženo. A před rokem 1954, kdy soud prohlásil rasovou segregaci neústavní v případě Brown proti školské radě, byly děti často dováženy do segregovaných škol mimo docházkovou vzdálenost od jejich domovů.

Po rozhodnutí v případě Swann se z *bussingu* stalo jedno z nejkontroverznějších témat amerického práva a politiky, zejména v sedmdesátých letech. I když nadšení z tohoto nápravného prostředku v devadesátých letech odeznělo, *bussing* zůstal součástí (většinou ne jedinou) většiny desegregačních programů a stále je předmětem zanícených debat.

Argumenty pro *bussing* zdůrazňují, že rasová integrace je sama o sobě sociálním cílem a *bussing* je účinným prostředkem, jak tohoto cíle ve vzdělávání dosáhnout. Zastánci poukazují na škodlivý odkaz segregace ve vzdělávání. Před rozhodnutím ve věci Brown, byly

¹²³ Iulius Rostas, Deset let poté – Historie romské školní desegregace ve střední a východní Evropě (2012), str. 235

¹²⁴ Tato část textu je založená na shrnutí dostupném na Wikipedii (anglická verze).

¹²⁵ Školní desegregace, dostupný z: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/School+Desegregation>

afroamerické děti vzdělávány v oddělených budovách většinou horší kvality, i když oficiální zdroje uváděly, že jsou stejné. Tato segregace udržovala Afroameričany oproti bílým obyvatelům v nevýhodě. Afroamerickým dětem vštěpovala segregace pocit méněcennosti a významně omezila jejich studijní výsledky a možnosti.

Zastánci bussingu také často zdůrazňují, že faktická segregace přetrvává i po desetiletích občanskoprávních hnutí a boje proti segregacním zákonům v šedesátých letech. Převážně bělošská, bohatá střední třída a převážně menšinová, chudá nižší třída, jsou přepravovány, zaměstnávány, ubytovávány a vzdělávány v odlišných prostředích. Bohatší lidé bydlí často na předměstích, zatímco chudí v centrech města, děti z vyšších socioekonomických tříd tak mají oproti chudším dětem mnoho výhod: prostornější dům, lepší výživu zdravotní péči, vyšší kulturní a intelektuální stimulaci, přátele a známé s vyšším sociálním statutem zajišťující jim lepší práci a kariérní vyhlídky. Někteří dokonce srovnávají izolaci chudých menšin v centrálních městských oblastech s apartheidem černošského obyvatelstva v jižní Africe.

Obhájci desegregace prostřednictvím bussingu tvrdí, že existující nerovnosti se nesmí rozšířit a desegregace vzdělávání musí ještě ujit dlouhou cestu ke svému cíli a k vytvoření spravedlivější společnosti. Poukazují na skutečnost, že americké školství se historicky zaměřovalo na minimalizaci třídní hierarchie a maximalizaci sociální mobility – směrem vzhůru i dolů. Bussing tak ve Spojených státech pomůže zabránit vytvoření dlouhodobé podtřídy.

Zastánci bussingu také uvádí, že se jedná o dostupný prostředek, jak desegregace dosáhnout. I když mohou být počáteční náklady vysoké, statistiky ukazují, že operační náklady bussingu nedosahují ani pěti procent rozpočtu školního obvodu .

Odpůrci bussingu proti němu vznášejí různé argumenty, i když ne nutně oponují integraci jako takové. Uvádí, že slouží k odvedení pozornosti od důležitějších vzdělávacích cílů, jako např. kvalita pravidel. Bussing napomáhá formě převážit nad obsahem, kdy forma rasové integrace ve školství získává vyšší hodnotu než povaha toho, co se ve školách skutečně učí. Kritici bussingu by se raději soustředili na školní a třídní prostředí, než na přesný počet zástupců určitých ras ve třídě. Justice Lewis F. Powell Jr. shrnul tyto úvahy ve stanovisku k desegregačnímu případu Keyes proti školnímu obvodu Denver.¹²⁶ Napsal, že v éře, kdy úroveň dosažených studijních výsledků klesá, je špatné přenášet pozornost komunit „od zásadního cíle kvalitního vzdělání k trvale rozdělovací diskusi o tom, kdo má být kam zařazen.“

Kritikové také upozorňují, že bussing přináší tzv. „bílou letku“ – bělošští rodiče odhlašují své děti z integrovaných veřejných škol do soukromých předměstských škol s převážně bělošskými žáky – což vede k ještě většímu oddělení bělochů od černošů, bohatých od chudých. Podle tohoto scénáře bussing pouze zhoršuje současnou situaci a dělá z veřejných škol a měst ještě více výlučnou oblast chudých.

Někteří odborníci k otázce bussingu uvádí, že i když se jim líbí myšlenka rasově integrované společnosti, sociální náklady bussingu a jeho dopad v podobě tzv. bílé letky jsou příliš vysoké. Jiní se přiklonili k střední cestě a urgují soudce, aby pečlivě vybírali obvody, kde budou bussing implementovat. Uvádí např., že bílá letka je pravděpodobnější na školách, kde běloši tvoří pouze menšinu a v takových případech by byly sociální náklady vyšší.

Jiný bod proti-bussingové argumentace je názor, že soudem nařízený bussingový program překračuje soudní pravomoc. Podle tohoto názoru je bussing příkladem nežádoucího soudního aktivismu. Rozsáhlé sociální změny způsobené převážením tisíců dětí mnoho mil každý den by měly být přijaty pouze volenými orgány, jako jsou státní zákonodárci nebo

---

¹²⁶ Wilfred Keyes School District no.1 v. Denver Colorado, US Supreme Court (1973), available at: <https://bulk.resource.org/courts.gov/c/US/413/413.US.189.71-507.html>

Kongres. Přívrženci tohoto pohledu navíc uvádí, že dohled nad desegregačními programy soudy zatěžuje a bere jim čas věnovat se jiným důležitým právním otázkám.

Kritici bussingu také zdůrazňují, že mnohokrát ty samé soudy, které bussing nařídí, neporadí, jakým způsobem jej financovat, vytváří tak školním obvodům velké finanční potíže. S tím souvisí námitka, že je bussing příliš drahý, zvláště když jsou školní obvody nucené kupovat nové autobusy, aby s bussingem mohly začít. V obvodech s napjatým rozpočtem tak bussing může spotřebovat finance na jiné vzdělávací cíle.

Někteří z oponentů bussingu podporují myšlenku rasové desegregace, ale nevidí bussing jako vhodný prostředek, namísto toho podporují pozvolný přístup k sociální reformě. Podle nich bude změna trvat několik generací. Bussing narušuje konečný cíl integrace, protože převratné změny – včetně bílé letky – mohou mít na společnost negativní dopad.

Jiní oponují bussingu, protože školy v sousedství jsou nejlepším cestou pro vzdělávání dětí. V tomto táboře oponentů jsou jak ti, co s rasovou integrací souhlasí, tak její odpůrci. Školy v sousedství umožňují rodičům větší vliv na vzdělání dětí, protože je jednodušší školu navštívit a promluvit s učitelem. Takové školy dávají dětem pocit identity a hrdosti na komunitu. Dovážení dětí do škol přes město jim hrdost nedodá. Zastánci těchto škol také odkazují na statistiky, které označují dovážené děti za více odcizené od školy, což vede k větším problémům, včetně horších výsledků a zvýšené delikvenci.

Ještě důležitější otázka spojená s bussingem je, zda je samotná rasová integrace hodnotným cílem ve veřejném vzdělání. Zastánci obou odpovědí přinášejí různé sociologické důkazy. V padesátých a šedesátých letech byl Nejvyšší soud ovlivněn „kontaktní“ teorií rasové integrace – čím více známe osoby jiné rasy, tím lépe s nimi dokážeme vycházet. Integrované školy tak zvýší porozumění mezi rasami a sníží rasové napětí.

Ve stejné době hodně studií ukazovalo, že rasová integrace podpoří sebevědomí, studijní výsledky a konečné možnosti a volby pro členy menšin. Např. dobře známá studie sociologa James S. Coleman z roku 1966, *Rovnost vzdělávacích příležitostí*, dovodila, že menšinové děti dosahují lepších výsledků ve třídách, kde je většina bílých dětí ze střední třídy. Colemanova zpráva také uvádí, že nejdůležitějším faktorem ovlivňujícím studijní výsledky menšinových dětí a dětí z nižších tříd, je úroveň vzdělání spolužáků. Tato zpráva byla mnohými použita jako důvod pro soudně nařízený bussing.

V sedmdesátých letech a později byly liberální teorie o školní desegregaci vedoucí k větší rasové harmonii a zlepšení studijních výsledků Afroameričanů zpochybnovány. Také Coleman začal být k bussingu skeptičtější a argumentoval, že dobrovolnické programy byly v desegregaci účinnější než programy nařízené státem. Jiní šli ještě dál a tvrdili, že integrace jenom zvyšuje nevraživost a napětí mezi rasami. Afroamerické dovážené děti vykazovaly horší studijní výsledky. Některé studie dokonce ukazovaly, že dovážení studenti jsou nyní více (a ne méně) nepřátelští k jiným rasám. Další studie pak ukázaly, že tam, kde bylo bussingem dosaženo kýženého procentního zastoupení obou ras, žáci komunikovali stejně v rámci své vlastní rasy a tato segregace uvnitř školy zabránila skutečné desegregaci.

V roce 2003 převládla proti-bussingová nálada. V devadesátých letech přestaly federální soudy dohlížet na některé školní obvody s tím, že tyto obvody již nevykazují známky státem vynucované segregace. Symbolickým okamžikem bylo ukončení dohledu v obvodu v Charlotte-Mecklenburgu v roce 1999, kdy byl současně ukončen třicetiletý pokus, ve kterém soudy použily bussing k desegregaci veřejných škol. Ve stejném roce skončil bussingový program a rasově podmíněné zápisy do škol také v Bostonských veřejných školách, kde program vydržel několikaletý spor o jeho smyslu. Dokonce i města jako Seattle, který v sedmdesátých letech přijal bussing dobrovolně, tuto praxi v roce 1999 opustila.

7.4.7. Změna obvodů

Překreslení hranic školních obvodů může být také nápravným prostředkem proti segregaci a přinést romským žákům právo zapsat se do integrovaných škol. Žádné takové opatření však nebylo soudy ve sledované oblasti uloženo. v některých případech, které CFCF litigovala však žalované samosprávy samy školní obvody změnilly a umožnily romským dětem přístup na integrované školy.

Kapitola 8. Role tzv. equality bodies a školských inspektorátů

Čl. 7 RED vyžaduje po členských státech zajištění soudních a/nebo správních řízení, které budou dostupné všem domnělým obětem diskriminace.

Odst. 22 preambule dává členským státům svobodu v aplikaci přesunu důkazního břemene na řízení, ve kterém zjišťuje skutkový stav případu soud nebo jiný odpovědný orgán. Jedná se o řízení, kde žalobce nemusí prokázat svá tvrzení, protože je na soudu, popř. jiném orgánu, aby je sám prošetřil.

Podle ICESCR jsou členské státy „také povinny zajistit a zachovat transparentní a účinný systém sledování, zda vzdělávání ve skutečnosti splňuje cíle v čl.13 odst.1.“¹²⁷

Obecně zahrnuje systém nápravy diskriminace civilní/trestní soudy, equality body a školské inspektoráty či jiné vládní orgány. Protože je segregace porušením základních lidských práv, může být litigovaná před civilními soudy. Náhrada škody může být peněžitá nebo nepeněžitá, zpětná nebo do budoucna (úprava budoucího jednání) a zaměřená na potřeby jednotlivce nebo skupiny. Nejtypičtější sankci v občanském právu je kompenzace. Finanční kompenzace oběti může zahrnovat minulé a budoucí ztráty (nejčastěji obojí, kompenzaci citové újmy, osobnostních škod jako dopady na mentální zdraví, nebo exemplární škody jako trest diskriminujícímu a odstrašení ostatních (méně časté).

Jak již bylo uvedeno v kapitole 5, CFCF bojuje proti neochotě maďarských civilních soudů uložit pachatelům povinnost ukončit segregaci prostřednictvím desegregačního plánu. Desegregační případ v proto doputoval až před Ústavní soud, aby objasnil, zda civilní soudy mají pravomoc uložit opatření, která budou mít dopad na veřejné fungování samospráv – tedy zda mohou uložit povinnost voleným orgánům přijmout nějaké opatření, i když s ním oni nemusí souhlasit.

Specializovaná tělesa založená podle RED a školské inspektoráty s různými pravomocemi mohou se strukturální diskriminací ve vzdělávání bojovat efektivněji – zejména v rámci vyšetřovací pravomoci a asistence obětem. Potenciál národních vynucovacích mechanismů na poli antidiskriminace je přítomností odborného tělesa pověřeného inspekcí ve vzdělávání posíleno.

Vedle soudních řízení mohou i správní orgány nabízet účinné nápravné prostředky proti segregaci, v závislosti na své konkrétní pravomoci.

8.1. Equality bodies – tělesa rovného zacházení

Čl. 13 RED zavazuje členské státy k „vytvoření tělesa nebo těles na ochranu rovného zacházení se všemi osobami bez diskriminace na základě rasového nebo etnického původu. Tato tělesa mohou být součástí agendy orgánů pověřených na státní úrovni chránit lidská

---

¹²⁷ Economic and Social Council, Committee on Economic, Social and Cultural Rights (1999), General Comment on Right to Education, para. 59. “By way of illustration, violations of article 13 include: ... the failure to take measures which address de facto educational discrimination; the use of curricula inconsistent with the educational objectives set out in article 13 (1); the failure to maintain a transparent and effective system to monitor conformity with article 13 (1) ...”, available at: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G99/462/16/PDF/G9946216.pdf?OpenElement>

práva nebo zaručovat práva jednotlivců“. Tělesa rovného zacházení byla vytvořena ve všech členských státech a většinou jdou jejich pravomoci nad rámec požadavků RED.

8.1.1. Typy equality bodies

Zpráva Agentury základních práv (angl. zkr. FRA) “Přístup ke spravedlnosti v diskriminačních případech v EU” hodnotí také práci equality bodies. Rozeznává tři kategorie těchto těles podle jejich kompetencí: převážně kvazi-soudní typ, převážně asistenční typ a kombinace těchto dvou typů.

Kvazi-soudní equality body

“Výhoda kvazi-soudního typu equality body oproti soudům je, že jejich řízení má „nízký práh“: je méně nákladné, jednodušší a více specializované na případy diskriminace. Tento typ equality body však může mít omezenou pravomoc ukládat sankce nebo přiznat náhradu škody. Navíc mohou jejich rozhodnutí potřebovat potvrzení soudem, aby se staly právně závaznými. Odklánění diskriminačních případů ke kvazi-soudním tělesům navíc může způsobit, že běžné soudy se nebudou v oblasti odborně rozvíjet a vytvářet judikaturu.”¹²⁸ Tato equality body jsou nestranné instituce, které tráví část svého času prošetřováním a rozhodováním individuálních případů diskriminace, které jsou jim předloženy.¹²⁹

CJEU nedávno rozhodl, že nemá pravomoc zodpovědět předběžnou otázku položenou bulharským equality body.¹³⁰ I když je bulharské equality body kvazi-soudní, nesplňuje všechny kritéria tribunálu. Rozhodnutí CHEU bylo založené na skutečnosti, že řízení před bulharským equality body je podobné správnímu řízení a nemá soudní povahu ve smyslu judikatury soudu vztahující se k pojmu „soud nebo tribunál“ v čl. 267 TFEU.

Asistenční typ equality bodies

“Tento systém poskytuje obětem diskriminace asistenci v přístupu ke spravedlnosti, znalosti ochrany práv mezi potenciálními oběťmi a zvyšování kultura základních práv ve společnosti. Tento systém však stěžovatelům nenabízí volbu způsobu řešení diskriminačního jednání. Oběť může získat rozhodnutí pouze u soudu.”¹³¹

Kombinovaný typ equality bodies

Tento model nabízí stejné dvě cesty jako typ a), ale je doplněn o kompetence asistenčního typu b).

Tabulka 17: Equality bodies a jejich kompetence ve veřejném vzdělávání

Země	Jméno equality body	Kvazi-soudní typ	Ochranářský typ	Kombinovaný
BG	Komise pro ochranu před diskriminací	X		

¹²⁸ FRA, Přístup ke spravedlnosti v diskriminačních případech v EU – Kroky k rozšíření rovnosti (2012), str. 23; dostupný z: http://www.equineteurope.org/IMG/pdf/FRA_2012_Acess_to_justice.pdf (v angličtině)

¹²⁹ Margit Ammer, Niall Crowley a další, Studie Equality bodies založených směrnicemi č. 2000/43/EC, 2004/113/EC a 2006/54/EC, Zpráva (2010), str. 43, dostupný z: http://www.equineteurope.org/IMG/pdf/final_synthesis_report_en_de_fr_2_-2.pdf (v angličtině)

¹³⁰ Případ Valeri Hariev Belov, Soudní dvůr evropské unie, stážnost č. C-394/11, rozhodnutí ze dne 31. ledna 2013, dostupný z: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d0f130d58e96265760184552ae4c965d2c7b1299.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4OahaMe0?text=&docid=133241&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=347401> (v angličtině)

¹³¹ viz poznámka pod čarou 118, str. 23.

SK	Slovenské národné stredisko pre ľudské práva		X (plus poskytování právní pomoci obětem včetně jejich zastupování u soudu)	
CZ	Veřejný ochránce práv (ombudsman)	X		
GR	Řecký Ombudsman		X	
HU	Úřad rovného zacházení	X		
RO	Národní rada pro boj s diskriminací	X		

8.1.2. Nápravné prostředky equality body

Nedávná zpráva publikovaná Evropskou sítí equality body (tzv. EQUINET) zhodnotila v podrobném výzkumu praktiky evropských equality body v boji s rasovou diskriminací.¹³² Podle této zprávy potřebuje několik equality bodies zlepšit systém existujících sankčních ustanovení včetně zakotvení více druhů sankcí, které by mohly být použity k dosažení systematické změny.¹³³ Účinnost equality bodies zůstává problematická, pokud nemohou ukládat sankce vedoucí k úplné nápravě.

Maďarské equality body, Úřad rovného zacházení (angl. zkr. ETA), může ukládat tyto sankce:

- nařídit, aby situace vedoucí k porušení práv byla ukončena,
- zakázat pokračování jednání, které porušuje práva,
- zveřejnit rozhodnutí o porušení práv,
- uložit pokutu.

CFCF podala podnět k maďarskému equality body proti obci Tiszavasvári. Obec uzavřela darovací smlouvu na školní budovu (blízko romské části obce) se soukromou nadací. Výsledkem změny zřizovatele školy byla „legalizace“ segregace. ETA dne 19. února 2010 rozhodla proti obci a nařídila jí ukončit protiprávní stav. Uložila jí sestavit s pomocí odborníka na veřejné školství desegregační plán.

Místní samospráva požadovala u městského soudu přezkum a CFCF mohla do řízení zasáhnout. Soud zjistil, že řízení před ETA trpělo procesními nedostatky a nařídil, aby bylo prošetření zopakováno. Nejvyšší soud však rozhodnutí městského soudu zrušil a nařídil mu vydat nové podle jeho pokynů. Po řízení, kterého se CFCF účastnila, rozhodl městský soud dne 29. května 2012 znovu a původní rozhodnutí ETA potvrdil.

Případ obce Tiszavasvári dokazuje, že equality body může uložit sankce, které – pokud jsou správně vykonány – nabízí účinnou nápravu segregace.

Tabulka 18: Kompetence a praktiky equality body ve vztahu k desegregačním plánům

Země	EB nařídilo desegregační plán	přijmout	EB má kompetenci desegregační plán nařídit, ale ještě tak neučinilo	EB nemá takovou kompetenci
BG			X	

¹³² European Network of Equality Bodies (EQUINET), Equality Bodies Combating Discrimination on the Ground of Racial or Ethnic Origin, An Equinet Perspective (2012), available at: http://www.equineteurope.org/IMG/pdf/Race_Perspective_MERGED_-_EN.pdf

¹³³ Ibid p. 24

SK	-	-	X
CZ			X
GR			X
HU	X		
RO			X

8.2. Školské inspektoráty a další administrativní orgány

Soulad s RED v oblasti kompetencí orgánů zřízených k podpoře rovného zacházení ve školství musí být zkoumán ve světle povinností podle ICESCR. Pokud uvedené orgány nemají sledovací a prošetřovací pravomoc vyžadovanou ICESCR, pokud nemohou poskytnout obětem diskriminace potřebnou asistenci a vydávat doporučení pro oblast vzdělávání, pak musí mít možnost inspekce v terénu, aby splnily tuto roli.

Na Slovensku je specializovaný orgán, který podává zprávy o segregaci romských dětí ve školství, zatímco v Maďarsku a Řecku prošetřují konkrétní případy. Neexistuje však žádná analýza na jejich výklad konceptu RED a na druhy sankcí, které využívají. Ve školství je zcela zjevně potřeba, aby specializované orgány konaly svou práci. Čekat na individuální stížnosti nemusí být nejlepší strategie boje se strukturální diskriminací, včetně segregace. Čl. 13 RED skutečně umožňuje vydávat tematické zprávy a doporučení. Existuje samozřejmě mnoho orgánů, jejichž pravomoci jsou vyšší, než je požadováno RED. Měli by své pravomoci využít k usnadnění změn.

8.2.1. Inspekční protokol

Nedostatek vhodného protokolu, resp. návodu pro inspektoráty, equality bodies a další specializované orgány ve školství, k tomu, jak má vypadat inspekce školní segregace, vede k neúčinné a zbytečné proceduře. Metodologie zpracování etnických dat a odhadování etnického původu vypracovaná maďarskými ombudsmeny pokrývá pouze jeden z mnoha problémů, kterým uvedené orgány čelí. (Viz kapitola 3)

CFCF vypracovala vzor protokolu k potírání segregace pro maďarskou vládní agenturu odpovědnou za dohled nad protiprávními postupy obecních samospráv (do 31. prosince 2012 zřizovatelé základních škol). CFCF protokol předložila v žalobě proti Ministerstvu školství soudu (viz kapitola 5). Protokol sestává z osmi kroků. Zmíněná metodologie ombudsmanů může být použita při zjišťování segregace mezi třídami.

Tabulka 19: Inspekční protokol

Kroky	Důkazy shromažďované v jednotlivých krocích	Závěr
Krok 1. Vytvořit rozvrh pracovního programu inspekce.		
Krok 2. Sběr informací o zřizovateli školy a dalších školách ve městě před začátkem samotné	- sběr dostupných sociologických a pedagogických studií o situaci Romů ve městě - sběr dostupných informací na internetu nebo přímo od obce či školy: pedagogické programy, zprávy o rovnosti, plán rovných příležitostí, zprávy místních radních o školství apod.	- zjistit počet škola typy zřizovatelů - jsou ve městě zainteresovaní romští aktéři (NGO, menšinové samosprávy)? - existují oficiální

inspekce.		<p>data o poměru Romů na školách?</p> <ul style="list-style-type: none"> - je na školách poskytováno zvláštní menšinové vzdělání pro Romy? 																				
<p>Krok 3. Kontaktovat místní romské lídry (v Maďarsku představitel místní menšinové samosprávy). Svolat veřejné slyšení.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - informace od místního romského lídra - informace od romských rodičů na veřejném slyšení (zejména v případech, kde není žádný lídr) 	<ul style="list-style-type: none"> - velikost romské populace a počet romských dětí školního věku - identifikace škol oblíbených Romy, odhad počtu romských dětí na každé škole - zjištění oddělených nebo znepřátelených komunit mezi místními Romy - identifikace romských osídlení nebo oblastí, kde žijí převážně Romové (jména ulic) - identifikace typických místních romských jmen 																				
<p>Krok 4. Kontaktovat všechny základní školy ve městě.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - písemné důkazy od ředitelů: seznamy studentů v každé škole s těmito informacemi 1. jméno studenta 2. jméno matky 3. adresa 4. sociální status (sociální znevýhodnění?) 5. zvláštní vzdělávací potřeby 																					
<p>Krok 5. Identifikovat segregované školy (na základě písemných důkazů veřejného slyšení).</p>	<ul style="list-style-type: none"> - připravit tabulku pro každou školu, podobnou tabulce maďarského ombudsmana pro menšiny v případě školy v Gyöngyöspatě (viz kapitola 3). <table border="1" data-bbox="469 1552 1058 1955"> <thead> <tr> <th rowspan="2">Třída</th> <th rowspan="2">Počet žáků</th> <th rowspan="2">Děti se zvláštními vzdělávacími potřebami</th> <th rowspan="2">Sociálně znevýhodněné</th> <th colspan="2">Počet romských žáků</th> </tr> <tr> <th>Osobní odhad</th> <th>Podle kritérií</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1.a.</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>1.b.</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	Třída	Počet žáků	Děti se zvláštními vzdělávacími potřebami	Sociálně znevýhodněné	Počet romských žáků		Osobní odhad	Podle kritérií	1.a.						1.b.						<ul style="list-style-type: none"> - srovnání informací místních Romů a osobních údajů žáků na seznamech od ředitelů - identifikace dětí vnímaných jako romských na základě jmen rodičů, adresy a sociálního postavení - identifikace poměru odhadovaných romských dětí v každé třídě - zničit seznam dětí vnímaných jako romských, aby byla
Třída	Počet žáků					Děti se zvláštními vzdělávacími potřebami	Sociálně znevýhodněné	Počet romských žáků														
		Osobní odhad	Podle kritérií																			
1.a.																						
1.b.																						

		zachována anonymita -identifikace segregovaných škola tříd srovnáním poměru romských dětí ve třídě/škole. Romské děti jsou nadprůměrně zastoupeny, pokud jich je ve třídě/škole o více než 25% víc než v paralelní škole
Krok 6. Navštívit školy, které jsou dle předpokladu segregované.	- navštívit pravděpodobně segregované školy společně s místním romským lídrem - doplnit do tabulky vlastní odhad poměru romských dětí (krok 5)	- odhadnout poměr romských žáků podle rasových znaků - vyplnit tabulku společně s romským lídrem (ne ve třídě) - stanovit poměr romských dětí srovnáním výsledků osobního odhadu (krok 6) a písemných důkazů (krok 5)
Krok 7. Kontaktovat zřizovatele školy; zjistit informace o důvodech segregace.	- konfrontovat zřizovatele školy s výsledky inspekce - nechat zřizovatele vysvětlit důvody diskriminace romských dětí mezi školami	- vyhodnotit zdůvodnění segregace poskytnuté obcí/ zřizovatelem školy (viz kapitola 6)
Krok 8. Vydát rozhodnutí, stanovit způsob, jakým má být segregace ukončena	- pokud je potřeba, zapojit do přípravy desegregačního plánu odborníka na veřejné školství	

8.2.2. Amicus curiae a intervence

Dopis „přítele soudu“ je intervence do řízení třetí osobou, která není účastníkem řízení. Tato třetí osoba používá soud jako platformu pro zdůraznění právního pohledu, který by jinak nemusel být soudem zvážen. Obvykle tato třetí strana pošle informativní dopis. Obětem lze doporučit, aby hledali takovou podporu u equality bodies, nevládních organizací (např. REF) a/nebo odborů.

Dopisy nezávislých orgánů jako *amicus curiae* mohou být v segregáčnických případech efektivní. I když je tato praxe již dlouho používaná u ECtHR, i v rasově diskriminačních případech, na národní úrovni je stále vzácná.

Maďarský občanský soudní řád *amicus curiae* nezmiňuje, není zde tedy jediné ustanovení, které by soudům umožnilo nebo zakázalo zvážit nebo dokonce odpovědět na dopisy *amicus curiae*. Nejistý výsledek CFCF neodradil od vyžádání si dopisu *amicus curiae*

od REF v případech chybné diagnostiky, stejně jako to neodradilo Parlamentního komisaře pro práva národnostních a etnických menšin, který sám předložil dopis *amicus curiae* v desegregačním případě v Miskolci. Ombudsman pro menšiny objasnil, jaké jednání vede k segregaci a jaké je dle antidiskriminačního zákona a mezinárodních norem možné ospravedlnění. (Maďarské equality body si od Ombudsmana pro menšiny vyžádalo názor *amicus curiae* k objasnění otázky, zda lze zákaz harašení aplikovat na nenávistné řeči starosty). K praxi dopisů *amicus curiae* a intervencí equality body v civilním řízení viz: Strategické postupy, pravomoci a kompetence equality bodies, EQUINET, 2006, v angličtině dostupný z:

http://www.antigone.gr/en/library/files/selected_publications/eu/equinet_report_0601.pdf

Ve většině evropských zemí mohou třetí strany - equality body, nevládní organizace, odbory - v civilním řízení intervenovat. Oběti mohou také tyto organizace samy kontaktovat a žádat pomoc v podobě intervence v jejich prospěch. V Maďarsku může (do skončení prvoinstančního řízení) intervenovat každý, kdo má právní zájem na výsledku sporu, za stranu, jejíž výhra je v jeho zájmu. Úmysl intervenovat musí být oznámen písemně nebo ústně při soudním jednání, a intervenující musí označit stranu, v jejíž prospěch má intervence proběhnout, stejně jako uvést svůj právní zájem na její výhře. Soud rozhodne, zda intervenci umožní nebo ne. Vyslechnout by měl před takovým rozhodnutím obě strany, pokud je to potřeba. Proti rozhodnutí o umožnění intervence není možné odvolání, proti rozhodnutí o odmítnutí intervence ano.

Kapitola 9   Další kroky v boji proti segregaci

Účastníci workshopu identifikovali následující kroky, které by měly být nyní v boji proti segregaci učiněny. Čísla přiřazená k jednotlivým krokům označují jejich pořadí podle důležitosti.

Tabulka 20: Další kroky v boji proti segregaci

Typ opatření	Maďarsko	Rumunsko	Slovensko	Česká republika	Bulharsko	Řecko
Využití etnických dat	X	X 14	X 3	X	X	X 8
Stanovení definice segregace dle RED a ICERD		X 5	X 4	X	X	X 9
Určení protiprávnosti spontánní segregace		X 6	X 5	X	X	X 10
Stanovení povinnosti desegregovat (bussing, změna obvodů, doprovodné jazykové kurzy apod.)	X	X 1	X 6	X	X	X 4

Povinnost poskytnout předškolní vzdělání		X 3	X 2			X 5
Segregace ve třídě		X 8	Toto je spíše problém k řešení než opatření		X	X 7
Segregace na úrovni budov nebo škol		X 7	Toto je spíše problém k řešení než opatření		X	X 4
Chybná diagnostika	X	X 9	X 1	X	X	
Povinnost přijmout pozitivní opatření (předškolní vzdělání, sociální pomoc dětem)	X	X 2	Legislativ a pozitivní opatření pro menšiny umožňuje, musí ale být v praxi přijímány.			X 6
Ubytovat navrátilší se romské děti	X	X 4	Tento problém na Slovensku není		X	
Nedostatek přístupu k (před)školnímu vzdělání		X 10	Toto je spíše problém k řešení než opatření		X	X 3
Předčasný odchod ze škol	X	X 11	X 7		X	X 2
Nezaregistrované děti		X 12	X 8		X	X 1
Financování segregace z EU fondů	X	X 13	Nevím, zda je tohle relevantní problém na Slovensku ale		X	X 11

			pravděpodobně je to podobné ve všech zemích EU, problém by proto měl být vyřešen			
--	--	--	--	--	--	--